

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Aage Nielsen

Han blev skorstensfejer

Erindringer

MUNK & SYBERG

Aage Nielsen

Han blev skorstensfejer

Erindringer

Han blev skorstensfejer

© Aage Nielsen 2010

Forsidebillede: Aage Nielsen som nyudlært skorstensfejersvend

Produktion: Forlaget Munk & Syberg

Søndersøgsvej 90 · 4780 Stege

55818489

mail@munksyberg.dk

www.munksyberg.dk

Tryk: ScandinavianBook

Printed in Denmark 2010

ISBN 978-87-993134-4-0

Indhold

I Barndommen på Djursland · 7

Kapitel 1. Min slægt · 9

Kapitel 2. Asta, Jens og Hollandsbjerg · 18

Kapitel 3. Mine hjem · 48

Kapitel 4. Krigen · 86

Kapitel 5. Grund · 93

Kapitel 6. I lære · 132

II Mit voksenliv · 141

Kapitel 7. Skorstensfejer · 143

Kapitel 8. Jeg møder Aase · 158

Kapitel 9. Møn · 170

Kapitel 10. Eftertiden · 179

I

Barndommen på Djursland

Kapitel 1.

Min slægt

Det er i dag den 15 marts. Min mor og far har bryllupsdag, vel et passende tidspunkt at begynde historien. Jeg har tit tænkt på og haft lyst til at skrive den historie.

Ved flere lejligheder, når vi har været sammen med børnene og har talt om forhold fra min djurslandske opvækst/barndom er det mit indtryk, at de gerne vil vide mere om min – i forhold til i dag – noget specielle barndom.

Når jeg nu, efter nogen overvejelse, begynder at skrive lidt på historien, så er det mest mine børnebørn jeg har i tankerne, og dem jeg vil skrive for. Børnebørnene kender jo af gode grunde ikke noget nævneværdigt til eksempelvis Hollandsbjerg eller Bode, ej heller deres Bedstefars barndom. Om det så for dem overhovedet har nogen interesse, kan jeg ikke vide.

Jeg er i besiddelse af lidt forskelligt skriftligt materiale i kopi fra mine oldeforældre /bedsteforældre, lidt familiebreve mv. Skrivelser vedrørende familiens historie og skøde vedrørende Huset i Bode.

Vedrørende gården ”Engskuegård” i Hollandsbjerg, hvor min far er født, har jeg ingen skriftlige ting, men enkelte billeder som kan føjes ind.

Asta og Jens

Lad mig starte helt forfra med hovedpersonerne Asta og Jens. Med en børneflokk på otte kan der uden tvivl skrives en historie på otte forskellige måder alt efter opfattelse tid og oplevelser fra den yngste til den ældste.

Nu vil jeg beskrive de to, og min barndom og ungdom ”Som jeg husker det”.

Mor Asta født den 12. februar 1912 i Vejgård, Hun kom fra et arbejderhjem

Mor Asta

i Bode. Hendes mor Annine Mikkelsen, født Hviid, kom fra en gård i Værum, nord for Randers. Efter breve at dømme, var det velstående bønder.

Annine blev gift med Jens Salling Mikkelsen som kom fra en gård i Pinstrup. Jeg formoder, at de også var velstående bønder. Det er fortalt, at mellemnævnet Salling kommer ind i billedet fordi hans mor – (altså min oldemor) syntes det var lidt fint med sådan et mellemnavn.

Annine og Jens havde også landbrug, de kom til Bode efter konkurs med et landbrug i Langkastrup. De fik fire børn. Det var små kår og Asta, den ældste, blev også som den første sendt ud at tjene hos bønderne. Den første plads, hun havde, var på en gård ” Højgård ” i Langkastrup, ca. 10 km øst for Randers og ca 15 km fra hjemmet, formentlig hos nogle bekendte fra

deres tid i Langkastrup. Gården Højgård ligger øverst på en bakkeskråning mod nord, og mor fortalte, at når hun stod udenfor på nordsiden, kunne hun se hjem til Bode i det fjerne. Her var hun glad for at være, og hun talte meget om den plads.

Senere kom hun i huset hos Stine og Marius Nielsen i Hollandsbjerg. Hvorfor og hvordan, hun nu havnede der, vides ikke, men hun har vel søgt en ledig plads. Som bekendt blev hun senere gift med sønnen på gården.

Mor – Asta – var en køn ung pige. Hun var dygtig til mange ting og sikkert også pligtopfyldende. Jeg tror hun blev betroet eller rettere benyttet til mange ting i og uden for huset på gården.

Jeg husker min mor på mange måder og fra forskellige sider og tider. Ikke så meget fra tiden da jeg var barn, men måske mere fra tiden, hvor jeg var flyttet hjemmefra.

Mor var et religiøst menneske (ikke indremissionsk) og kærligt opdraget i et hjem med meget små kår, men med megen sammenhold og kærlighed, som strakte langt i familien til fætre og kusiner, hvilket gamle breve vidner om.

Mor og far havde utvivlsomt en svær start på deres ægteskab. Fars forældre var indremissionske gårdmandsfolk, som det hed, med lidt stiv levevis, i modsætning til mors forældre, der ellers også var gode, retlinede, troende mennesker, men med en mere kærlig og afslappet levevis.

Lussinger

Rent økonomisk tror jeg også, at mor tit var temmelig frustreret, for også økonomisk var starten på ægteskabet svær. Jeg husker tydeligt, hvor løse øretæverne sad hos hende. Det ved jeg, der er mange som ville protestere mod, men sådan var det, og jeg måtte inkassere en del. Der har vel været en årsag, men jeg husker, at det var så svært, for jeg var jo glad for min mor og ville egentlig nødtigt gøre hende vred eller ked af det – det var mere det, jeg græd og hulkede over, end at øretæverne gjorde ondt. Jeg havde det slemt, når jeg hulkede og ikke rigtig kunne få vejret igen.

Jeg elskede jo min mor – som de fleste børn vel gør, men var måske også lidt bange for hende. Jeg var meget bange og utryg ved forskellige situationer, for eksempel hvis jeg var alene hjemme med mine søskende. Nogle gange

var mor og far taget hjemmefra uden at sige det til os. De har vel tænkt ”nu sover ungerne, så smutter vi ” et eller andet sted hen – måske bare over til naboen – jeg ved det ikke, men hvis vi så vågnede og ikke anede, hvor de var blevet af, var jeg fortvivlet. Havde de forladt os?

Mor og far var jo unge mennesker og ville selvfølgelig gerne i byen en gang imellem, og det kunne hænde, at vi fik besked på at være alene hjemme. Hvis der så var et eller andet, der vendte forkert, når de kom hjem – for eksempel hvis klokken var gået i stå eller måske nok stadig gik, men slog forkert – så var fanden løs, og det var lussingerne også.

Vi – eller måske mest mig – den store, skulle selvfølgelig finde på et eller andet. Tænk på der var ingen radio og slet ikke fjernsyn, ingen blade ingen bøger. Derfor blev der vel pillet ved stueuret, der hang på væggen, det var vel lidt interessant, hvordan sådan et ur virkede. Det var det eneste ur vi havde, og hvis det var gået i stå, måtte vi over til naboen og spørge, hvad klokken var eller sjusse os til det – vi havde jo ingen radio, så vi derigennem kunne få et klokkeslæt.

Ikke at mor ellers var ond mod mig, men hun forlangte, at jeg skulle være ordentlig og ikke lave ulykker, det var jo meget rimeligt. Hun talte for eksempel ikke at jeg fik sagt et bandeord – skønt det kunne være svært at finde nogen, som bandede mere end min far – men den slags var ofte anledning til øretæver.

Mors hårde arbejde

Jeg tror mor ville leve et meget retlinet liv og ære både gud og menesker. Jeg ved, at hun og far havde det svært med hinanden ind imellem. Hvorvidt de elskede hinanden ved jeg ikke rigtigt, det gjorde de jo nok, men det var i hvert fald ikke hele tiden, de var tit uvenner. Nu var de så blevet gift, og det vel fordi de kunne lide hinanden, og fordi jeg kom ind i billedet.

Om de nu var blevet gift alligevel kan man ikke vide. Asta fik otte børn og jeg tror, hun i sine unge år levede i en evig angst for, at blive gravid og derved måske ikke har kunnet nyde deres seksuelle samliv, hvilket kan have været anledning til mange problemer og skænderier. Måske Jens også var en meget viril mand, som var svær at holde på afstand. Jeg ved, at det var muligt at købe kondomer på den tid, men jeg ved også, at ingen af dem ville kunne overvinde sig selv til at købe den slags på apoteket eller hos frisøren, og slet ikke Brugsen, hvis de overhovedet førte den slags i butikken. Anden form for prævention fandtes ikke.

Mor var en glad pige, der elskede at danse og more sig. Gennem alle årene i Hollandsbjerg var hun altid omgivet af mange venner. Venskaberne blev skabt gennem arbejde. Hun bidrog til familiens økonomi ved hårdt arbejde. Hun malkede køer på gårdene morgen og aften. Sammen med andre ligestillede kvinder arbejdede hun i roemarkerne forår og efterår og havde vel næsten altid – som flere andre – en barnevogn med sig. Den stod for enden af roerækkerne – så kunne hun passende amme barnet efter en omgang. Hun var med, når der blev høstet og igen om efteråret ved optagning af kartofler. Arbejdet og samværet med andre i samme situation gav et godt og værdifuldt, varigt venskab, og jeg tror, alle bevarede humøret trods slid og slæb.

Til sidst fik mor sukkersyge

Hjemmet og børnene blev også passet – der blev syet og strikket til langt ud på aftenene. Mor var meget dygtig med en symaskine og syede meget, eller nærmest alt tøj til børnene. Specielt elskede hun at sy nye kjoler til pigerne, når der var en eller anden anledning til at komme i forsamlingshuset. Her blev hendes sytøj vurderet og – tror jeg – altid beundret af alle de andre koner. Det var en af hendes store fornøjelser. Hun kunne sy og skabe alt muligt flot og godt ud af gamle ”klude” som andre havde kasseret. Alt skabt efter egne skabeloner og mønstre.

Det fine tøj og sko blev gemt væk til næste gang – og næste gang var det måske blevet for småt, og så var det på’en igen. Det var en travl mor, der kæmpede og holdt det hele gående. Jeg husker, at når hun en gang imellem var segnet om på divanen af bare træthed. Hun kunne ligge på ryggen og sove dybt med en lille smule åben mund, og jeg måtte forsigtigt gå hen til hende for at sikre mig, at hun sov og ikke var død. Det kunne gøre mig meget bekymret og ulykkelig, og derfor kunne jeg ikke holde det ud, før jeg havde vished for, at hun bare sov. Jeg nænnede alligevel ikke at vække hende.

Senere i livet tog hun glad imod sine børnebørn. Enhver af dem vil sige, at de kunne ikke få nogen bedre Bedstemor. Hun kunne fikse cykler og knalserter lave slangebøsser, og hun gav dem lov til alt muligt. De kom på ferie, tog det pæne rejsetøj af og noget dagligdags på, holdt ferie og blev vist ikke vasket, før de skulle hjem igen, altid med en taske fuld af rent tøj, og jeg tør sige, at de havde haft det dejligt.

Jeg tager det som et godt bevis på, at tilværelsen for hende var ændret til det bedste. Hun elskede alle sine børnebørn.

Desværre fik mor sukkersyge. Den sygdom havde hun svært ved at leve med og tackle på den rigtige måde. Hun var glad for søde sager og syndede lidt mere end godt var. Hun gik i chok engang imellem når hun ikke passede sin insulin og den rigtige kostplan.

På et tidspunkt faldt hun og brækkede sin hofte. Hun måtte gå med krykker, hvilket ikke lige var det, hun havde mest lyst til. Hun havde i flere år gået til "ældredans" som hun var meget glad for, men dansen kom vist aldrig rigtig i gang igen.

Sukkersygen var hård ved hendes nyrer, og det blev den endelige årsag til afslutningen på et 86 år langt begivenhedsrigt, slidsomt, til tider materielt fattigt, men alligevel, tror jeg, meget rigt liv.

Min hidsige far

Far – Jens – blev født den 28. marts 1909 på gården i Hollandsbjerg. Han voksede op, gik i skole og levede det meste af sit liv i Hollandsbjerg.

Når far omtalte skolen i Hollandsbjerg, sagde han altid, at han sad med det samme regnestykke i tre år og hver morgen fik et dunk i nakken af læreren og et "se nu, at komme videre", og det var der jo ikke megen hjælp i.

Far var en glad ung mand, og som mor elskede han lidt selskabelighed, var meget danseglad og ret god til det. Han var en dygtig landmand, men interesserede sig mest for planteavl. Far kunne for eksempel ikke malke en ko.

Hans altoverskyggende interesse var enhver form for jagt, og det var han også god til. Man kan ikke sige, at far var præget af ro og tålmodighed, men på jagt efter for eksempel ræven kunne han længe sidde musestille og vente på byttet.

Han havde altid en jagthund, men var ikke særlig god til dressur og til at omgås en hund i det hele taget. Her slog hans tålmodighed ikke til, hans interesse og kontaktbehov med hunden kom ved jagttidens begyndelse, og så skulle den være klar. Det var den også, glad som den var for at komme på jagt, strøg den ud over markerne, og når så vildtet lettede langt uden for skudvidde, gik det helt galt. Fars heftige temperament fik frit løb i eder og forbandelser over den "satans køter". Når han så endelig fik hunden kaldt til sig igen, fik den en heftig skideballe og et par på snuden, eller det der var værre. Det resulterede selvfølgelig i, at hunden, næste gang det var galt, ikke turde nærme sig, fordi den vidste, hvad der ventede.

Far var heftig i mange sammenhænge. Han var opfarende, glemte at tænke sig om, råbte op og bandede kraftigt, hvis noget ikke passede ham, eller

Far Jens

gik ham imod. Det var mest mor, det gik ud over, men hun var ikke bange for ham. De skæntes tit, og det er også samtidig min opfattelse, at mor engang imellem spillede lidt op til uvejret. Det endte ofte med, at hun sagde: "Ti no stil Jens!" Det gjorde han så – som regel – og gik sin vej. Senere i mit voksne liv har jeg tænkt, at hans opstand var velbegrundet, fordi mor fejede ham af på en måde, så problemerne aldrig blev talt igennem og til bunds, men altid eller ofte sluttede med et "Ti no stille Jens".

Far var forsørgeren i ægteskabet, og det var hans opgave at arbejde og skaffe mad i huset. Men han havde aldrig rigtig noget med familiens økonomi og regnskab at gøre, selv om han havde haft regnskab som fag på efterskolen. Med rimeligt fine karakterer. Det var altid mor Asta, der klarede økonomi og regnskab, til trods for, at hun aldrig havde lært noget i den retning. Når så der manglede penge i kassen, blev Fatter sur og kunne ikke forstå det og sagde: "Hwa fanden håu bruut ål de peng te?" – Og så gik bølgerne højt igen.

Når de gennem så mange år havde de hæftige skænderier, var der nok to væsentlige og måske eneste årsager, nemlig deres økonomi og deres seksuelle samvær – eller mangel på begge dele.

Far var et ordensmenneske. Der var altid pænt og ryddeligt på gård og i have. Han fik engang, hvor huset var sat i stand og malet, byens anerkendelse, en pris for istandsættelse og udseende.

Hans markarbejde var i perfekt stand, og han havde altid det størst mulige udbytte under hensyntagen til de herskende vejrforhold. Desværre var jordbunden ikke optimal, og det var en pine for ham at se enkelte pletter i kornmarken med dårlig vækst. Han var fortvivlet, hvis regnen svigtede på de tidspunkter, hvor afgrøden trængte til vand.

Høsttiden var en svær tid for ham. Han havde det virkelig slemt. Var kornet nu som det skulle være? Holdt det tørvejr, og hvordan blev udbyttet. Han kunne rejse sig fra bordet og sige: "Nå, – men a må jo heller ue å si på ål elendihiden." («Nå, men jeg må hellere ud og se på alt elendigheden»). Far var på mange måder pessimist og kunne bekymre sig om mange ting, som han overhovedet ikke kunne have nogen indflydelse på.

Missionsk miljø

Far var opdraget i et indremissionsk hjem. Han var ganske vist et troende menneske, men kom sjældent eller aldrig i kirke, selv om han egentlig gerne ville, for eksempel juleaften synge eller høre "Det kimer nu til julefest", der var hans yndlings-julesalme. Han var nok ikke det, man kalder et gudsfrygtigt menneske, han bandede som ingen anden, og blev tit og ofte mindet om det af mor, og så fortrød han. Men i næste øjeblik, når noget gik ham imod, havde han glemt det og bandede igen. Jeg kan høre ham om et eller andet sige: "Det er da et satens sjov," eller: "Det æ fandenme li møj hwa a gør."

Far nød sin pensionstid i fulde drag. Han dyrkede sine hobbies, jagten, fiskeriet med åluserne og arbejdet med at skære tagrør i fjorden. Ålene blev spist ved særlige lejligheder, som når nogen kom på besøg. Tagrørene blev solgt (uden skat og moms) pengene lå gemt under hovedpuden. Det blev til en pæn skilling, og han havde ikke noget imod at ligge lidt højt med hovedet. Der var økonomi til en stor diamantbryllupsfest med familie og venner på Auning Kro. Jeg er sikker på, han havde en god tilværelse, hvor han tydeligvis følte en frihed og glæde ved, at gøre lige netop de ting han gerne ville i mange gode pensionistår.

Demens til sidst

Desværre blev de sidste år ikke helt så gode. Han blev lidt dement, havde nogle tvangstanker og havde det psykisk dårligt. I forvejen havde han i mange år fået daglig nervemedicin, men havde i øvrigt levet godt med det. Han fik kommunal pleje og mad og besøg af hjemmepleje flere gange om dagen.

På et tidspunkt fik han betændelse i en storetå. Desværre fik han ikke den nødvendige pleje og ej heller det lægetilsyn, der skulle til, og betændelsen blev til koldbrand.

Den 1. oktober 2001 blev han indlagt på Randers sygehus og den 4. fik han amputeret benet under knæet. Jeg er af den opfattelse, at han kunne være sparet for amputationen, hvis betændelsen var blevet behandlet i tide.

Humøret gik på nul og han kunne ikke forstå, hvorfor han havde fået benet sat af. Efter sygehusopholdet kom han hjem til Hollandsbjerg, hvor den kommunale hjemmepleje tog sig af ham. Han var nu blevet lidt vred og stille, kunne ikke forliges med sin situation, og han døde den 7. november 2001 kl. 10.00 om formiddagen hjemme i sin seng som en gammel trætmænd, 92 år.

Kapitel 2.

Asta, Jens og Hollandsbjerg

Til lykke med bryllupsdagen!

Det er i dag den 15. marts. Jeg har nu lige talt i telefon med min mor og ønsket tillykke med bryllupsdagen. Vi talte blandt andet om vejret, som man nu gør, men hun nævnte tillige, at det den dag i 1931 var et smukt forårsvejr. Det må have været en formildende omstændighed på en dag, der skulle have været festlig. Jeg tror dog, det var så som så med, hvor festligt den bryllupsdag, under de givne omstændigheder, var. Men der var dog en af parterne i brudeparret, som lagde mærke til vejret.

Ingen har nogen sinde talt meget om den bryllupsdag, det var et tvangsbryl-
lup på grund af graviditeten. Man kan håbe at de også virkelig elskede hin-
anden, for hvis ikke, må det have været en ekstra dimension af fortvivelse.
Jeg håber inderligt, at de har oplevet nogle lykkelige stunder, inden det gik
så galt.

Mor bemærker nogle ting, mens vi nu sludrer lidt om mærkedagen, men
er ikke særligt optaget af det. Hvorvidt far har bemærket dagen over for
hende, ved jeg ikke, men måske?

Far græd

Nu kunne det være fristende at lade fantasien løbe om, hvad der mon skete
før, og ikke mindst i mors graviditetsperiode, men jeg vil dog holde mig til,
hvad jeg har fået fortalt og prøve at beskrive min opfattelse og erindring om
tiden og forholdene på gården i Hollandsbjerg.

Mor fortalte, at far på bryllupsdagen græd, som var han pisket. Far var på

bunden et meget følsomt menneske, men kunne som nævnt være voldsomt opfarende og noget hidsig. Jeg ved det jo ikke, men når han græd på bryllupsdagen, vil jeg helst tro, at det var glædestårer – og alligevel, han var selvfølgelig ærgerlig og ked af situationen.

Enten fordi en hyggestund med hinanden havde resulteret i en graviditet, eller fordi han bare var ked af den situation, han og min mor havde bragt sig i. Måske ville de have været glade for det, hvis ikke det var for familien – det var jo en form for vanære, sådan at ligge med hinanden inden man var gift.

Et er for mig helt sikkert. Parret har forud haft en meget slem tid med, i hvert fald Fars families reaktioner graviditeten. I anstændigheden navn måtte det nødvendigvis ende med giftermål, inden barnet kom til verden. Et uægte barn ville være en umulighed i den familie, og hvis de ikke var gift ved fødslen, måtte barnet nødvendigvis skaffes af vejen, altså bortadopteret.

På den tid var det ikke ualmindeligt, at den gravide pige fik et såkaldt ”diskret ophold”, som regel hos en jordemoder, som tog imod barnet, når den tid kom. Herefter sørgede hun for, at aflevere det til adoptionsforældrene. Moderen fik vel så et minimum af omsorg, inden hun kunne forlade klinikken. Herefter var der ingen, der drog omsorg for hende.

Mor var tjenestepige på gården, Jens var søn på gården, og Jens havde altså fattet interesse for Asta. Jeg blev født den 17. april 1931 i Bode, altså en måned og to dage efter brylluppet. Jens var velsagtens forkarl eller sådan noget.

Efter konfirmation og den ordinære skoletid havde han været elev på Egå efterskole. Derefter en slags landbrugslev på forskellige lidt større gårde, alle i omegnen af Randers. En af gårdene, Fussingø, var noget familie, jeg tror Bedstefars broder, altså en farbror.

Bedstefar

Min bedstefar Anders Marius Nielsen, født den 3. februar 1872 i Fausing (død den 18. marts 1952) kom på gården i Hollandsbjerg som bestyrer. Min bedstemor Ane Kirstine Boje, født den 17. januar 1868 i Ørsted (død den 2. februar 1943) var enke. Hendes mand omkom under et landbrugsmøde i Randers. Det siges, at han var beruset og faldt ned fra en balkon og slog sig ihjel. Der var tre børn i ægteskabet, Ingeborg, Krista og Peder.

Bestyreren, altså min Bedstefar, blev på et tidspunkt gift med enken, og det var vist meget godt, at Marius kom, for det siges, at økonomien på går-

Bedstefar og Bedstemor i Hollandsbjerg (Farmor og Farfar).

den ikke var for god. De fik fem børn Ragnhild Anna, Søren, Oluf og Jens. I nævnte rækkefølge.

Efter at Marius kom på gården og de blev gift, kom der gang i landbruget og økonomien. Marius var ikke en mand af mange ord, og hans stemme var ikke særlig klar, han mumlede lidt. Fra den tid jeg kender til, var gården veldrevet og økonomien vist temmelig god.

Han var en driftig landmand stærkt interesseret og engageret i gårdens og byens trivsel, initiativtager og stærkt medvirkende til starten af Hollandsbjerg Brugsforening. Brugsuddeleren var en ugift dame, Carla Madsen, måske det var lidt usædvanligt dengang med en dame som uddeler.

Far fortalte, at hun var lidt forelsket i farbror Oluf, men det blev aldrig til noget. Far kunne ikke helt forstå, hvorfor Oluf hellere ville have Kristine. Alt sammen noget jeg har hørt omtalt mellem folk på gården og mellem mor og far. Brugsuddeleren forblev ugift.

Hollandsbjerg

Hollandsbjerg ligger på en bakkekam, og terrænet skråner således både mod nord, syd og vest, men flader ud mod øst. Mod nordvest slutter det i en mere stejl bakke kaldet "Møjbakken." I øverste del og midt på bakken forekommer en lille kløft, der kunne se ud, som om en skibsstævn havde kilet sig ind i bakken. Det fortælles således, at navnet Hollandsbjerg skulle stamme fra et hollandsk skib, der engang i fordums tid skulle være strandet her. Det har jeg dog ikke kunnet finde nogen bekræftelse på. Ifølge Stednavneordbogen stammer bynavnet Hollandsbjerg fra et mandenavn Halfdan. Navnet er fra ca. 1423 og stedet hed dengang "Halfdans Bakke".

Det skal dog siges, at der neden for bakken på arealet ud mod Randers fjord er sandbund, og graver man ca. en meter ned, finder man små muslingeskaller. Der har utvivlsomt været åbent vand. Og når man ser den lille kløft i øverste kant af bakken, kan man udmærket fantasere sig til en grundstødning her, idet den lille kløft som nævnt har form som et skibsstævn.

Det ligger dog alt sammen langt bagud og jeg vil benævne det på godt jysk og kalde det for "et gammel seje" (en skrøne) noget som er fortalt gennem tiderne.

En tredje forklaring kom imidlertid Lars med, da han var soldat. Da Lars var på sergentskole i Sønderborg, var der en officer, som bemærkede Lars' mellemnavn Hollandsbjerg og fortalte en anden version:

Når et skib sejlede ud gennem Randers fjord, sagde kaptajnen til ror-gængerer: ” Hold an på bjerget!” – deraf navnet. Det kan lyde rigtigt, idet Randers Fjord på det første stykke udad har retning mod Hollandsbjerg, og historien kan i det mindste lyde lige så eller mere sandsynlig end historien med et strandet skib. Man må formode, at officeren har haft kendskab til egnen.

Fra min barndom husker jeg og kan beskrive Hollandsbjerg som den landsby, den er.

Beliggende langt ude, næsten for enden af en blind vej. Der var også dengang to veje eller gader, om man vil, Hulvej og Hovedgaden. Så er der Hollandsbjergvej, der går videre ud og ender ved Randers fjord, altså må man tilbage ad samme vej derfra.

Byen bestod dengang af 18-20 små og større landbrug og ca. 25 huse, et forsamlingshus, kaldet ”Salen”, skolen, en brugsforening, og en smedje.

Smeden

Den meget missionske smed hed Munck og var lidt af en bøddel over for de heste, der var urolige, når de skulle skos. Det skete også, at han kom til at sige bandeord, og det var jo ikke så godt, når han nu tilhørte den gode del af borgerskabet.

Han havde et torturapparat, en såkaldt ”bremse”, der bestod af en lille rundstok. ca. 30 cm. lang. I den ene ende var der fastgjort en løkke af et tyndt stykke snor eller reb. Den løkke blev sat omkring mulen af hesten og drejet rundt og dermed strammet i forholdt til, hvor urolig hesten var. Jeg ved ikke om det hjalp, men det var synd for hesten. Jeg tror ikke der var nogen af byens heste, der kunne lide ham.

Smeden smedede selv hestekoene ved smedeessen ud af et rådt stykke jern. Når han stod og arbejdede med en hestehov i skødet, havde han et stort læderforklæde, et såkaldt skødeskind på, og alt sit værktøj i en kasse inden for rækkevidde. Hestehoven blev skåret og filet til, fik ”klippet negle”. Herefter blev skoen passet til. Den blev varmet over ilden og derefter sat på hoven, så det røg og sydede, men så passede skoen og blev sømmet på med nogle helt specielle hesteskosøm. Det var strengt arbejde, og det krævede en vis tålmodighed både fra hest og mand, så jeg tror, at både smeden og hesten nogle gange var godt trætte, når det hele var overstået.

”Salen”

Forsamlingshusets vært Niels Pedersen, der passede huset, var en god og venlig mand, godt assisteret af sin kone Nielsine, der samtidig var kogekone og var i køkkenet ved de fleste festlige lejligheder i forsamlingshuset. Niels Pedersen strøede altid sæbespånér på gulvet, for at gøre det glat inden der skulle danses. Huset blev flittigt brugt til alt, lige fra familiebegivenheder til høstfest, foredrag, andespil og gymnastik.

Skolen

Skolen var en rigtig landsbyskole. Vi lærte ikke en pind, det stod sløjt til med lærer Arne Lunds pædagogiske evner. Jeg husker ham som en stor, cigarrygende mand uden nogen form for venlighed. Han yndede at stille os, eller hvert fald mig, spørgsmål, som han på forhånd vidste, vi ikke kunne svare på. Engang i en geografitime, skulle han, som han sagde, ”give mig et spørgsmål om et sted på Europakortet, som jeg ikke vidste, hvor var”. Det gjorde jeg selvfølgelig heller ikke, men tilfældigvis fik jeg i min søgen på kortet holdt pegepinden på det rigtige sted. Jeg husker det endnu, det hed ”Snekoppe”, et sted i Sydtykland eller Østrig. Ja, det var så udmærket, men ikke mere særlig interessant, og nu kunne jeg bare indtage min plads igen. Han kunne i det mindste have fortalt os lidt om stedet, men han vidste nok ingenting. Det var jo en af mine små sejre og vel også derfor, kan jeg huske lige netop det.

Om hans kone Julie, som var lærer ved de mindste klasser, var bedre, ved jeg ikke, men hun var en sød og venlig dame. Ellers tror jeg såmænd ikke, den skole havde ændret sig særlig meget siden min fars skoletid. Dog var det jo ikke den samme lærer. Mere om skolen senere.

Brugsforeningen

I brugsforeningen var, som nævnt, uddeleren Carla Madsen, boende i ejendommen sammen med sin søster Thora, der var gift med den meget belevne kommis Viliam. Han fløjtede og var en glad mand med kvikke bemærkninger til kunderne. Jeg kunne ikke rigtig klare hans og andres bemærkninger, så jeg kom ikke ret gerne i butikken, men det var nok min fejl, for jeg tror de var søde og flinke.

Der gik rygter om Viliams interesse for byens unge koner. Det kan da godt være der var nogen, der kunne falde for lidt skæg og ballade.

Brugsforeningen var en slags samlingspunkt, beliggende midt i byen. Rutebilen til Randers standsede ved Brugsen og havde altid en masse varer og nogle gange rejsende med. Rutebilchaufføren havde mange gøremål på ruten, og når han kom til endestationen Randers. For eksempel var der mange pakker, der skulle afleveres forskellige steder i byen, og han fungerede i det hele taget som en slags pakkepost eller fragtmand.

I jagtsæsonen sendte jægerne vildt til vildthandleren med rutebilen. Chaufføren klarede afregningen for varerne, som blev afleveret i Brugsen. På den måde havde de mange servicefunktioner i den butik. Derfor blev den automatisk en slags samlingspunkt.

Når der var en eller anden begivenhed i byen, det kunne være runde fødselsdage eller et bryllup, så blev der fremlagt en liste i Brugsen, som de fleste af beboerne så skrev sig på med 5-10 eller måske 20 kroner. De fleste skrev sig på, fordi de så blev inviteret til kaffe. Det var dem med en femmer. Andre der havde givet lidt mere kunne måske blive inviteret til mad – alt sammen afholdt i Forsamlingshuset.

Bryllupslist

Da Aase og jeg blev gift, var der også fremlagt en liste i Brugsen. Det var ikke så meget for Aases og min skyld, for det var jo flere år siden jeg forlod Hollandsbjerg, men mere for familiens, altså for mors og fars skyld. Jeg kom jo fra en gammel Hollandsbjergfamilie.

Der blev også givet tilstrækkeligt med 10-20 kroner til en middag i forsamlingshuset (andendagsgilde) hed det.

Aase og jeg stod ved indgangsdøren og hilste pænt på alle gæsterne og sagde pænt "Goddag og velkommen – tak for opmærksomheden." En kollega, som var inviteret med til festen, kom diskret hen til Aase og hviskede hende i øret: "Aase træk maven ind, der stirrer på dig alle sammen." Aase var rystet og blev blussende rød i kinderne, selv om der slet ikke var nogen grund til det. Kollegaen morede sig. Aase glemmer det aldrig.

Aftenen forløb på sædvanlig vis, menuen var nok den sædvanlige, når der var fest: Suppe steg og is. Drikkevarerne var vand – sodavand og mørkt øl. Efter middagen var der kaffe og senere dans. Aase glemmer heller ikke, da hun dansede med skolelæreren Lund (ham jeg tidligere omtalt). Han dansede nemlig med en stor cigar i munden. Han skulle jo med – han havde vel givet en femmer til listen, den nærige rad!

I Brugsen blev også drukket en bajer engang imellem, måske mest i bagbutikken. Det blev fortalt, at engang far var i Brugsen, var Stinne var med.

Hun blev vel træt af at vente på sin far og kom derfor først hjem, hvor mor spurgte efter far og fik det svar, at han står oppe i Brugsen og "lieger" med tændstikker. (Gættede om øl).

Som nævnt var der også en snedker i byen, en lille tyk mand. Desuden var der en murer, som hed Mads Skipper. Snedkeren og mureren havde hver en dreng, som jeg var en del sammen med, snedkerens Karl og murerens Anders.

Mureren og snedkeren lavede stort set alt håndværksarbejde i byen, således også Bedstefars nye ladebygning med port mod gaden.

Jeg vil fortsætte og koncentrere mig om Hollandsbjerg i min barndomstid.

Keglespil

Ud mod gaden, langs med lademuren, var der et lille område eller lidt plads til, at der kunne spilles kegler. Her mødtes karlene fra de forskellige gårde på sommeraftener og spillede kegler. De spillede om penge, og der var fem øre for hver pot kegler, til de to drenge der var keglerejsere.

Det var ikke et spil med mange kegler og kugler som på en keglebane, det var et specielt keglespil. Der var kun ire kegler, og de kan bedst beskrives som fire pæle. Pælene/keglerne var hugget eller skåret lidt til i toppen, det havde ingen praktisk betydning, men var nok mest for at de skulle ligne en rigtig kegle, spillet var jo hjemmelavet. Den mindste ca. 40 cm. høj, den gav 5 point. De næste var 10, 15 og 20 cm. højere og gav 10, 15 og 25 point for den højeste. Opstillet i række med den laveste mod spilleren.

Som nævnt, havde man ikke kugler, men "bomme". Bommene var rundstokke ca. 25-30 cm. lange og fra 10-20 cm. i diameter, altså nogle tungere end andre så de derved kunne afpasses efter armkræfterne. Bommene blev kastet mod keglerne med underhåndskast i en afstand, der nok knap svarer til den afstand, vi kender fra en keglebane i dag, måske lidt mindre. De nærmere regler kan jeg ikke huske. Det var noget med, at man havde et bestemt antal kast, hvorefter man gjorde "Potten" (point) op. Det gik livligt til, der var en råben og grinen, alle bandende over enten deres egne for lave point eller modstandernes for mange. Lidt bajere var der selvfølgelig også med i spillet, men jeg husker nu ikke nogen af karlene som fulde. Jeg spurgte engang far om reglerne, men han kunne ikke huske det mere.

Storkene

På flere af gårdenes stråtage var der storkereder. På en gård ejet af Anton Jensen var der to reder, en på laden ud mod vejen og en på stakladen, der lå bagved gården mod nord. A. J. var en stor mand med en tyk mave. Om sommeren så man ham altid gående med tommelfingrene i vestærmene og en stump cigar i munden. Jeg tror ikke, han arbejdede på gården – det havde han folk til. Der var indtil flere karle og en fodermester i hans brød, det var vel en af de større gårde, beliggende midt i byen ved Brugsen.

På Anton Jensens gård var der således to storkereder, men der var også en rede på en telefonpæl og en på Bedstefars staklade. Der var nok flere, men det var dem der var nærmest og derfor dem, jeg husker bedst. Jeg og alle andre var vel lidt optaget af den store og flotte fugl, der stod der i reden på taget og var meget tillidsfuld, også når vi mødte den i engene.

Storkene havde gode leveforhold med en kort flyvetur til de store engdrag mod Randers fjord. På engene kunne de hente frøer, småfisk og andre fødeemner i rå mængder. Når storkene, havde unger i reden, så "knebrede" de, det var en stærk lyd, der kunne minde om, når en spætte hakker i et træ, bare væsentlig højere. Lyden fremkommer ved, at de klaprer: hurtigt åbner og lukker det store lange næb.

Når ungerne, tre fire stykker i en rede, var store og nær flyvefærdige, stod de oppe i reden på deres lange ben, hoppede ud på tagryggen, bredte vingerne ud og øvede sig i at flyve. Til sidst kunne de ikke være i reden for hinanden og fløj så med de gamle ud og spiste frøer og småfisk i de lave vande på engene.

Det er en interessant fugl! (Dengang kom den også med de små børn, hvis altså man huskede at lægge sukker i vinduet).

Storken ses ikke meget i det danske landskab mere, og jeg vil derfor beskrive den. En ca. 75-80 cm høj fugl, hvid med sorte fjer på vingerne, stort rødt næb og lange røde ben. Storken er en trækfugl, og da jeg var barn, var det ved at blive forår, når storken og svalerne var kommet. I skolen sang vi "Stork Stork Langeben, hvor var du så længe" eller "Storken sidder på bondens tag, han ser over mark og enge." Skønne danske sange, som vi lærte i skolen og ofte sang. Skulle der være noget fra den skole jeg nu senere er glad for, skulle det være den gode, danske sangskat, som blev mere brugt dengang.

Gadekæret

Ved gadekæret eller branddammen stod der om sommeren mange landbrugsredskaber, det var landbrugsvognene, "Fielwown", som dengang var med træhjul. De blev kørt ud i vandet, når hjulene var blevet for tørre og indtørrede (Stavrassi) og derved kunne rasle ud af den jernring, der var lagt om.

Hestene blev også vandet der, på vej hjem fra marken.

Redskaber blev vasket og mange børn gik og legede der og prøvede at fange hundestejler og blev "wåin i støvlern", (våde i støvlerne) hvis ikke de havde bare ben og korte bukser. Der var altid liv ved dammen.

Det var som nævnt en branddam, altså en lille sø, hvor der lige ved dammen var et sprøjtehus. I sprøjtehuset stod en brandsprøjte, bestående af en stor balje, måske en træbalje eller et kar med en fastgjort pumpe ved. Pumpen havde to håndtag beregnet for to mands betjening. "Pumpestationen" var naturligvis monteret på hjul og hestetrukken, placeret, så den kunne fyldes med vand fra branddammen og køres til brandstedet med et spand heste. Jeg så den i brug – den var værdiløs. Man kunne selvfølgelig fylde sprøjtens kar med vand fra branddammen og derefter køre til brandstedet, men dengang jeg overværede en brand i den anden ende af byen, skulle vandet fyldes i med spande. Det var håbløst for sprøjtekarret var så utæt, at vandet drev lige igennem, og der kom aldrig vand i slangen, og gården nedbrændte til grunden. Køerne, en fem-seks stykker lå i nogle forbrændte klumper på række. De stakkels dyr stod jo bundet i deres båse.

Jeg tror, det var lovbefalet med en sprøjte ved branddammen. Men det var lige så lovbefalet, at det skulle vedligeholdes, indtil det for få år siden blev ændret til brandvæsenets tankvogne.

Landsbyens beboere

Bag dammen ligger to huse. I det ene boede Ais Gotleb (Anders blev til Ais) og i det andet en gammel mand, Pe Skøt, far til Ejner, som senere overtog huset. Pe Skøt var en let krumbøjet mand, der gik med stok, altid med en sort vadmelsjakke på, (en slags stortrøje) og med en lidt speciel højpuldet kasket på. Kasketten lignede nærmest en "tyskerkasket", bare sort. Jeg så ham ofte gå tur ved dammen. En rar gammel mand som gerne ville snakke lidt.

Pe Skøt havde været soldat, og det fortalte han meget og gerne om. Det dukkede op i erindringen engang, hvor der var indkvartering af soldater i

Hollandsbjerg og optog ham meget i den uges tid, soldaterne opholdt sig i byen. Det var nu en begivenhed der optog de fleste.

Det var soldater på øvelse. Jeg tror det var dragoner fra Randers eller rytteri fra Aarhus. De red på nogle flotte heste, som blev opstaldet rundt om på gårdene. De menige soldater fik anvist en tom bås eller et høløft, hvor de kunne sove, og de skulle jo altså også hver især passe deres hest.

Officererne derimod skulle have en seng at sove i. Jeg husker, at der var en officer indlogeret på gården, og at han fik forplejning og logi i gæsteværelset. Bedstefar talte meget med ham, og til de to blev der dækket op i stuen. På gårdene var man pligtig til at modtage og sørge for indkvartering af soldater på øvelse efter nogle bestemte retningslinier.

Far Jens var også soldat til hest. Han var noget man kaldte "Trænkonstabel" (stavet som det blev udtalt). Det var soldater der sad på hesteryg, mens de trak en kanon bagefter. Der var fire eller seks heste foran, alt efter hvor stor og tung kanonen var, og så sad der altid en eller to soldater på hestene og styrede hele vogntoget. Disse ridende soldater fik en god uddannelse, og far var også rigtig god på en hesteryg.

Ved siden af dammen boede også Thomas Nygård. Han havde to røde heste og kørte mælkerute (Mælkkusk). I Nabogården til Thomas boede fars fætter Jens Skipper Bøje sammen med sin kone Marie og deres fire børn Anna Mi, Kirsten, Jens Anker og Gundhild.

På gården var der altid liv og mange børn. Det var et meget gæstfrit hjem. Om det var de tre kønne piger, der trak, ved jeg ikke, men der blev leget meget i halmen i laden og i haven. Jeg tror i det hele taget mest at det var udendørs, når der blev leget, men hjemmet var samlingssted for byens børn og ungdom.

I laden bandt vi et stykke reb omkring bjælkerne. Det var som to gynger ned fra hver sin bjælke. Herimellem blev anbragt et langt bræt, som kunne nå fra den ene gynges til den anden. Derved kunne der sidde mange på brættet, og så blev der gynget højt med hyl og skrig.

Som barn kom jeg en del hos den familie, når jeg var hos mine bedsteforældre på gården i Hollandsbjerg. Jeg var også med Bedstemor og Bedstefar, når der var familiekomsammen på gården hos Jens Skipper. Så var der dækket op i spisestuen med fin hvid dug og fint spisestel på bordet. Senere på aftenen var der dækket til kaffe i den fine stue (Stasstouen), hvor der til kaffen blev serveret boller, hjemmebagt kringle, lagkage og derefter småkager –

alt i nævnte rækkefølge. Alt sammen barndomsoplevelser fra gården. Vores familie er kommet meget hos Marie og Jens Skipper. De var søde, venlige og gæstfri mennesker.

Jens Skipper var altid meget interesseret i alt muligt, altid velorienteret og for mig interessant at snakke med, spurgte altid meget til arbejdet, vores tilværelse i det hele taget, og hvad vi ellers mente om det ene og det andet aktuelle emne. Han var en rar mand, og jeg kunne godt lide at få en snak med ham. Desværre skete der noget med ham. Han blev formentlig psykisk syg eller fik en depression og døde for egen hånd.

Mor og far flyttede senere til den ende af byen og de blev genboer. Jeg tror næsten mor var der daglig, og alle vi søskende skulle lige en tur derover ,når vi var hjemme på besøg. I mange år, inden mor og far fik telefon, tillod vi børn som var rejst hjemmefra os mange gange at ringe til Jens Skippers telefon og bede dem hente mor til en telefonsnak. De sagde, at det måtte vi gerne, men mon ikke de var lidt trætte af vores opringninger, hvis vi nu måske ringede flere samme dag? Det var nok ikke altid lige belejligt og vi var vel en tre fire stykker til at ringe hjem.

Anna Mi blev gift med Karsten den 31. oktober 1957, (samme dag som Aase og jeg blev gift). De emigrerede til Equador i Sydamerika. Det bekom ikke Anna Mi særligt godt. Efter nogle år blev hun syg, kom hjem, og døde i en ung alder. Mor havde et meget nært forhold til Anna, som tit kom, og de fik altid en god lang snak med hinanden.

Kirsten blev gift med Vestly, som var mejeribestyrer. Han døde i en ung alder. Jens Anker overtog gården og forblev ugift. Gunhild blev gift med Aksel Madsen, søn fra nabogården til Bedstefar.

For enden af vejen neden for Møjbakken ligger der et lille hus, hvor der dengang boede en, lidt underlig – syntes jeg – gammel handicappet mand, der hed Simon. Folk sagde han drak sprit, og det kan godt være. Jeg nævner ham, fordi han ikke var som alle andre. Han gik hurtigt på trods af, at han var invalid – og altid midt på gaden. Han gik med krykker, det ene ben var kortere end det andet. Krykkerne var bare omvendte, almindelige og slidte indendørs fejekoste, omviklet med klude for at gøre dem blødere under armene. Han var meget dygtig til at gå med de krykker. Han havde altid gummisko på, det ene ben var nok 15 cm. kortere end det andet, men det havde alligevel en gummisko på, som hang og dinglede, derfor krykkerne. Han gik daglig vejen til Brugsen med en kurv på armen.

Engang skete der en eksplosion hjemme hos ham. Han havde glemt varmedunken som stod i kakkellovnen med skruelåget på, og derved kom der for meget tryk på, og den åbnede sig. Han slap uskadt. Det kan godt være han drak, men sådan en forglemmelse kunne vel ellers ske for enhver.

På toppen af bakken lige over Simons hus var der en rigtig gammel mølle, ligesom dem, man kan se på billeder fra nybyggerne i Amerika, jeg tror det hedder en Vindrose. Møllen blev brugt til at pumpe vand op i en stor beholder på bakken, der havde en passende højde og således gav det fornødne tryk til byens vandhaner. Det var byens vandværk. Ind mod byen i kanten af vejen ved Jens Ankers mark var der en stor offentlig vandhane, hvor folk hentede vand til dyrene. De fyldte det i store tønder – jeg tror det var de store ajletønder der blev skyllet godt igennem og derefter brugt til at vande dyrene.

Sneen

I de første år af fyrrene 1940-43 var der meget hårde og kolde vintre. Der var omkring 30 minusgrader i en meget lang periode, og det gav store besværligheder. Vandrør og gamle vandposter var frosset til. Den offentlige hane var frostfri, og var den eneste mulighed for vand i de hårde vintre. Det var i de år, hvor Hitlers tropper til sidst sad fast i sneen på Østfronten, og der var så mange soldater og civile, som mistede livet i krigshandlinger eller omkom i kulden. Det var millioner der døde på begge sider. Rusland mistede over 20 mill. mennesker i den krig.

Det var før man havde en rigtig effektiv sneplov. Snerydning måtte klares ved håndkraft. Byen havde derfor også en snefoged, hvis arbejde bestod i udkommandere mandskab fra gårdene, når det havde været snevejr om natten, og vejene var lukkede. Så kom Snefogeden rundt på gårdene om morgenen og beordrede en to eller tre mand ud til snerydning.

Det var pligtarbejde, altså ubetalt arbejde og absolut upopulært, men man kunne ikke nægte. Nogle af gårdene kunne ikke altid undvære en karl til det arbejde, og så hyrede man en af de arbejdsløse og måtte selvfølgelig betale ham for det. Det var ikke altid så morsomt for en arbejdsmand, at blive sendt ud af fagforeningen. Hvis han havde haft arbejde i nogle timer en dag eller to, så røg han nemlig ind i nogle karensdage, før han igen kunne opnå understøttelse.

Snerydning var altså ikke det mest eftertragtede arbejde. Vi havde meget sne og frost i de første år af fyrrene, og de ca. fem hundrede meter fra byen

og til vejkrydset, kaldet "korsvejen", var nærmest en hulvej dengang og altid hurtigt fyldt med fygese. Engang var den så fyldt, at der blev gravet og smidt sne op i etager, alt foregik ved håndkraft.

Vejen er senere jævnet ud, måske netop for at hindre sneen i at lægge sig der.

Jagten

Der har altid været mange jægere i Hollandsbjerg. Måske det var de store åbne lavvandede arealer mod Randers fjord. Der var særdeles god andejagt på engarealerne og mange agerhøns på højere liggende marker. Når andejagten gik ind 1. august var der liv på gården fra meget tidlig morgen. Der kom flere i familien og der kom venner, som alle gik på jagt. Det foregik på de engdrag der tilhørte gården.

En nabo til gården, Laurits Sørensen, en af fars gode barndomsvenner, var også en meget ivrig jæger, men han havde sine egne jagtmarker, enge. Laurits og far begyndte vel deres jagtinteresse med bue og pil eller slangebøsse som så mange andre før dem. På et tidspunkt var de blevet så avancerede, at de havde fået luftbøsse, og det skulle vise sig, at de var dygtige til at ramme plet, i hvert fald Laurits. Det gik nemlig helt galt.

På gården var en af pigerne en dag lidt kåd. Hun var på WC, ikke at forveksle med vore dages toilet og badeværelse. Det var et gammeldags "das", hvor der var et lille hul i trædøren fra en knast i træet der var faldet ud. Hun stod, eller sad derinde på det gamle lokum, satte det ene øje til hullet og råbte "I kan ikke ramme mig!" Men det kunne altså Laurits, og hun mistede sit øje.

Engskuegård

Til gården Bedstefars gård, Engskuegård, var der 60 tønder land, altså dengang en pæn stor gård. Gården er beliggende midt i Hollandsbjerg, den er firlænget, og der er en port mod gaden. Til venstre for porten er laden, der indeholdt en del af det utærskede korn, og her stod tærskværket. Om vinteren, når der ikke var markarbejde, blev der tid til at få kornet tærsket.

Det var et stort og langsommeligt arbejde, der foregik på den måde, at en mand langede kornet fra bunken over til en anden, som proppede det i tærskværket, og der var en øresønderrivende brølen fra maskinerne, så man måtte råbe til hinanden. Halmen kom bagud og blev presset til små baller,

Familiebillede foran stuehuset på Engskuegård. Mine bedsteforældre, fastrene fra venstre: Ingeborg, Krista og Ragnhild. Bagest fra venstre: Oluf, Søren og Jens.

som en tredje mand fjernede og stablede op på det nærmeste loft over hestestalden. Derudover var der en eller to til at bære kornet op på stuehusloftet, hvor det blev opbevaret, til det skulle gennem kværnen og blive til foder for dyrene. Der var således fem mand til hele tærskearbejdet.

I dag forstår man jo ikke rigtigt, hvorfor man knoklede, alt det korn tværs over hele gårdspladsen og op på stuehusloftet, for så senere at bære det tilbage igen til kværnen i laden. Der skulle en god ryg til at klare en hel dag med 50 kg. på ryggen, over gården og op ad trapperne til loftet. Jeg vil tro, at kornet blev opbevaret på loftet, fordi der var mest tørt på grund af varmen fra beboelsen nedenunder.

En del af laden stod igen i forbindelse med kostalden (Kowhuset), hvor der i den ene side af en midtergang med grebning stod ca. 15-20 køer og i den anden side ungvæg. Foran dyrene var en fodergang hele vejen fra et rum med roer i den ene ende (Rowerhuset) og til døren ind til laden i den anden. Kostalden og svinestalden var adskilt med et rum til malkemaskine, spande og kølebassin for mælkespandene.

At der var malkemaskine, siger noget om gårdens drift, der var ikke så mange der havde malkemaskine på den tid. Vores Bedstefar var en driftig landmand og fulgte med i nye maskiner også til markarbejde.

Grisestalden rummede mange grise i de forskellige rum, hvor der var plads til både søer, smågrise og fedegrise, som når de var store nok, blev sendt til slagting. Grisene blev målt med en målesnor om brystkassen, lige bag forbenene, det var hurtigt og gav et foreløbigt fingerpeg om grisens vægt. Senere blev de vejjet på en vægt, så man var sikker på den rigtige slagtevægt, inden de blev mærkede med en slags hammer med pigge som udgjorde gårdens eller landmandens nummer. Når så grisen var slagtet, fremgik nummeret som regel på et godt sted – nemlig på den ene balde. Det har da ikke været rart, at få sådan et klap bagi, men jeg tror i øvrigt, at metoden anvendes endnu, når grisene bliver sendt på den sidste rejse til slagteriet.

Der kom en lastvogn og hentede grisene. Der var to mand til at læsse dem. Det foregik på den måde, at man satte en kraftig rundstok under brystet på grisen, så var der en mand på hver side til at løfte, samtidig med at de holdt i halen på grisen. Det hele foregik let og elegant, men grisen skreg naturligvis.

Jeg kunne ikke lide at komme i grisestalden (Grishuset), og slet ikke ved fodertid. Grisene larmede og skreg og sloges, jeg syntes ikke det var til at holde ud at høre på.

Modsatte side, højre side for porten, var der havreneg sat ind, beregnet til hestefoder. Der var også en kværn, som malede korn til grisefoder. På loftet over hestestalden stod hakkelsesmaskinen, den var anbragt der således, at når der blev skåret hakkelse, faldt hakkelsen direkte ned i en foderkasse i hestestalden.

Hestestalden rummede seks-otte store jyske heste i hestebåse samt kørehesten, en oldenborger, men den stod i i en hestebås for sig selv, uden at være bundet.

Efter hestestalden, men i samme længe, fandtes vognporten med de fine vogne og så altså karlekammeret. Ude i gavlen var der et wc, et fint gammeldags das, som egentlig mest var beregnet for damerne. Sådan en spand skulle jo tømmes, og Bedstefar som tømte spanden, forventede, at mandfolkene benyttede staldene. På brættet lå en gammel telefonbog af den 10 cm tykke slags, den kunne holde en tid, men var lidt skarp for rumpetten.

Stuehuset ligger frit mod nordsiden. Kom vi ind af hoveddøren var stuerne til højre og folkestue til venstre. Kom vi ind ad bryggersdøren, som vi altid gjorde til daglig, var der først en lille træskogang, derefter bryggers med to

store gruekedler, dør til pigeværelse, loft, kælder, folkestue og køkken. Fra køkkenet, dør til soveværelse og dagligstue og den pæne stue med dør til et gæsteværelse (gæiskammeret) som også engang blev brugt som pigeværelse. Ved siden af gården mod vest i toften (Towten) ligger stakladen, som blev benyttet til forskellige maskiner og til utærsket korn. Ved siden af stakladen lå fodermesterhuset, som nu er revet ned.

Ladebygningen ud mod vejen blev bygget sidst i trediverne. Murerarbejdet havde byens murer, Mads Skipper, besørget. Han var en rar og hyggelig mand, som vist lavede alt murerarbejde rundt på egnen og i byen. Tømmerarbejdet blev lavet af byens tømmer (snekern) som man altid sagde. Snedkerens søn Karl var på min alder eller måske lidt ældre og fantastisk god med en slangebøsse.

Da hans far byggede laden og var i færd med at montere lægter på spærene, kravlede vi rundt på lægterne, det var som trappetrin. Karl og jeg satte os på lægterne med lommerne fulde af småsten, og så skød vi efter svaler. Der var mange svaler, og når de kom flyvende tæt omkring os, var vi blevet så dygtige, at vi kunne ramme dem i flugten. Det var jo ikke nær hver gang det lykkedes, men Karl var altså ret god til det. Karl døde desværre mens han var soldat. Om han blev syg, eller det var en ulykke, husker jeg ikke.

Bedstemor

”Engskuegård” ligger på øverste del af skråningen mod nord. Der er vid og meget smuk udsigt mod Voer og engdragene mod Randers fjord, måske deraf navnet Engskuegård.

Bedstemor tog mig tit ved hånden, og vi gik aftentur hen ad ”Nårvejen” (Nordvejen) for at se på solnedgang. Det var et meget smukt syn, når solen gik ned over fjorden og Mellerup by i baggrunden. Samtidig meget stemningsfuldt på en stille sommeraften, når kirkeklokken i Voer Kirke ringede solen ned. Jeg husker ikke vi snakkede så meget, men gik bare lige så stille og nød aftenstemningen, og når solen var væk og kirkeklokken var tavs, gik vi stille hjem igen, og så var det sengetid.

Bedstemor husker jeg som mild og god, men også som hende, der holdt mig væk fra karlene og pigerne. Jeg tror, det var fordi, jeg ikke måtte sinke dem i deres arbejde, eller også fordi, jeg kunne komme til at høre noget snak, som jeg ikke havde godt af. Min mor kunne ikke lide hende og sagde engang, at hun var lidt af en heks. Mor kunne langt bedre lide sin svigerfar, men ud

Udsigten fra Engskuegård.

over nogle ting, hun engang har bemærket, er det aldrig over for mig blevet uddybet nærmere. Jeg kunne dog have en anelse om, at det kunne stamme fra dengang, mor var pige på gården og blev gravid.

Stuehuset ligger altså mod nord og har vinduer fra køkkenet mod nordsiden og ca. 10 meter fra naboens mark ind mod haven. I skellet stod – eller står, måske endnu, den dag i dag nogle store træer der skygger vældig meget for lyset til køkkenvinduerne. Det kunne være slemt nok at have vinduer mod nordsiden, jeg husker tydeligt det store, men mørke køkken.

Jeg ved, at bedstemor engang bad naboen Marius Madsen om at få en udtynding i træerne eller få dem fældet. Det blev der en lang strid om, og jeg tror aldrig de blev helt forligt igen.

En stor låge mellem de to gårdspladser var stængt, og jeg har aldrig set den åbnet. Marius Madsen havde en søn Aksel, som er lidt ældre end mig, og ham ville jeg selvfølgelig gerne snakke og lege lidt med og gjorde det vel også, men jeg fik besked på, at det måtte jeg ikke.

Hestene

Ud over landbrugsbedriften handlede min bedstefar med gårde, altså landbrug, samt med heste. Bedstemors broder, Jens Bøje, morbror Jens som han

altid blev omtalt, havde som nævnt en gård i den anden ende af byen, og Bedstefar Marius Nielsen og han fulgtes ad, når der blev handlet. Men om der var tale om noget egentlig kompagniskab, ved jeg ikke. Far fortalte, at de ofte havde heste på det store hestemarked i Randers. Hestene gik selv den lange vej til Randers, og karlen som trak med hestene – der kunne jo være flere i koblet, måtte ikke ride hesten på vejen til marked, altså inden salg af hestene, men gerne når og hvis de havde heste med hjem.

Far fortalte, at hans far, altså Marius kunne betale en årsløn til karle og piger bare ved at sælge en hest og en ko.

Bedstefar var god mod dyrene og specielt havde han måske stor omsorg for hestene. Han tålte ikke, hvis de blev dårligt behandlet af karlene på gården. De blev også fodret godt med valset havre, korn, hø og hakkelse. Hakkelse består af havreneg kørt igennem en hakkelsesmaskine, altså fin-delt.

Om aftenen skulle karlene på skift fodre hestene, sidste foder fik de inden sengetid kl. ca. 22.00, udover hakkelsen fik de rigeligt med hø. Om morgenen blev de fodret første gang kl. 05.00 så de var klar til at rykke ud på arbejde i marken kl. 7.00.

Karle og piger

Der var i reglen en til to piger og tre karle på gården. Det var jo sådan, at i hvert fald karlene i reglen blev "fæstet", som det hed, for et år ad gangen, som regel fra 1. november til 31. oktober det følgende år. Det var på den måde et årsforløb, der omfattede arbejdet med såning og høst med alt, hvad det kunne indebære af arbejde. Årslønnen blev fastsat ved fæstet og udbetalt ved fæstets udløb. Jeg tror ikke det var velset, hvis der var nogen der bad om forskud.

Det var der måske heller ikke så meget brug for. Der var ikke så mange muligheder for at bruge penge i det daglige, der var lang arbejdstid, og man fik kost og logi på gården. Det eneste, der kunne være at bruge penge til, var vel tobak og til ballet i forsamlingshuset hvert halve år. Der havde karlene så købt lidt øl og brændevin i Brugsen, som de drak ude bag hækken. Den blev skrevet og blev betalt, når karlene fik penge. Lidt sjov skulle der vel til og lidt mere mod til at skrå over gulvet og bukke for pigerne og byde op til dans. Forsamlingshuset var jo et ordentligt sted, så der blev ikke serveret øl og spiritus. Der kom altid en del karle fra den nærliggende herregård Stenalt

(Herregårdskarlene eller Børsterne) som de blev kaldt. Der kunne godt blive lidt tumult og lidt slåskamp om pigerne, og det var ikke sjældent, man efter et bal kunne se et blåt øje.

Som tidligere nævnt er det fristende nu at lade tankerne løbe om, hvad der er gået forud for min mors første graviditet. Når jeg nu har fødselsdag den 17. april, kan jeg konstatere, at jeg blev undfanget i den søde sommertid. Måske det var i en høstak langt ude på marken – måske i en bølgende kornmark – måske på engen mens viberne svingede sig i luften omkring dem. Måske var det Skt. Hans aften – nej det kan det ikke have været – men måske Skt. Hans aften var første gang, og de derefter ikke kunne lade hinanden være? – Eller måske det bare var noget hurtigt efter et sommerbal i forsamlingshuset. Fantasien kender ingen grænser. Hvis man nu var forfatter, ville man jo kunne skrive en lang historie om alt det – men den slags historier er der for resten også skrevet nok af. Jeg kan bare håbe, de har haft nogle lykkelige stjernestunder før det ”gik galt” og alle fortrædelighederne vældede ind over dem.

Pigeværelset var, inde bag mine bedsteforældres soveværelse. Det var altså svært at komme for sent hjem, og herbesøg var vel nærmest umuligt og i hvert fald forbudt.

Fars værelse var karlekammeret med indgang i vognporten. Der stod to senge og med et lille bord imellem. Værelset var med trægulv, men med hvidkalkede vægge og en lampe i loftet med en hvid ”skomagerskærm”. Der var ingen varme på værelset, – kun under dynen. Sengetøjet bestod af tunge, stribede olmerdugsdyner under som over og halm i bunden. Derefter underdyne med et lagen over. Overdynen havde et lagen under, som var bukket et lille stykke om foroven. Det var tunge, men varme dyner.

I vognporten var de fine køretøjer en såkaldt fjedervogn og en jumble. Begge vogne havde faste gummiringe på hjulene. Foran og bag på fjedervognen var der gode sæder med et læderdækken foret med lammeskind til at tage over benene. I jumben var der et tilsvarende betræk til at tage over sig, men jumben var mere lukket og lun. Sæderne og ryggen var beklædt med velour eller måske en slags plys og udgjorde nærmest det, vi i dag i en campingvogn kalder en rundsiddegruppe.

Der var så en lille dør bagud med et lille trinbræt. På overkanten foran var der en fin blank ca. 30-40 cm. bred, forkromet metalbøjle, som tømmeren kunne ligge i. På siderne af vognen var nogle flotte messing- og delvis

sortlakerede vognlygter. Det var et virkelig flot køretøj. Det fine seletøj til hesten hang også i vognporten. Der var lidt messingspænder, og på bøjlen over ryggen på hesten var der nogle små klokker, som ringlede når man kom kørende i trav.

På væggen i vognporten ind mod værelset stod en vaskebænk under vandhanen med et par emaljerede vaskefad og en sæbeskål, der hang på væggen over vaskebænken. Der hang også et par tynde og altid våde håndklæder. Karlene vaskede sig til opsmøget på ærmerne samt i ansigtet og på halsen. Et par gange om ugen når de skulle barberes, kom de ind med deres vaskefad og tog lidt varmt vand fra vandgryden i komfuret. Mig bekendt var der ingen, der kom i bad, og jeg mindes heller ikke, at der var nogen, der brugte tandbørste. De fleste voksne havde forlorne tænder, dem tog de ud og børstede med en speciel børste der ligner en karskrubbe, hvis der ellers er nogen der kender sådan en. Jeg garanterer for, at der var ikke særlig hyggeligt i det karlekammer. Skulle der skabes lidt hygge og varme, eksempelvis hvis der var pigebesøg, måtte de nødvendigvis gå i seng med hinanden, hvilket de så altså også gjorde.

Mor fortalte om sin svigermor, at hvis hun og far havde været i byen og kom hjem om aftenen, så stod Stine altid inde i stuen bag gardinet og så efter dem, når de gik over gårdspladsen. Det vidste de, og så gik Asta lige bag Jens i gåsegang og på den måde så det ud som om der kun var en person, se det var snedigt. –Senere kravlede Asta ind gennem vinduet tilbage til pigeværelset.

En forfærdelig tid

Som bekendt kom følgerne af deres kærlighed for en dag. Jeg er sikker på, at det har været en ganske forfærdelig tid. Det kan jeg forklare med, at mine bedsteforældre var gode kristne mennesker, der som tidligere nævnt, tilhørte det indre missionske miljø, og det samme gjorde min Faster Ingeborg, som var enke og boende i nabogården og derfor færdedes meget og gik til hånde på gården.

Det har været et hårdt slag for dem alle, at Jens kunne komme så galt af sted. Min mor har fortalt, at man længe talte om at bortadoptere det ventede barn, men min Bedstefar, altså min morfar kom til hjælp, og så blev Asta og Jens gift med hinanden, så barnet således ikke var uægte og kunne blive hos forældrene.

Der er vist ikke tvivl om, at det var min farfar og farmor der bestemte, hvad der skulle ske. Jeg tror bestemt ikke min mor, far, min mormor eller morfar blev hørt i den sag.

Nu kan fantasien så løbe videre ... jeg kan nemt have fars familie mistænkt for den opfattelse, at Asta selvfølgelig havde forført Jens. Som nævnt blev jeg født hos mine bedsteforældre i Bode, velsagtens fordi de nygifte på det tidspunkt endnu ikke havde et sted at bo, og så var det nok også det mest naturlige, at barnet fødtes ved moderens forældre.

Jeg er heller ikke i tvivl om, hvor mor helst ville føde barnet, og måske lige netop der fik hun lov at bestemme. Jeg er også sikker på, at den begivenhed var de helst foruden oppe på Engskuegård. Dengang var en fødsel altid en hjemmefødsel. Jordmoderen blev hentet, det var hende der stod for det, og lægen blev kun tilkaldt, hvis der var problemer.

Når vi nu er nået så langt, ved jeg stadig fra min moder, og senere gennem mine egne oplevelser, at mine bedsteforældre på gården under min tidlige opvækst blandede sig mere og mere i min tilværelse.

Jeg tror nok det mest var min bedstemor. Hun var en god madmor, hun var gæstfri, agtet og velset. Der kom mange på besøg.

Jeg husker hende som en lille, ikke så kraftig dame, der altid gik med lange mørke skørter og vist næsten altid havde et stort forklæde på. Kulørt om formiddagen og hvidt om eftermiddagen og altid med høj tilknappet bluse. Hun havde næsten altid en lille dråbe hængende fra sin næsetip, den tørrede hun hele tiden af med det lomme tørklæde, hun havde i lommen på forklædet, nogle gange bare med forklædet. Det er mærkeligt med den dråbe, mor havde også sådan en dråbe hængende, men mest når hun var ude, og det var koldt, og jeg må indrømme, at det har jeg også engang imellem, når jeg fryser. – Jeg bruger også mit lomme tørklæde.

Bedstemor havde et fint, tyndt, glat tilbagestrøget, gråt hår med en lille knold i nakken, lavet af en lang fletning. Hun havde et sår ved den ene tinding, som aldrig ville læges. Det fik hun engang ved en løbskkørsel, som jeg senere skal berette om.

Bedstefar var ikke så stor af statur, men nok lidt bred, han havde gråt kar-seklippet hår og overskæg, fik senere på sine gamle dage fuldsæg. Han må have haft en dårlig ryg, gik altid lidt foroverbøjet og med den ene håndryg hvilene på ryggen.

Jeg tror han var en god landmand og en god arbejdsgiver. Karle og dagle-

jerne var glade for at arbejde på gården. Der var flere af daglejerne, som før de blev gift, havde været karl på gården.

Jeg skulle være på gaarden i Hollandsbjerg

De var gode kristne mennesker der på gården og var ofte i kirke. Jeg har været med dem i kirke og det foregik på den måde, at vi kørte i jumben med kørehesten for. Kørehesten var en sort Oldenborger eller Frederiksborg hest. Det var nok en flot ekvipage, som det vist hedder. Der kunne opstaldes ved kirken, men Bedstemor havde en bror som havde en gård i Ørsted, så hesten blev opstaldet der, og så gik vi resten af vejen til kirken. På gården i dagligstuen over sofaen hang et billede af Ørsted Kirke.

Hvorfor min mor engang imellem måtte aflevere mig på gården, ved jeg egentlig ikke. Måske de bare ville låne mig, måske skulle jeg passes, men jeg syntes, jeg tilbragte megen tid der. Måske ville de opdrage mig. Der var ingen frihed til leg, og jeg måtte endelig ikke gå uden for porten. Gjorde jeg det, skulle jeg have pænt tøj på. Jeg tror nærmest, jeg blev dresseret, de følte vel en vis pligt til at medvirke til en ordentlig opdragelse, fordi forældrene var så unge. Jeg kan bare huske, at jeg var ked af at være der.

Det kan godt være, at teorien om, at de ville opdrage mig er det rigtige, for det lød altid: "Kau no sid pænt – sæi no pænt godaw te di fremmet – spis no pænt å la vær mæ å ta`mier end do ka`spis – do ska`være en stuer dreng å it lævn – å be om, hwis do vil ha mier, å sid no still ve burdet te vi ander æ færdi – å hows no å sæi tak for mad".

Hvis vi skulle et eller andet udenfor gården så lød det "do ska li ha no åndt tøv po, do ka retnok ent si såen ue, det æ jo det tøv do goer mæ te dawle."

Når jeg ikke rigtig måtte omgås hverken karle eller piger var der ikke særlig festligt for en purk på vel fire-fem år. Senere, hvor min søster Gerda kom til og var med, var vi to om at være kede af opholdet.

Vi sov i et af pigeværelserne ved bryggerstet, og jeg husker engang min morbror Søren kom, måske ville han sige godnat til os, men det plejede han nu ikke. Da han så, at vi var kravlet sammen i en seng, blev han meget vred og beordrede os over i hver sin seng.

Vi var vel bare kede af det og krøb sammen i den samme seng, som vi var vant til hjemmefra, for der havde vi ikke sådan hver sin seng at sove i, men måtte dele.

Mor fortalte om mit lange krøllede hår, som hun var så glad for og stolt over. På et tidspunkt under et besøg på gården blev det klippet af, for en dreng havde jo hverken langt hår eller krøller. Mor var ked af det og ærgerlig over det, har hun senere fortalt. Som tidligere tjenestepige på gården – og hun blev vel i nogen grad stadig betragtet som sådan – havde hun ikke ret meget eller ingenting at skulle have sagt, og min far måske heller ikke.

Sovekammeret

Min ”enke-faster” Ingeborg og min ugifte morbror Søren og så selvfølgelig mine bedsteforældre, var det styrende, menneskelige inventar på gården, og de dirigerede rundt med det hele, altid moralsk velrettede og overbeviste om at have ret, min faster meget indremissionsk.

Selv husker jeg mangt og meget fra den tid. Det tidligste, jeg husker, var, at jeg sov imellem min bedstemor og bedstefar. Vi fik altid varmedunk i sengen om vinteren og bedstefar havde natskjorte og nathue på. Bedstemor en slags kyse.

I soveværelset (sovekammeret) var der på væggen et billede af Jesus der stilner stormen. I et hjørne stod servanten med et stort keramik- eller porcelænsfad, og i det var der anbragt en stor kande med vand. Under servanten stod en toiletspand, en bestemt slags spand, der var hvidemaljeret med et nedadbuget lag med et hul og rist i midten. Vandet i den store kande var til at vaske sig i og det snavsede vand hældte man i spanden. Spanden blev også brugt til at tisse i, hvis man blev trængende om natten, og det var de altid.

Om morgenen var det selvfølgelig et noget fimset soveværelse. Pigerne redte seng og bar alle herlighederne ud på møddingen, eller hvor det nu kom hen. Det er lidt underligt at tænke på i dag, men dengang var det ganske almindeligt. I øvrigt var der også langt til det gamle WC, og det kunne jo være en god grund til at klare tingene i soveværelset.

Jeg skulle altid tidligt i seng og vågnede selvfølgelig derfor tidligt om morgenen, men jeg måtte ikke komme op, før alle karlene havde fået morgenmad og der var blevet varme i køkkenet. Det var også hyggeligt nok, men jeg var jo vågen og ville gerne op og eventuelt sige godmorgen til karlene.

Der blev spist morgenmad eller ’dower’ som det hed. Den bestod af mælkebrød, rugbrødsterninger med kogt mælk på, kaffe og hjemmebagt hvidt brød. Morgenmad og aftensmad blev spist i køkkenet, fordi karle og fodermester spiste på forskellige tider. Derfor var der plads ved det mindre spisebord i køkkenet. Det var ellers et hyggeligt sted i det køkken, hvor der var ild i komfuret og dejligt varmt når jeg stod op.

Middagsmaden

Middagsmaden kom på bordet i folkestuen, hvor bedstefar sad for bordenden. Middagsmad var altid varm mad og det var dagens hovedmåltid, serveret præcis kl. 12.00. Maden, der altid var solid og god, kunne for eksempel bestå af kartofler med persillesovs og stegt saltet flæsk eller forskellige supper, hvidkålssuppe, grønkålssuppe og gule ærter, altid med flæsk og sennep til.

En middag kunne også bestå af sødsuppe – altså en slags frugtsuppe, men med gryn i – og syltede svesker og blommer. Derefter pandekager eller æbleskiver. Søndagsmiddagen kunne så være frikadeller eller medisterpølse, som blev opbevaret i henkogningsglas, når der blev slagtet. Flæskesteg og ribbenssteg fik vi mest, når der lige var slagtet. Resten af kødet fra slagtingen blev saltet i saltkar i kælderen.

Der var mange om middagsbordet. I travle perioder var der daglejere på gården og alle spiste med til middag, selvfølgelig også posten, hvis det passede med tiden. Gården, eller snarere min bedstemor, havde som nævnt ry for at lave god og rigelig mad.

Folkestuen, hvor alle mandfolkene spiste til middag, var indrettet med et langbord, en bänk langs vinduesvæggen og for den ene ende samt stole på udvendig side. Bedstefars faste plads var selvsagt for bordenden. Eneste møbel derudover var et gammelt chatol med overskab. Chatollet har fundet vej til mig og står i dag i vores stue, dog uden overskabet. Hvorfor de to dele er blevet adskilt, ved jeg ikke.

Faster Ingeborg

Faster Ingeborg havde som nævnt nabogården, altså nabo til jorden i towten (toften). Hun tilbragte nærmest al sin tid på Engskuegård og hjalp med det huslige arbejde. Jeg var tit med hende hjemme på hendes egen gård for at samle æg ind og andre småting. Senere, da hun solgte sin gård, flyttede hun op i fodermesterhuset ved Bedstefars gård, og nu deltog hun endnu mere i husførelsen.

Hun boede alene i huset i en del år, indtil Bedstefar Marius flyttede ind, efter at bedstemor Stine var død og farbror Søren havde overtaget Engskuegård. Mens hun boede der alene, husker jeg, at jeg sov ved siden af hende i en dobbeltseng. Måske de gamle, forståeligt nok, var trætte af at have mig som sengekammerat.

Faster gjorde jo ellers ingen fortræd, men hvor var det kedeligt. Om aftenen når hun gik i seng, lagde hun sig først på knæ ved sin seng og bad aften-

bøn. Ikke sådan, at hun forlangte, at jeg skulle gøre det samme, men jeg var vel også lagt i seng, før hun selv skulle sove. Og ikke fordi jeg synes der var noget forkert i det, det siger bare lidt om, hvordan livet formede sig på gården og altså også i huset hos hende.

Griseslagtning

På gården blev der slagtet gris flere gange om året. Der kom en hjemmeslagter på cykel med sit værktøj på bagagebæveren. Det store saltkar (trækar) blev brugt til slagtebænk. Karret blev vendt på hovedet, og et par mand væltede grisen op på karret og bandt benene sammen på den. Slagteren lagde et tyndt reb i trynen på grisen og bandt den anden ende omkring låret. Derved kunne han bedre trække grisens hoved bagud så halsen blev strakt. Mens han gjorde det, havde han "stikkniven", en lidt spids kniv, i munden og så ret barsk ud. Når så grisen var blevet nogenlunde rolig, skar han en lille ridse i halsen på den og stak så kniven i halspulsåren. Han kunne sin anatomi og vidste nøjagtig, hvor pulsåren befandt sig, så blodet flød straks ned i den spand, som bedstemor stod og holdt under. I spanden var der byggryn, som hun rørte rundt i det varme blod. Der skulle røres kraftigt og konstant i spanden, ellers dannedes der klumper (blodpropper). Det blev senere til den herligste blodpølse.

Der er meget blod i sådan en gris, men efterhånden kunne vi se, at den blev mere og mere rolig, og til sidst, når blodet var rendt af den, døde den stille og roligt. Når grisen var død, blev karret vendt om og fyldt op med kogende vand fra gruekedlen. Herefter blev grisen vippet ned i det varme vand, så skind og børster kunne løsnes og slagteren skrabe skindet og dermed hårene af grisekroppen med en speciel metalskraber, der havde form som et kræmmerhus.

Dernæst blev grisen hængt op på en stige med hovedet nedad og ryggen mod trinene. Den blev skåret op og indvoldene blev sorteret. Mavesækken kom på møddingen, og tarmene blev rensed og brugt til pølseskind. Alle tarmene blev grundigt rensede og gennemskyllet, de store tykke tarme til blodpølse og de små tynde til medisterpølse. Der er mange, lange tarme i sådan en gris.

Saltkarret blev nu sat op igen i kælderen og fyldt med, hvad der nu kunne saltes. Der blev stegt og braset og lavet frikadeller, medisterpølse, og leverpostej i store mængder. Alt det tillavede blev henkøgt på glas. Der var ikke noget der hed køleskab og fryseboks.

Lam blev der også slagtet en gang eller to om året. Jeg ved ikke hvorfor,

men der kom ikke nogen slagter til det. Aflivningen foregik ude midt i gården ved kloakken. Lammet blev holdt nede af et par mandfolk, og det var altid bedstemor der stak en kniv i halsen på lammet, men dets blod blev ikke brugt, det gled bare i kloakken.

Lammekødet blev til pølser undtagen køllerne, som sammen med pølserne og skinkerne fra grisen gik til røgeriet. Det var et stort arbejde at slagte, jeg syntes det var rart, at der skete noget særligt engang imellem. Jeg bar brænde ind til de store gruekedler, der var fyret op til det kogende vand, som skulle bruges til at skolde grisen med samt til rengøring. I køkkenet var jeg med til at række kødhakkeren.

Motorcyklen

Der var ellers ikke mange adspredelser for et barn og jeg ville gerne snakke lidt med pigerne eller med fodermesteren, men det måtte jeg ikke, for så sinkede jeg dem i deres arbejde. Jeg kunne få lov at gå med bedstemor hen ad Nårvejen (Nordvejen) med formiddagsmellemmad til dem der arbejdede i marken, man fik som nævnt god forplejning på gården.

Lidt sjov havde jeg dog. Der var en fodermester, som hed Folin, og han var sådan en flink fyr. Han havde en Harley motorcykel. Den har måske været ny dengang, den var armygrøn med et kæmpestyr og store skålformede sæder, jeg tror det var metalsæder med skindbetræk på. Han tog mig med på bagsædet ud til køerne i marken, når de skulle flyttes eller vandes. Det var jo noget man kunne bruge, men desværre, det måtte jeg ikke. Måske var det for farligt.

Flitsbuen

Min bedstefar var lidt af en sur snegl og ”brummer” – han talte ikke særlig tydeligt – og var bestemt ikke nogen legeonkel. Men engang lavede han alligevel en flitsbue til mig, og jeg kan love, at det er der ingen andre af hans børnebørn, der har oplevet.

Enhver, der kendte ham, ville sige, at det var løgn, men han havde måske alligevel en vis omsorg for barnet, og han og jeg havde da også et godt forhold til hinanden. Senere – langt senere – besøgte jeg ham, mens jeg var soldat. Jeg var hjemme på orlov og i uniform, det skulle man være dengang, også på orlov. Da gav han mig en hundredkroneseddel. Jeg var lidt stolt og glad, for det var mange penge dengang. Om det var fordi, han jo godt vidste, at det var småt med penge for en soldat, eller om det var fordi, han

var kommet til at tænke på tiden, hvor jeg var barn på gården, ved jeg ikke. Jeg ved jo heller ikke, hvordan han opfattede mig og tiden dengang. For mig var det jo ikke lutter gode minder jeg gemte på.

Selv om jeg følte det lidt knugende, at være på gården, havde jeg dog den adspredelse, at jeg engang imellem fik lov at komme hos min ”knæfætter”, Jens Anker, der er på samme alder som mig.

Det hele handlede jo om landbrug, og han havde meget trælegetøj i form af heste køer og grise i massevis, og vi legede godt sammen. Jeg tror han også var glad for at få en legekammerat. Han var eneste dreng i børneflokkene. Også senere havde vi et godt venskab.

Nyt tøj

Jeg blev ekviperet, når jeg var på gården. Der blev ringet til Brugsen – mine bedsteforældre havde nemlig telefon, det var der ikke mange der havde. Der blev bestilt et udvalg af tøj til mig, det var jo meget fint. Engang tillod jeg mig at kritisere en skjorte, som faster syntes jeg skulle have – jeg bemærkede såmænd bare, at jeg syntes den lignede en natskjorte – men den slags bemærkninger kom man kun med en gang. Jeg blev belært lidt om taknemmelighed. En lille fattig dreng som mig skulle ikke stille krav eller komme med kritik, men bare være taknemmelig – og det var jeg så.

Løbsk

Engang da jeg vel har været fire-fem år, skulle jeg køres hjem, og det var i jumben med den fine sorte kørehest for vognen. Det var en dejlig sommerdag i høsttiden. Næsten ved vejs ende udenfor Vejlbyskete der noget med seletøjet og hammelen på vognen. Hammelen faldt ned på hestens bagben, den blev forskrækket, min bedstefar kunne ikke holde hesten, og den løb ukontrolleret med jumben. Buggjorden sprængtes (rem under bugen på hesten) enspænderstængerne løftede sig og jumben væltede. Det hele var kaos.

Jeg blev kastet af vognen og ind på en stubmark, men mine bedsteforældre havnede på grusvejen og fik så store kvæstelser, at de blev kørt til behandling på Ørsted sygehus. Min bedstemor fik en læsion i den ene tinding, som hun aldrig helt forvandt. Om det nu var fordi hesten kendte turen, ved jeg ikke, men far fortalte, at den var kommet løbende ind i gården i Udbygårde, hvor vi boede, og han vidste straks, at der måtte være sket et eller andet voldsomt med køretøjet.

Far var god på en hest, han havde lært det i soldatertiden, han fik fat i den og fik den beroliget, sprang på ryggen af den og red så tværs over pløjemarken mod landevejen og kom til hjælp, måske som den første. En temmelig dramatisk hændelse.

Engene

Min bedstefar havde udover agerjorden nogle store engdrag ud mod fjorden, hvor der blev høstet enghø. Enghø er lidt finere i strået end kløverhø. Det blev slået med høle (hjøli).

Vi sejlede i fladbundede både ud til engen gennem Mølbækken fra den daværende landingsplads ved "Børringen".

Vi havde madkurv med til formiddagsmellemad og mørkt øl, hvidtøl. Der kom en ølhandler fra bryggeriet Houlberg øst for Randers, øl og sodavand blev kørt ud fra depoter i hestevogn. Ølvognen kom en gang om ugen med et par store jyske heste som forspand, og der var altid meget læs på, de store ølflasker i træhylstre hang på siden af vognen. Sodavand var ikke noget man drak til daglig, det var kun ved højtidelige lejligheder. Til daglig drak man det mørke øl, som man fik i store flasker med tre og fem liter i. Det var de store flasker med patentprop, der stod i træhylster med en hank på. Måske der også var bayersk øl på vognen, men kom var aldrig på bordet. Når der var gæster eller ved højtider blev der serveret almindeligt hvidtøl og sodavand. Bordvine, som vi kender det i dag, fandtes ikke der på gården.

Vi var ikke hjemme på gården og spise varm middagsmad eller holde middag, det var for langt. Nogle gange skulle høleen (Hjølien) også slibes, og det blev altid gjort i middagsstunden. En dreng i min alder var nok som skabt til at drive håndsvinget på slibestenen, det var ikke rart at blive sat til, men alle skulle arbejde.

Når vi var på engen gik storkene – der var nemlig mange – lige omkring os, de var så tillidsfulde, at vi havde dem så nær på som et par meter. Jeg gjorde ihærdige forsøg på, at fange en, men selvfølgelig uden held. Så var det, at karlene sagde til mig, at jeg skulle huske at tage lidt salt med derud, for hvis man bare kunne strø salt på halen af dem, så kunne man fange dem. Det var nok rigtigt, men det lykkedes jo aldrig med det salt.

Storkene havde som nævnt deres reder på hustagene på stalde og lader rundt om i Hollandsbjerg. Måske kom nogle også fra den anden side fjorden, hvor der ligeledes var en del store gårde med storkereder på taget.

I bogen "Kronjyder og Molboer" skriver Henrik Pontoppidan, at stor-

kene ved Randers Fjord hører til egnens fugle ligesom Hjejlen til heden og gøgen til Skovene. Han skriver videre, at storken er de riges fugl, velstandens og det gode levnedsselvbudne gæst. Der, hvor der er overflod, bygger den helst sit bo, og selv et storkeøje behøver blot at kigge hen over en række af rige landsbyer.

Der blev slået og stakket hø i lange baner, det foregik med leen. Høet eller græsset, som altså blev til hø, når det var tørt, blev liggende nogle dage i solen. Når det var passende tørt, blev det revet sammen med en stor hånddrive og derefter sat i stakke. Her stod høstakkene så i en uges tid alt efter vejret og tørrede yderligere. Herefter blev det sejlet ind til "Børriengen" og derfra kørt hjem på høloftet i store læs. Det friske soltørrede hø havde en dejlig duft af sommer. Det var selvfølgelig en fryd for landmanden, at han bare kunne høste uden at så, år efter år.

Hestevognene var den tids arbejdsvogne, "Fielwovnen". De var lidt smalle, og når der skulle læsses hø og kornneg på dem, blev der lagt en lille platform som ragede ud over siderne ovenpå siderne, "Sidefieln", så at ladet derved blev bredere. Sådant en indretning kaldte man "et skræv". Der stod en mand på jorden og langede høet op på vognen, og ham, der tog imod, skulle helst være god til at bygge et læs op. Hvis det ikke var gjort rigtigt, kunne det skride ud under den lange tur hjem til gården ad en måske lidt hullet markvej. Når læsset var stort eller højt nok, blev det holdt på plads af en ca. 15 cm. tyk træbom i vognens længde, fastgjort og strammet til både foran og bagpå. Det var altid dejligt med en køretur hjem på læsset. Når vi var hjemme, var jeg med på høloftet, og det var ikke så spændende.

Jeg skulle altid op og træde godt ned i høet og stoppe det godt ned ved taget, så der kunne være til så meget som muligt, efterhånden som det blev stukket op gennem lemmen. Det var varmt og hårdt arbejde, som selvfølgelig blev gjort på varme og tørre sommerdage. Når dagens sidste læs skulle hentes, blev der nogle gange badet i bækken. Andre gange ved jeg, at karlene tog ud at bade i fjorden efter fyraften. Det kan man godt forstå, når det nu ikke var muligt at bade på anden måde, men at de havde energi til det efter en lang og hård arbejdsdag er svært at forstå.

Engområderne ved fjorden blev efter krigen afvandt, og der blev bygget dige mod fjorden med afvandingskanaler og pumpestationer for hele området. Herefter var det slut med enghøet og storkene forsvandt med det. Far deltog en hel del i det arbejde, men herom senere.

Kapitel 3. Mine hjem

Hvornår efter giftermålet og min fødsel, mor og far flyttede sammen, ved jeg ikke præcist, men jeg tror ret hurtigt, at min bedstefar købte eller hjalp dem til et landbrug i Udbygårde ca. 10 km fra Hollandsbjerg.

Det var ikke usædvanligt, for alle børnene blev, under en eller anden form installeret på et landbrug. Jeg tror nu nok, der var en forskel på den jord, der var på de andres gårde, og den mor og far fik. Om det var tilsigtet

Familie og naboer i Udbygårde. Far Jens i midten, til højre for Far sidder jeg, mor Asta og moster Karen. Søster Gerda til venstre for hunden.

ved jeg ikke, men det var den rene sandjord, og der var langt mellem stråene i kornmarken. Avlen bestod af turnips og kålrabi, roer, havre og rug, som var de afgrøder der kunne gro på sandjorden, alt sammen beregnet til foder for dyrene. Der var grise og køer i stalden, men krisetiden eller depressionen i trediverne fik de at føle.

Jeg kender ikke priserne på landbrugsvarer på den tid, men jeg ved, at staten udstedte nogle såkaldte "grisekort" på et bestemt beløb, som man så fik i tilskud ved levering af grise til slagtning. Det endte med, at grisehandlere og andre snarere handlede med grisekort end med grise. Krisen kradsede da også til sidst så meget, at mine forældre måtte forlade stedet, hvilket jeg senere vil fortælle lidt om.

Jeg husker lidt om livet på gården i Udbygårde, ja, for det var vist det, man kaldte en gård på den tid. Hvor stort et jordtilliggende der var, ved jeg ikke, men jeg tror ca. 30-40 tønder land. Det var en trelænget gård, der lå midt i byen, hvis man kan kalde det en by. Der var så vidt jeg husker tre gårde og måske et par huse og et ledvogterhus ved banen. Min søster Gerda blev født der, jeg var tre år da hun kom og husker selvsagt ikke noget om den begivenhed. Jeg husker heller ikke, hvor længe vi boede der, men som sagt husker jeg nogle ting og oplevelser.

Fælder

Min fars interesse for jagt er velkendt. I området Udbygårde var der en del granskov og engdrag ved Allingåen, altså et godt jagtområde. En jagtkammerat som hed Adolf og far jagtede pelsdyr, specielt ræve, men også ilder, mår og lækat. Det foregik på den måde, at der om aftenen blev sat rævesakse på de steder, hvor man vidste ræven færdedes og det var Fatter god til. Ilder, mår og lækat blev taget i fælder, som bestod af en trækasse med klap i begge ender, holdt åbne med en snedig anordning. Når dyret så trådte på et bestemt sted i fælden, hvor der var lagt en passende lokkemad, blev den udløst, og klapperne faldt i. Fælderne blev eftersat tidligt om morgenen, helst inden det blev helt lyst for rævens vedkommende. Ræven kunne blive så skræmt, at den i panik gnavede benet over og flygtede, hvis fælden ikke blev tilset tidligt nok. Det var så en let sag for jægeren, at skyde ræven, der sad lænket til saksen.

Det skete desværre engang imellem, at en hund sad i saksen om morgenen. Hunden kunne være ret bidsk af den oplevelse, og jeg ved det, at var svært at få saksen løsnet og hunden fri.

Far var god til at streife dyrene (flå dem) det var et svært arbejde og skulle gøres meget forsigtigt, så skindet ikke blev beskadiget. Det var specielt svært, fordi poterne og neglene skulle blive siddende. På hovedet skulle ørerne og snuden ligeledes være helt ubeskadiget. Når arbejdet var vel overstået, skulle skindet skrubes fri for fedt og hinder, og derefter sættes på en blok.

Blokken var nærmest et bræt som var skåret i spids og passet til ud mod snuden, så det havde form som ræven eller et af de små dyr. Skindene eller bælgen, som skindet hedder i den tilstand, blev så trukket på blokken, men med hårene indad. Sådan skulle skindet sidde og tørre, og det er altså noget man ikke glemmer, hvis man har oplevet det. Skindene blev nemlig tørret inde ved kakkelovnen i stuen. Hvis man kender lugten af ræv vil man forstå, hvad jeg taler om, det lugter meget væmmeligt. Det var ikke rart at være i stue med en rævbælg, og der gik flere dage, før den var helt tør og blev som et stykke pap.

Den dag i dag forstår jeg ikke, at det var til at holde ud, og at mor accepterede det. Som jeg nævnte før, tror jeg det havde noget med penge at gøre, eller måske endda et nødvendigt led i vores overlevelse rent økonomisk, jeg tror der var gode priser på skind dengang som nu.

Jeg kom en del hos naboerne. Jeg husker ikke, at der var andre børn i nærheden, men jeg kom meget på en nabogård hos Niels og Johanne Kvist, det var vist som et andet hjem for mig. De var barnløse, men jeg ved, at de senere adopterede et par børn.

Engang jeg var hos dem enten på vej hjem eller derover, blev jeg angrebet af deres gåseflok. Jeg blev vel reddet på en eller anden måde, men det er en oplevelse jeg husker endnu.

Thomes

En anden genbo Thomes og Andrea, efternavnet husker jeg ikke, men jeg husker, at Thomes, – ja han hed jo nok Thomas, men vi sagde Thomes på godt jysk – han kunne årelade folk, eller ”koppe” som det hed. Folk kom med deres dårligdomme, det kunne vist være hvad som helst, man mente, at det at blive ”koppet” kunne hjælpe imod.

Thomes, havde alle instrumenterne i en fin trææske, beklædt indvendig med blåt plys ellerfløjl. Instrumenterne bestod af nogle ganske små klare glas, lidt mindre end snapseglas, og et par små skalpeller ligesom dem, læ-

gerne bruger, samt et lille spritglas med væge i. Det har vel været til at desinficere og varme glasset op med.

Det hele foregik på den måde, at glassene blev opvarmet et for et. Med kniven ridsede Thomes et lille hul i en blodåre oven på hånden, og når blodet flød satte han det opvarmede glas på det sted, hvor blodet kom. Fordi glasset var varmt, opstod et vacuum, som så altså sugede blod ud i glasset, og sådan blev der sat flere glas på den samme hånd. Når man mente, det var tilstrækkeligt med blod, eller når glasset var fuldt, ja så var det overstået. Om der nogen sinde var nogen, der fik det bedre af den operation, er vel tvivlsomt, men som bekendt kan troen flytte bjerge.

Bode

Mit fødested, det lille hus i Bode blev mit andet hjem. Bedstemor Annine og Bedstefar Jens Mikkelsen i Bode var for mig det bedste sted i verden, her var ømhed og kærlighed, omsorg og hygge. Jeg vil aldrig glemme min bedstemors specielt gode mad. Aftenerne når den store petroleumslampe over spisebordet blev tændt. Aftensmaden som altid var kold mad, måske med en varm rest fra middagsmaden, ellers fedtemaden med salt på eller med den hjemmelavede knapost.

Der var en dejlig dagsrytme hos dem. Bedstemor og Bedstefar var glade, kærlige og rare mennesker, og alle der kom forbi på vejen stoppede op og fik en sludder. Selv hvis folk kom i hestevogn, var der mange som stoppede, hvis der var nogen i haven. Alle ville gerne sludre lidt med Jens og Annine.

Bedstemor var en rigtig husmoder. Hun ordnede al slags husgerning. Udover den daglige madlavning blev der pudset lamper, kobber og messingting – også det gamle brændekomfur. Sengetøjet kom ud i solen om sommeren, også madrasserne, som var af krøluld. Dynerne blev vendt i solen, og madrasserne blev banket, så støvet hvirvlede omkring os. Det var ofte mit arbejde.

Herudover blev der naturligvis også vasket storvask en gang om måneden, og så var tøjsnorene fulde af vasketøj. Det var en travl periode for efter vaskeriet skulle tøjet rulles og stryges. Bedstemor havde en fin lille håndrulle, som blev sat på spisebordet i stuen, og jeg fik lov at trække rullen. Tøjet blev lagt i skabene på meget sirlig vis. Linned i skabene, undertøj og skjorter i skufferne.

Mor var den ældste af fire. Asta, Børge, Harry og Karen. Bedstemor er født

Bedstemor Annine i Bode – (min Mormor).

den 21. september 1887 på Stounagergård i Grinsten. Bedstefar født den 6. oktober. 1886 på Kræmmergården i Pinstrup.

Huset i Bode er bygget i 1843 af en enke som hed Ane Marie Knudsdatter. Da hun døde blev huset den 24. november 1925 solgt til Bedstemors svoger Kresten Thorsen i Randers. Overdraget til Bedstemor den 3. juni. 1935. Købesummen var ifølge skødet 1.000 kr.

Annine og Jens havde, ligeledes i trediverne haft et landbrug i Langkastrup, men de gik fallit og måtte forlade gården. Herefter blev de bestyrerpar

Bedstefar Jens Mikkelsen i Bode – (min Morfar).

på en gård i Dalbyover eller Dalbyneder, hvorefter de købte et lille landbrug i Bodekrog. Det var krisetider, så det gik heller ikke, og stedet måtte på tvangsauktion. Det fortælles, at Bedstemor gemte en del af indboet ude i halmen og derved skjulte det for fogedens blik.

På det tidspunkt var de således langt nede rent økonomisk, og jeg ved, at Bedstefar en overgang slog sten ved vejkanten ligesom den Jens Vejmand, vi synger om. At slå sten var vel noget af det laveste arbejde, man kunne få. Hvis man slog sten, var det fordi der ikke var andre muligheder. Det

var kommunalt hjælpearbejde og dårligt betalt, en slags nødhjælpsarbejde. Arbejdspladsen var lige ud til landevejen –grusvejen. Der blev lagt en bunke rå sten ved siden af en huggeblok med en jernring på toppen, som skulle holde sammen på de flækkede skærver. Skærverne blev brugt til reparation af vejene.

Men der var nogen i familien, som havde omsorg for dem. Bedstemor havde, som nævnt en søster, Tomine, gift med togfører Kresten Thorsen i Randers. K. T. havde en god stilling ved DSB og var ret velhavende. Han købte huset i Bode til min Bedstemor. Det blev altså hende der stod på skødet så Bedstefar måtte lide den tort, at det var Annines hus. Hun betalte en lille sum for huset, men fik det næsten foræret. Grunden huset ligger på har engang tilhørt herregården Stenalt, på et tidspunkt afstået til og ejet af flere gårde i Bode som ”byjord”. Der foreligger kopier af de forskellige gårdejerers underskrifter for afståelse af ejerforholdet til Annine.

Der var egentlig ingen i familien, som vidste, at huset tilhørte Bedstemor. Men måske det var forklaringen på, at Bedstefar aldrig rigtig havde omsorg for det hus? Det blev dog meget pænt vedligeholdt. På et tidspunkt fik det nyt tag, og facaden mod vejen blev skalmuret med røde sten. Et lille badeværelse blev også bygget til i gavlen mod vest, og selve indretningen blev ændret.

Huset i Bode blev rammen om deres liv og tilværelse resten af deres tid. Min Bedstefar havde medfødte evner for forskellige håndværk. Han var hjemmeslagter, tækkemand, murer og tømrer.

Det var nok den rette hylde for ham, og han skulle selvfølgelig have været håndværker og ikke landmand. Arbejdet med at slagte faldt efterhånden væk til fordel for de andre hvern, og han blev en meget populær håndværker på egnen. Mange steder står der huse, lader og stalde som Bedstefar har bygget.

Folk på gårdene hjalp ham med de store ting, så han på forskellig vis havde håndlangere. De senere år havde han en arbejdsmand med sig, en genbo som var lige så gammel som han selv. De arbejdede godt sammen, og jeg tror ikke min Bedstefar på noget tidspunkt var uden arbejde, så efterspurgt han var. Han blev velkendt på egnen og sad en periode i sognerådet for Socialdemokratiet.

Forfrysninger

Bedstemor var det sødeste menneske. Hun var en glad kone og havde en dejlig og smittende latter. Hun var en flittig kvinde i hus og hjem.

Bedstemor og Bedstefar var meget gode mod mig. Jeg blev klappet på kinden og strøget over håret, mens de sagde. "Do æ såen en gjæv dreng å så "ville". Hvad "ville" egentlig skulle betyde, vidste jeg ikke rigtig, men det var noget rart, og jeg nød det i fulde drag.

Jeg husker ikke, hvor mange gange vi holdt jul hos dem, men jeg husker en bestemt gang, mens vi boede i Randers og havde det temmelig småt. Vi var med toget til Allingåbro, men da vi skulle hjem, havde vi glemt Gerdas julegave, og der var gråd og tænders gnidelse. Bedstefar som fulgte os på vej, trak cyklen ved siden af os, der var til fods. Han måtte skyndsomt vende om og hente julegaven. Vi nåede vist toget.

Når jeg var på gården i Hollandsbjerg, fik jeg nogle gange lov til at gå til Bode på besøg, og hver gang fulgte Bedstemor mig på vej, når jeg skulle tilbage. Det var altid en tung gang, og jeg var så ked af det. Engang imellem fulgte Karen også med, og vi græd lidt og var vist lige kede af det alle tre.

En vinterdag i en af de kolde vintre fulgte Bedste mig helt til "Bjerget", altså over halvvejs, men det var så koldt, at hun desværre fik forfrysninger i ansigtet og lidt på hænderne.

Bedstemor var som nævnt utrolig god i et køkken, og jeg vil aldrig glemme hendes mad, ingen kunne lave sovs som hende. Det var der mange andre, der også syntes, så hun blev efterhånden egnens kogekone og lavede mad til alle mulige festlige lejligheder på gårdene.

Der var ikke noget forsamlingshus i Bode, men ved de helt store gilder lånte man skolestuen. Ellers var der flere rimeligt store gårde, og her havde man jo en storstue, hvor man samledes til familiefesterne.

"Julens Glæde"

Bedstemor "gik" med "Julens Glæde", en spareforening, hvor pengene blev udbetalt til jul, deraf navnet. Hun besøgte, hvert et hus i Bode og omegn med sparemærker. Der var mærker fra 1 kr. til 10 kr. som hendes kunder kunne købe og klæbe ind i et dertil indrettet hæfte, så folk altid kunne se, hvor meget de havde sparet op.

Hun gik turen eller cyklede en fast dag, en gang om ugen og når turen var

færdig var hun i Ørsted med pengene i sparekassen. Bedstemor var meget påpasselig med penge og kunne ikke lide, hvis hun skulle have dem liggende fra den ene dag til den anden. I december måned blev pengene hævet og Annine kom rundt til sparerne og udbetalte pengene. Hendes egen betaling for arbejdet var renterne af foreningens indestående.

Herudover var hun sygekassekasserer. Det fungerede på den måde, at hun cyklede rundt og opkrævede sygekassekontingent, hvor ofte det skete husker jeg dog ikke og heller ikke kontingentets størrelse. Om der nu var en hovedkasserer for hele kommunen, og om pengene blev afleveret her eller i banken, ved jeg heller ikke. Men dengang var der brugerbetaling og alle var medlem af sygekassen. Når en eller anden skulle til lægen, skulle de først ind til Annine og have en sygeseddel, der kostede 50 øre. Sygesedlen skulle afleveres til lægen som bevis på, at kontingentet var betalt.

Annine skulle jo så lige have at vide hvad der var galt, det fortalte folk gladelig selv. Der kunne komme en del patienter, og der blev megen snak ud af det. Jeg tror egentlig ikke hun var nysgerrig, tværtimod var hun meget diskret, men hun havde megen omsorg for den syge og i øvrigt for alle mennesker – men nok i særdeleshed dem i Bode. Hun sagde altid ”her i Bode er vi gode mod hinanden.” Jeg ved ikke, hvornår denne sygekasse ordning, som i øvrigt var landsdækkende, startede, men jeg ved den blev ophævet og overtaget af kommunerne eller amterne engang sidst i tresserne.

De handlende

Der var da egentlig ret livligt i den lille by Bode, der foregik meget. Fiskehandleren kom med et par kasser fisk på cyklen. Han havde flere slags også røget makrel som Bedstemor tit købte. Købmanden, slagteren og bageren kom på deres landtur. Derudover kom der engang imellem en uldkræmmer på cykel og med en stor tøjbylt på nakken. Der var gode uldtrøjer og lange underbukser med lodden vrang til herrer, og til damerne var der også nogle gode tykke uldne ting såsom de brune damebukser ligeledes med lodden vrang. De var altså ikke særligt feminine. Uldkræmmeren havde også strømper og undertøj og i det hele taget et stort udvalg.

Det var lidt spændende, når han kom. Han var en god sælger, snakkede meget og fortalte historier om, hvad andre havde købt, og det kunne måske fremme salget. Jeg husker specielt en bestemt, en meget stor mand, som hed Klemen, og som jævnligt kom på ”forretningsbesøg.”

Pottemageren

Engang imellem kom der også en pottemager i en lille hestevogn. På ladet af vognen lå lertøjet gemt i træuld for at beskytte det, når vognen skramlede hen ad grusvejen. Det var fine lurfade med og uden glasur og dekorationer og af enhver størrelse, kander af enhver slags og størrelse og mange andre ting.

Der kom også "fattige rejsende" eller "farende svende", som de kaldte sig. De kom ind og sagde meget beskedent, om man ville købe lidt hos en fattig rejsende. De solgte hårnåle, barberblade og snørebånd, og så bad de nogle gange om lidt mad.

Tit kom der også en skærsliber, som sleb alle slags køkkenknive og sakse. Han kunne som regel også klinke, altså "klinke skårene", hvis konen i huset havde en kop eller en kande eller noget porcelæn, der var gået i stykker. Det foregik ved at skærsliberen borede nogle små huller i "postelinet", satte en slags hæftreklammer i, efter at have smurt lim på kanterne. Det var en meget brugt metode, og det holdt forbavsende længe, men var selvfølgelig ret uhygiejnisk i brug, fordi der blev kanter ved samlingerne. (Deraf det gamle mundheld, "Han eller hun skulle ikke have noget klinket".)

Mange af skærsliberne og de fattige rejsende var nogle lidt stakkels mennesker, der bare havde problemer i de svære tider. Andre af dem var ikke så fine i kanten. De var nogle gange lidt "sprittede", mange af dem drak kogesprit som de blandede med mørkt hvidtøl, sodavand eller "pullimut", frugtvin af en slags for at mildne smagen af kogesprit. Men alle blev vel modtaget hos Annine og Jens Mikkelsen, der kunne de altid få lidt mad eller en skilling. Når de nåede aften, var mange af dem blevet lidt småfulde og trætte. Mange overnattede på gårdene og fik lov til at sove i halmen i laden. Dog på den betingelse, at de afleverede pipe, tobak og tændstikker.

Dueunger til middag

Bedstemor var en flittig kone, og hun havde også både høns og duer. Hendes hønsekødssuppe var vidunderlig ligesom hønsekødet med sursød sovs eller peberrod. Duerne leverede dueunger, og dem snuppede Annine i reden, lige inden de skulle ud at flyve. Så var de gode og fede. Jeg vil aldrig glemme, når vi fik dueunger med den fineste brune sovs og hjemmesyltede asier. Har man prøvet det, glemmer man det ikke igen.

Hver sommer kom der et vognlæs tørv og træ. Det blev læsset af på vejen

uden for hækken. Jeg var med til at bære det hele ind i brændehuset, og bedstemor stablede hvert enkelt stykke, så der var stuvende fuldt, og hun var klar til at gå vinteren i møde. Træet blev mest anvendt i kakkelovnen, mens tørvne var til komfuret. I vinterhalvåret blev der tændt op i det lille komfur om morgenen og morgenmaden = "Dower" havregrød, øllebrød eller mælkebrød som var kogt mælk med rugbrødstæringer, blev lavet der ligesom middagsmaden. Der var så samtidig lunt og rart i køkkenet. Det var skønt at sidde på brændekasse ved komfuret, mens Bedste lavede mad.

Senere på dagen over middag blev de sidste gløder forsigtigt båret på en kulskovl fra komfuret ind i kakkelovnen for at brænde videre dér, og resten af dagen blev der så fyret i kakkelovnen. I kakkelovnen var der kogerum, og der stod en kedel vand til kaffe eller the. Der var så hyggeligt og rart i den lille stue.

Stuen var møbleret med en chaiselong, en slags divan med hovedgærde ved ydervæggen mellem vinduerne og op til bordet. Stole på udvendig side. Derudover stod der en armstol ved siden af kakkelovnen. På den modsatte væg stod et lille, nyere chatol. Væggene var mest prydet med familie billeder. På væggen over armstolen hang et gammelt "brudestykke", som var lavet af den lokale skolelærer som gave til Bedstemors forældres bryllup. Dette brudestykke med de fine streger og den fine tekst har jeg altid, også som barn, været meget fascineret af. Det vidste Bedstemor, fordi jeg ofte spurgte til det gamle billede.

Engang langt senere i mit voksenliv, hvor jeg var på besøg, sagde Bedstemor til mig : "Aage se lige bag på det billede du er så glad for." Der havde hun skrevet: "Til Aage på Møn til minde om Bedstemor og Bedstefar i Bode" – Jeg var rørt til tårer og er selvfølgelig glad for, at jeg i dag har det hængende på min væg. Hvor det herefter ender, kan jeg ikke vide, men hvis ingen af vores børn er interesseret, kunne jeg ønske, det blev givet til det stedlige egnsmuseum eller arkiv.

Primus og petroleum

Til kogning om sommeren blev benyttet primus og et særligt kogeapparat med væger, alt sammen til petroleum. Der var nogle små ruder i kogeapparatet, hvor man kunne se ilden. Kogeapparatet kunne klare større gryder end primussen. I de første år jeg kom der, var der ingen elektricitet, og der var kun petroleumslamper og stearinlys. Bedstemor var som nævnt en temmelig proper dame, og lamperne blev holdt i orden, hun tålte ikke en lampe der osede i hendes køkken, hvor der var blåmalet tallerkenrække med

en smal papirbort langs den nederste kant, hæftet på med tegnstifter. Det kunne godt være en bort hun selv havde klippet af et eller andet pænt stykke papir. På væggen bag det gamle komfur hang der forskellige køkkenredskaber alt i blåmaljeret Glud & Marstrand, foruden et lille pølsehorn, lavet af et kohorn. Det var så flot og glat. Omkring komfuret sad der en altid blankpudset messingring til beskyttelse mod komfurets varme.

Rengøring

Gulvene i hele huset skinnede af fernis. Når det blev forår, blev der gjort hovedrent. Kakkelovnen blev pudset med kakkelovnssværte, og nogle gange blev der tapetseret og malet. Jeg tror gulvene blev ferniseret hvert forår, ligesom kakkelovnspladsen bag kakkelovnen i stuen blev malet. Væggen bag kakkelovnen blev malet med en slags limfarve, og rundt kanten blev der lavet et fint mønster som bedstemor havde en skabelon til.

Soveværelset blev ryddet og alle dyner og madrasser lagt ud i solen. De havde en lang stige som blev lagt på et par bukke, og der kunne hele herligheden være. Jeg har mange gange brugt tæppebankeren, der var en vis fornøjelse ved, at tæske løs i madrasserne, og jo mere det kunne høres, jo mere ros fik jeg.

Hele denne rengøringsproces foregik altid, så alt var klar til Pinse. Det hele var så flot og skinnende. I skabene lå alt linned flot rullet og lagt sammen på hylderne. Bedstemor havde en fin håndrulle, hvor jeg ofte trak i håndsvinget. Når storvasken var færdig, blev rullen sat ind på spisebordet i stuen, og her blev alt sengelinned rullet og fint lagt sammen. Andet vasketøj skulle stryges, og strygejern havde Bedstemor flere af. De blev sat på komfuret og opvarmet der, så hun altid havde et varmt jern klar.

Når så alt var klar, blev det sat på plads igen, altid omkring 1. maj. Der blev sat nyudsprungne bøgegrene i en vase på kakkelovnen, og der blev ikke fyret mere før efteråret. Der blev naturligvis fyret i komfuret til madlavning, men stuen blev ikke meget brugt om sommeren. Opholdsstedet i sommertiden var det lille lysthus i gården. Det var også praktisk, fordi bryggersdør og køkken førte lige ud til gården og lysthuset. Når det var sommer så spiste vi altid i lysthuset.

Der var så hyggeligt

Der var så dejligt og hyggeligt hos Bedstemor og Bedstefar. Indenfor i lysthuset var der et bord i midten med en voksduk på, hvor der altid stod en

lille vase med blomster, og på hver side af bordet var der en bæk. På væggene hang forskellige små billeder, nogle klippet ud af et ugeblad og sat i ramme.

Det har vel været lidt ubekvemt, men Bedstefar kunne godt sove til middag på bænken. Der lå han i hans arbejdstøj uden noget over sig. Jeg tror bænken lige akkurat var så lang, så han kunne strække sig ud på den. Han havde også selv bygget både lysthus og bæk og havde vel sat de rigtige mål på.

Hans arbejdstøj var altid et par hvide murerbukser med seler, og han havde altid en gammel vest på. Man kunne tit se ham med den ene hånds tommel i ærmegabet og med den anden omkring en cigarstump, som han røg på.

Efterhånden som sommeren skred frem kom der urter og bær i haven og der blev henkogt, syltet og kogt saft i lange baner. Alt sammen foregik det i en atmosfære af glæde og humør. Bedstemor kunne more sig som ingen anden. Hun fik altid en livlig snak med dem der kom forbi på vejen. Hun kendte alle på egnen og alle ville gerne sludre med Annine eller Jens.

Der var også ret så dejligt i det lille hus og i Bode, fordi der hele tiden foregik et eller andet.

På en mark bagved huset var der sportsplads med håndboldbane. Min søde moster spillede håndbold, og der var liv og glæde over det hele. Bodes pigehold var ret dygtige og respekterede for deres spil i de omkringliggende klubber. Bedstefar var en fast og meget interesseret tilskuer til håndboldkampene. Jeg yndede at være med på sportspladsen, og i det hele taget at være hos dem i Bode og kunne vel nærmest ikke komme der tit nok.

Jeg var med Moster i skole, inden jeg havde nået skolealderen. Jeg fik lov af lærer Dahl, hvis jeg kunne sidde stille. Jeg fik udleveret en griffel og en tavle til at skrive eller tegne på – noget skulle jeg vel lave, jeg var jo i skole. (En griffel er et skriveredskab til en gammeldags skifertavle)

Når jeg var på besøg og på ferie i Bode, sov jeg hos Bedstefar under den tunge, men varme dyne. Det var et hyggeligt sovekammer. Her var, som i Hollandsbjerg en servante med servantestel, som bestod af fad, kande og spand. Bedstemor havde lidt krukker med creme, og bedstefars brillantine samt et par hårbørster stod ligeledes på servanten. Under sengen stod natpotten, som vi brugte, hvis det blev nødvendigt.

Når bedstefar skulle barberes brugte han barbersæbe og barberkost og

Huset i Bode.

smurte sæben godt ud i ansigtet med barberkosten, så det blev ligesom et stort flødeskæg. Imens sad han ved køkkenbordet med et spejl foran sig. Når han var godt indsæbet, tog han barberkniven, og så fik den en slibning på en speciel læderrem. Remmen havde et øje i den ene ende og et lille håndtag i den anden. Han hægtede den på dørhåndtaget og førte så kniven frem og tilbage på læderremmen på en meget hurtig og flot måde. Kniven vendte over ryggen, så når han førte den ned og op, var det altid med æggen. Når den var klar, kunne han bruge den på en meget elegant måde, som jeg den dag i dag ville ønske jeg selv var i stand til. Jeg har dog aldrig forsøgt, selv om jeg har hans barberkniv liggende. Jeg var lidt imponeret af den færdighed hvormed han brugte sin ragekniv. Jeg har for resten også hans lommeur, ligesom jeg har bedstefar Marius' lommeur liggende.

Om morgenen, når jeg vågnede, var Bedstefar for længst stået op og på arbejde, og jeg kunne høre Bedstemor pusle i køkkenet. Uden for soveværelsevinduet stod nogle syrenbuske, og om morgenen i solopgangen var de fyldt med kvidrende gråspurve. Det var de skønneste sommermorgener, som jeg næsten nu, i skrivende stund, genoplever. Tryghed og velvære ud over alle grænser. Derfor er jeg så glad for gråspurvene i foderhuset.

Kartoflerne

Om efteråret var jeg med min Bedstemor i kartoffelmarken. Sammen med så mange andre koner fra Bode tog hun kartofler op for bondemanden. Det var altid damerne der tog kartofler op, men det var vel fordi mændene havde deres faste arbejde at passe. Der var store kartoffelmarker der på egnen. Jeg var med og hjalp min Bedstemor.

Vi samlede så mange, at de havde kartofler til hele vinteren. Det foregik på den måde, at den visnede kartoffelplante blev revet op med en firgrenet hakke. Så kravlede vi med en gammel sæk bundet på knæene og samlede kartoflerne i spande med "klør fem". Som jeg husker det var det fire spande til bonden og en spand til den der samlede, og de gik i hver sin bunke. Vi lå på knæ ved siden af hinanden i hver sin række, vi snakkede så rart med hinanden og med alle de andre, og jeg tror jeg var velfornøjet med det, selv om det kunne være lidt surt efterårsvejr med regn og blæst.

Bagefter var det også så hyggeligt at komme hjem til aftensmaden i den lille lune stue med petroleumslampen. Som tidligere nævnt fik vi kold mad til aftensmad. Det var tynde skiver rugbrød med fedt og salt, lidt rester fra middagsmaden og "knapost", en kærnemælksost med kommen i, som Bedste selv lavede. Den smagte virkelig godt. Bedstemor skar altid tynde skiver rugbrød, hvorfor ved jeg ikke, det har jeg aldrig rigtig glemt. Jeg kan bedst lide tynde skiver.

Tårerne

Jeg husker, hvor træt Bedste var om aftenen. Når hun sad og strikkede, faldt hun i søvn med strikketøjet i hånden. Engang skete det, at hun faldt i søvn, mistede balancen på stolen og faldt ned på gulvet. Bedstefar blev først bekymret for hende, men da han fandt ud af, at det var fordi hun var faldet i søvn, kunne han ikke lade være at more sig. Annine kunne ikke se det morsomme i det og blev vred.

Andre gange om aftenen kunne jeg komme til at se på hende, og jeg så, at tårerne trillede ned ad kinderne på hende, og så blev jeg også ked af det, for jeg syntes det var synd for hende. Hvad hun mon havde i tankerne, kan jeg ikke vide, og Bedstefar reagerede ikke på det.

Jeg ved nu, fra gamle breve, at hun havde et meget nært forhold til sin familie, men om det var dem hun tænkte på, det ved ingen.

Bedstemors andel af kartoflerne blev kørt hjem, og så blev der lavet en kartoffelkule i haven. En fordybning i jorden, med halm i bunden, kartoflerne i med halm ovenpå, og derefter blev der dækket af jord. Der blev de så opbevaret frostfrit hele vinteren, og der var kartofler nok, til der igen var nye kartofler i haven.

Min søde "søster Moster" havde jeg meget glæde af, Som nævnt var jeg med hende i skole. Vi gjorde mange ting sammen. Bedstemor havde et loppespil. Det var en lille rund træske der indeholdt nogle små knapper af bakelit, som blev lagt ud på et tæppe, og ved med den ene knap at trykke på kanten af den anden, kunne vi få knappen til at smutte op i æsken igen.

Karen var meget dygtig til at tegne, og det underholdt hun mig ofte med. Hun tegnede frihåndstegning, portrætter og dyr. Jeg var meget imponeret over hendes kunnen.

Ved malketid om aftenen fulgtes Karen og jeg ad for at købe mælk på en af gårdene hos Ras Fisker, tror jeg han hed. Vi havde en lille mælkespand med hank til den nymalket mælk. To Potter mælk, én Pot er =1 liter. En del af mælken fik vi kogt og varm til brødet ved aftensmaden. Resten blev hældt på et fad og stod i spisekammeret til næste morgen. Fløden blev skummet af og brugt til kaffen eller måske til lidt flødeskum på øllebrøden. Og så var der Bedstemors knapost med kommen i af kærnemælken.

Elektrisk lys

I februar 1942 blev der installeret elektrisk lys i det lille hus, og det blev de meget glade for. Elektriciteten blev i første omgang kun brugt til lys. Der var ingen elektriske redskaber af nogen art og slet ikke el komfur. Måske det fandtes, det ved jeg ikke, men som jeg husker det, fik de aldrig elkomfur. Jeg tror nu nok der svandt lidt af den hyggelige stemning, der tidligere var ved aftenstid, når petroleumslampen blev tændt. Der blev stadig sparet på lyset og det blev ikke tændt før efter mørkningstimen.

Mine morbrødre

Mine morbrødre Børge og Harry tjente på gårdene. Inden Harry kom ud at tjene var han bydreng hos købmand Fynbo i Allingåbro. Det fortalte han en del om. Han var ikke særlig begejstret for at være der. Engang ved en eller anden festlig lejlighed blev han inviteret ind til bords, og så blev der lagt en avis på dugen på hans plads. Det blev han meget vred over. Han havde godt

nok hjemmefra lært at spise og sidde pænt ved et bord. Det var vistnok, hvad der skulle til, for at få ham til at sige sin plads op og rejse. Børge var på et tidspunkt fodermester på en gård på Fyn.

Harry kom ud at sejle. Først med skoleskibet Georg Stage. Derefter sejlede han som matros i forskellige rederier og altid på langfart. Det var en barsk tid at være sømand på, og det var lidt barske historier, der blev fortalt, om landgangsture og slagsmål om bord i bådene. Hvis han var en barsk fyr, stammede det i nogen grad fra sejltiden, tror jeg.

Når han kom hjem, havde han som regel været længe væk. Han havde gaver med til alle, og det var spændende gaver fra Østen. Så blev der fest og gensynsglæde i det lille hus i Bode. Og det var såmænd ikke bare familien, en del af byens beboere skulle også lige hilse på den hjemvendte sømand. Og sømanden var meget gavmild over for sine søstre og sin mor og far, der var altid eksotiske, sjældne og fine gaver til alle.

Købmanden

Engang han var hjemme i en tid uden hyre, blev han en kort tid kusk for købmand Fynbo i Allingåbro, der hvor han tidligere havde været bydreng. Købmanden havde hver dag en hestevogn der kørte landtur med bestilte varer samt et sortiment i det hele taget. Der var alt fra margarine til lampepetroleum. De allerfleste havde petroleumslamper. Et par dage forud havde købmanden haft en kommis rundt på landturen for at indsamle ordrer til senere levering.

Folk havde en lidt speciel petroleumsdunk, der spidsede lidt foroven, hvor der sad et lille håndtag. Dunken fandtes i to størrelser 2, 5 og 5 liter, som blev tappet fra et par større dunke, der stod på ladet af hestevognen. Jeg husker alt dette, fordi jeg fik lov at køre med på nogle af turene, og det var jo spændende. Jeg så meget op til min morbror, også fordi han tog sig meget af mig. Det gjaldt også senere i livet, hvor han var klar til at hjælpe i enhver situation.

Han havde i det hele taget megen omsorg for familien. Da Aase og jeg flyttede fra Jylland til Gladsaxe og manglede et sted at bo, flyttede deres børn således sammen, så der blev et værelse til os, så længe vi havde behov. Det er dog et spørgsmål om hans kone, tanten, var særligt begejstret for det arrangement.

Moster Karen fortæller lidt om, hvordan han passede på sine søstre, når de

var til bal. Engang mor og Karen skulle køre med taxa hjem, som han i øvrigt nok havde betalt, var der en fyr, der som en selvfølge stak hovedet ind i bilen for at pjanke med pigerne. Han kom vist meget hurtigt ud igen med en temmelig hårdhændet behandling.

Tiden og livet på søen i sidste halvdel af trediverne var uden tvivl en hård tilværelse. Harry var vel træt af at sejle. Forholdene i skibene var ikke særlig attraktive og især ikke for en matros. Det var sløje tider for alle. Harry søgte til politiet og blev antaget.

Børge var ellers glad for landbruget, men han kunne nok ikke se nogen fremtid i erhvervet, og måske fordi hans bror sejlede, ja, så drog han også til søs. En dag kort før krigen brød ud, kom der telegram fra ham med besked om, at han havde taget hyre og var på vej til Finland. Han havde fået hyre som kullempere – det var den, der skovlede kul ind til dampkedlerne på skibet. Han blev senere forfremmet til fyrbøder.

Engang kom han uventet hjem på landlov. Vi boede på det tidspunkt i Hevring. Jeg husker tydeligt en mørk aften, da der kørte en bil ind på gårdspladsen. Det var en taxa med en hilsen fra Børge, han var kommet hjem til Bode, på et kort besøg. Nu ville han også gerne se sin søster med familie og havde så bestilt en "Lillebil" – sådan hed en taxa – til at hente os. Det var jo noget uventet, men vi var hurtigt i bilen og så til Bode, og alle var glade for sådan en uventet udflugt.

Krigen på havet

Næste dag sejlede han ud igen og nåede ikke hjem i dansk havn før efter Anden Verdenskrig. Danmark blev besat af tyskerne og alle danske skibe skulle søge engelsk eller neutral havn. Der gik fem år før vi så Børge igen. Alle var meget bekymrede, for der kom ikke nogen livstegn, og efterhånden hørte vi en del om handelsskibe, der blev torpederet, miner i mange farvande, og ingen anede, hvor i verden morbror Børge befandt sig.

En enkelt gang hørte vi fra ham gennem Røde Kors. Det er en af de store begivenheder. Hvad der stod i telegrammet, husker jeg også klart. Kort og godt: "Alt vel, hilsen Borge."

Det blev en glædens dag, for det var jo det livstegn alle ventede på. Vi undrede os over det "o" i Børge, for der var ingen af familien, der havde kendskab til det engelske.

Den sommerdag, telegrammet kom, havde jeg glædet mig til at skulle til

stranden og at bade sammen med Karen. Vi havde hvidtet vores gummisko – det gjorde man ved at blande noget kridtpulver med vand og smøre det på skoene med neglebørsten – og var klar til turen. Men så kom det vidunderlige telegram, og nu var alle så glade, og der flød glædestårer over hele linien. I Bode kom man jo hinanden ved, og jeg tror, det meste af byen deltog i glæden. – Der blev ikke nogen strandtur den dag.

Jeg tror alle bad til, at den kære ”Mobbe Børge” måtte komme hjem til os igen. Mor lærte os jo tidligt, at bede aftenbøn, og da Børge var blevet væk for os, sluttede vi altid aftenbønnen med et ”Kære Vorherre vil du godt hjælpe os så vi får ”Mobbebørge” hjem igen.

Og det fik vi så. Efter fem år i en slags krigstjeneste og vel i nogen grad ødelagt på legeme og sjæl kom han hjem et halvt års tid efter krigens ophør. Det var en meget stor glædens dag med mange glædestårer, og jeg er sikker på, at alle Bodes beboere kom til det lille hus for at byde ham velkommen hjem.

Det var meget spændende. Han havde to store kufferter med. De blev lagt på sengene, og så fik Karen og mor lov til at lukke dem op. Der var gaver til alle.

Ved siden af kufferterne havde han fem kamfertræskister. De havde hver sin størrelse, så de kunne være inden i hinanden, ligesom en ”Babuschka”. Den største til hans mor og resten til hans søskende og ham selv. Hans mor og søstre fik også et kinesisk eller japansk testel. Senere gav han også Aase og mig et testel.

Han havde også så mange andre fremmede ting med hjem, og jeg var fuld af beundring og ønskede bare, at jeg kunne komme derud engang og opleve alt det fremmede.

Det havde dog ikke været nogen fornøjelsestur for ham. Han havde oplevet mange grimme ting undervejs, men talte ikke så meget om det.

I en periode sejlede han i konvoj mellem Australien og England, Der skete mange torpederinger undervejs og andre skibe i konvojen havde forbud mod at stoppe op for at hjælpe overlevende, der flød rundt i vandet. Stoppede skibene op ville de være lettere mål for flyangreb og torpedoer fra fjendtlige ubåde. Der blev givet den besked, at der kom skibe bagude, som ville samle folk fra de torpederede skibe op. – Den besked var der vist ingen der troede på.

– Og krigen på land

Børge havde, under nogle ophold i London truffet en pige, som han var glad for og besøgte, hver gang de anløb London. Sidste gang de anløb London, var huset, hvor hun boede, i ruiner – han så hende aldrig mere.

Herefter gik han en tid i land i Australien, hvor han opholdt sig og arbejdede indtil krigens slutning.

Børge havde set og oplevet mere end hans nerver kunne holde til, og han havde det ikke særlig godt de sidste år han levede. Han havde dog den glæde at blive gift med Tove og få to dejlige søde piger. Anine og Inger Margrethe.

Senere i mit voksenliv kom jeg naturligvis på mange små besøg i Bode. Hver gang jeg besøgte mor og far i Hollandsbjerg, var jeg en tur for det meste en tur gennem Bode – nogle gange både ud og hjem. Jeg havde jo stadig et kærligt forhold til Bedste i Bode og husker mange gode oplevelser.

Engang i mine helt unge dage havde jeg et meget stort ønske om at anskaffe en motorcykel, men det kneb lidt med pengene. Jeg lånte dem af min Bedstemor. Jeg ved egentlig ikke, om jeg dengang tænkte over, hvor stort det var at kunne låne penge af dem – jeg burde slet ikke have spurgt, men det gjorde jeg og lånte 350 kr. til udbetalingen. Af en eller anden grund er jeg vel kommet til fornuft. Jeg tror kun der gik en uges tid, pengene var i behold, og så fik de dem tilbage. Måske havde de ikke været så glade for at låne mig pengene, men havde heller ikke kunnet sige nej.

Når vi, Aase og jeg, kom på anmeldt besøg, nød vi den gode mad og Bedste havde, som altid, bestilt en svesketærte hos Bageren. Hun lavede også lagkage med hindbærsyltetøj og hvid glasur. Engang vi var til frokost, blev der gjort lidt ekstra. Til silden kom Bedstemor med snapseflasken og skænkede en snaps til Bedstefar og mig. Derefter skruede hun proppen på igen og satte flasken tilbage på hylden i spisekammeret. Ingen snaps til damerne og kun én til herrerne.

Engang jeg skulle skifte arbejde, og vi skulle flytte, boede Aase og Peer hos dem i et par dage. Aase og Peer sov i dobbeltsengen sammen med Bedstemor. Bedstefar blev forvist til loftkammeret.

Jeg tror de havde det rart i de dage, og der var gensidig glæde for samværet.

Mamrelund og Drastrup

Fra Udbygårde flyttede familien Nielsen nu til Mamrelund. Mamrelund var egentlig ikke nogen by, men dengang et vejkryds mellem Allingåbro og Bodekrog, i dag en rundkørsel. Det var også et af de værste steder og det værste hus, vi har boet i. Jeg kan kun beskrive det som grimt med sort paptag og hvidkalket, men absolut ikke nykalket. Haven endte i en spids ved landevejen, jeg kan blive helt dårlig og trist til mode, når jeg tænker på den tid vi boede der, selv om den var kort. Huset er revet ned for længst. Vejkrydset er lavet til en rundkørsel, og der ser meget pænt ud i dag. Men jeg kan lige nævne et par hændelser jeg husker fra det sted.

På landevejen blev vores hund, en flot engelsk setter kørt ned, mens jeg så på det. Den sad midt på vejen, vi kaldte på den, men den blev siddende med front mod den bil der kom kørende. Jeg ved ikke, hvad det var for en klovn der sad ved rattet, han kørte direkte mod hunden, og den døde på stedet. Det så næsten ud, som hunden ville begå selvmord.

I Udbygårde havde vi haft en karl på gården, Frode, hed han. Han besøgte os på et tidspunkt. Om han ved den lejlighed har slået mig – det var der vist noget om – eller han på anden måde havde fornærmet familien, ved jeg ikke helt, men jeg tror, det på en eller anden måde var mig, der var årsagen. I hvert fald havde far fundet anledning til at tage fat i nakken på ham, og dyppede ham dybt i vandet i vejgrøften.

Jeg tror nok, der kom en politisag ud af den batalje og vist nok nogle dage bag tremmer.

Vi ved, at far kunne blive temmelig hidsig, og den hidsighed løb lidt af med ham engang imellem. Jeg kan godt høre far i sin affekt sige noget i retning af "A ska sateme nok orn såen en hwalp".

Far var vel ikke ondskabsfuld, men havde et heftigt temperament og han glemte nogle gange, at tælle til ti og dermed tænke sig om i tide. Det var en episode der ikke er talt om, og som ikke særlig kendt i familien. Historien kunne være udeladt, men alle, der har kendt far, kendte også hans temperament.

Efter Mamrelund flyttede vi til et lille landbrug i Drastrup. Der kom Tove til verden. Jeg husker ikke meget derfra, udover at jeg havde en god lege-kammerat, som hed Per Søgård. Hans far var død, og han boede alene med sin mor. Han og jeg havde meget glæde af hinanden. Vi legede godt sammen, og han havde altid en pose bolsjer med til mig, når han kom på besøg. Per bor i dag i Bode, nabo til det lille hus.

Hevring 1937/38

Efter Drastrup flyttede familien til Hevring. Jeg tror Bedstefar Marius, som han plejede, igen havde en finger med i spillet. Det var et lille dårligt landbrug, jorden var sandjord og hedearaler som i Udbygårde. En del af jorden lå lige omkring ejendommen og en anden del ude på heden mod vandet. På noget af jorden ved ejendommen var der en lille granskov en plantage. Der var sandet agerjord og en lille del tørvejord ved Hevring å.

Vi havde et par heste og nogle køer. Grise har der vel også været. Som nævnt var al jorden sandjord, og der blev ikke høstet mange fold. Jeg kan godt huske, hvor sløj høsten var. Roerne der blev dyrket var kålrabi og turnips. Det var nogle sorter der kunne gro på de magre jorder, men de gav ikke meget alligevel. Det kunne knibe med foder til dyrene, og der blev kørt lyng hjem fra heden til at fodre dem med. Turnips var en slank type roe, som nærmest kan sammenlignes med en radise af de lange, tynde, og den var ligeså vandet, der var ikke megen næring til dyrene i den. Kålrabien var bedre og mere rund og fyldig, den ligner nærmest den slags radiser, der er tykke og runde, men også den var lidt vandet. Kålrabien blev dog også brugt i husholdningen engang imellem. Når det var rigtig småt, stod den på stuvet kålrabi eller kålrabisuppe. Jeg var ikke særlig sulten, når den ret var på bordet.

Jeg husker et par vers om roerne, som jeg læste engang:

*Så var der turnips,
der voksed' mest på sand,
de blev hurtigt store,
men var det rene vand.*

Aftenstemning

Om efteråret, når jeg sammen med far om aftenen kørte hjem ude fra marken på heden med et læs roer eller lyng til køerne, var der sådan en ganske særlig aftenstemning i mørkningen. Hesten traskede rask af sted, for den ville også gerne hjem i stalden og have lidt foder. Vognen var en datidens arbejdsvogn, den tidligere beskrevne "Fielwovn". Der kunne også være lidt af hvert, både roer og roetop på sådan et læs, og far og jeg sad på toppen af det hele, mens vognen skrumpede hen ad den hullede og sandede markvej. Marken var egentlig bare nogle små agre, anlagt på de bedste steder ude midt i lyn-gen.

Der var en særlig stilhed specielt ved aftenstid når vi skulle hjem fra marken. Vi kunne se nogle svage lys fra byen og måske høre en hund gø i det fjerne. Det kan være svært, at beskrive stemningen derude, men den følelse jeg havde, var nok også en lettelse over, at arbejdet var slut, og det skulle blive dejligt at komme hjem i varmen hos mor.

Vi kunne også se et svagt lys langt ude i det øde hedeområde. – jeg syntes det var langt, langt ude på heden. Lyset stammede fra et ensomt beliggende sted, hvor der boede to gamle søstre, den ene hed Dorthea, den anden var der ikke rigtig nogen der så noget til eller kendte. Dorthea kendte man kun, fordi hun kørte to mælkejunger den lange vej på flere kilometer til mejeriet på en trillebør, og nogle gange handlede hun samtidig hos købmanden. Hun var lidt laset klædt, og tøjet var beskidt efter arbejdet i stalden.

Jeg følte, der var lidt mystik om hende og om det sted de to søstre boede på – derude på heden. Det lille landbrugssted var på det nærmeste faldefærdigt. Taget var afstivet med det forhåndenværende, og der var lagt gamle harver op, for at holde på stråtaget i stormvejr.

Der var ingen elektrisk lys nogen steder. I staldene brugte man en speciel staldlygte, en "flagermuslygte", altså en petroleumslampe. Den havde vel fået navnet efter det firma som producerede dem. På lytreglasset var der en aftegning af en flagermus. Den lyste heller ikke ret meget.

Kornet

Kornsorten i området var rug og havre, som var de eneste kornsorter, det var muligt at dyrke, og der var langt mellem stråene sammenlignet med nutidens kornmarker. Markerne var samtidig fyldt med ukrudtsfrø som agerkål, kornblomst, valmuer og en mængde andre ukrudtsplanter, som så meget flotte ud, men som selvfølgelig hæmmede væksten for både kornet og roerne. Sprøjtemidler for ukrudt fandtes ikke.

På det lille landbrug var der et tærskværk og en rensemaskine i laden. Rensemaskinen blev brugt til at rense det korn, som tærskværket ikke havde rensset godt nok, eller som var tærsket med en plejl.

En plejl var et gammelt redskab, som bestod af to stokke, den ene ca. to meter og den anden lidt kortere ca. halvanden meter. De to stokke var hæftet sammen i den ene ende med en læderstrop. Den lange tog man i hånden, og så svang man den korte rundt luften og ned mod det høstede korn, som var bredt ud på ladegulvet. Ved slagene blev kernene løsnet fra stråene, så de lå tilbage, når man fjernede stråene. Der kunne så være ukrudtsfrø eller

avner på kernerne, og de blev efter tærskning rensed i den lille rensesmaskine. Rensesmaskinen bestod egentlig kun af et sold, som kornet blev øst ned i og et vingehjul, som blæste og adskilte avner og urenheder fra kernerne. Rensesmaskinen blev trukket med håndkraft, jeg trak den engang imellem, for der skulle være to om arbejdet, en til at trække hjulet og en til at øse korn i.

Tærskværket blev trukket af en hesteomgang. En "omgang" var en stor træbom, ca. fire-fem meter lang med et træktøj i yderste ende, hvor hesten blev spændt for. I den inderste ende af bommen sad et stort kronhjul, som greb fat i et mindre spidshjul med en aksel ind til tærskværket.

Så kunne jeg få lov at køre hesten, nogle gange sad jeg på bommen, andre gange gik jeg bare bagefter hesten, rundt og rundt. Man skulle tro både hesten og kusken blev rundtossede, men det husker jeg ikke. Vi – hesten og jeg – blev lidt sløve engang imellem, og så gik maskinen for langt ned i omdrejninger, og Fatter stak hovedet ud af lemmen i muren og råbte og gennede på os.

Jeg tror det blev for gammeldags med hesteomgangen, for der kom engang et omrejsende tærskværk, trukket af en dampmaskine – også på landevejen. Maskinen var kæmpestor, havde et svinghjul på en meter eller mere i diameter. Den havde store jernhjul så det skramlede noget, når hele tærskapparatet kom kørende. Så blev alt kornet tærsket, og den halm som ikke kunne være på loftet og i laden, blev sat i stak.

Tørv

Til ejendommen hørte også en tørvemose. Der blev gravet tørv til at fyre med i komfur og kakkelovn for vinteren. Det foregik på den måde, at det opgravede dynd blev bredt ud på en form, glattet af og flyttet, og sådan gentog det sig, så et stort areal var dækket af våde tørv. Når tørvene var blevet tørre og kunne hænge sammen, blev der lavet små tørvestakke, hvor de blev hærkede i sol og vind. Derefter blev de kørt hjem og opbevaret under tag i tørvehuset. Der blev udelukkende fyret med tørv i komfur til madlavning og i kakkelovnen i stuen.

Skolen

Vi boede vel i Hevring et par år eller tre. Egon blev født der, og så var vi fire.

Jeg begyndte min skolegang i 1. klasse hos frk. Andersen, sammen med min dengang gode ven Klæng. Skolestuen for første klasse var møbleret med

den tids skoleborde, hvor bord og skolebænk var ud i et. Vinduerne i klas-selokalet havde et hvidmalet felt forneden, så eleverne ikke kunne se ud og derved blive distraheret i undervisningen.

På væggene i klasseværelset hang der store gamle papbilleder af livet i landsbyen og ved gadekæret, dyre og landskabsbilleder m. fl.

I et skab med glaslåger stod en del glas, der indeholdt hugorme, snoge og firben i sprit. Ved siden af dem var der flere forskellige udstoppede fugle. Jeg nåede aldrig til undervisning i biologi, og jeg husker ikke, at de var ude af skabet. Jeg husker kun min Ole Bole læse-stave-bog og den lille regnebog

Frk Andersen var indremissionsk, så ud over dansk og regning havde vi bibelshistorie.

Om morgenen, når vi mødte i klasseværelset, stod vi pænt ved bordene mens frk. Andersen bad fadervor sammen med os. Derefter satte vi os ned, og så blev der sunget morgensang. "Morgenstund har guld i mund, ", "Nu titte til hinanden" og "I østen stiger solen op" Dem tror jeg, at jeg kan udenad endnu, og jeg synes egentlig, at de er dejlige. Jeg nyder at høre dem engang imellem, hvis de synges i radioen eller i kirken, og jeg nyder dem nok mere nu, end jeg gjorde dengang.

Klæng og jeg var en del sammen, og jeg sov nogle gange hos ham om nat-ten.

Det var en af de store gårde i byen, og de havde børneværelse. Klæng havde en søster Lone, jeg sov i hendes seng, og hun sov hos forældrene. De var meget flinke mod mig og tog mig med på badetur til stranden. Jeg sad på stangen hos Klængs far Jens Sørensen, for jeg havde ingen cykel selv. Det har nok ikke været så let at cykle ud over stierne på heden. Det var ikke rigtige markveje, men smalle sandede stier, så vi måtte af cyklen engang imellem, men det var vildt dejligt med sådan en udflugt.

Fars jagt i Hevring

Far var ellers glad for at bo i Hevring. Han havde et godt jagtareal– også strandjagt.

Nogle gange, når han kom hjem i mørket efter et andetræk, kunne der hænge mange gråænder på cyklenstyret.

Han har fortalt, at han fandt ud af, på hvilken revle fugletrækket var bedst. Så lavede han en fordybning i sandet, lagde en medbragt vandtæt salpetersæk i fordybningen og lagde sig på ryggen eller sad halvt op og skød så ænderne, når de passerede hen over ham.

Jeg var aldrig med på jagt ved havet, men jeg gik med ham på marken, når han var på hare og agerhønsjagt. Der var dengang mange agerhøns på markerne og i lyngen. Med meget ukrudtsfrø på markerne var fødeemnerne rigelige.

Far fangede også mange ræve med saks. En morgen han kom hjem med en ræv, lagde han den på bryggersgulvet og gik ind i køkkenet for at fortælle mor om ræven, som han havde fanget og skudt. Den lå i bryggerset, og hun skulle lige ud og se den. Mens hun stod og tog ræven i nærmere øjesyn, løftede den på overlæben. Der blev hyl og skrig. Far fik den hurtigt aflivet. Han havde ellers skudt den, mens den sad i saksen, båret den hjem, uden livstegn og så alligevel – sådan er det med ræve.

Jeg fandt det alt sammen meget spændende og var med så ofte, jeg kunne få lov.

På vores mark var anlagt flugtskydningsbane. Den bestod af et stort gravet rundt hul i jorden, måske tre fire meter i diameter med den opgravede jord som en vold rundt om. I bunden var kastemaskinen anbragt. Herfra kunne der kastes lerduer i alle retninger. Skydepladserne var placeret i passende afstand fra hullet med kastemaskinen.

Der blev afholdt træningsskydning nogle aftener og præmieskydninger om søndagen. Far deltog ivrigt og var en habil skytte, så han vandt mange præmier.

Jeg tror nu nok, det var en dyr sport også dengang. Pengene var små og gav anledning til noget skænderi.

Stuehuset var i dårlig stand, og det var mest stråtaget der var problemer med. Der blev lagt lange granstænger op ad taget og et par af de lette harver under, for at holde på stråtaget i blæst og stormvejr. Problemet var, at der var hul i taget i forvejen, og når så det blæste gik det helt galt.

Væddemål

Lidt sjov husker jeg da fra Hevring. Morbror Harry var engang med til at grave tørv. Det foregik ved tørvegravene nede i nærheden af åen. Ved fyraftenstid kom et væddemål i gang om, hvem der kunne springe over åen. – Det var der ingen deltagerne der kunne, de landede alle lige midt i åen.

I byen, lige i nærheden, hvor vi boede, var der en slagterbutik. Froberg hed slagteren, og han havde to børn Karen og Hans. Karen var en rigtig

fræk tøs, som far i hvert fald ikke kunne lide. En sommerdag sad han ved køkkenbordet ved det åbne vindue ud mod gården. Han havde lidt problemer med sødsuppen der var for varm til at spise. Om han nu havde set Karen, ved jeg ikke, men hun kom snigende under vinduerne hen til det åbne vindue, lige hvor far sad. Hun rejste sig op, og så rakte hun tunge ad ham, lige op i hans åbne ansigt. Det skulle hun ikke have gjort, for der kom omgående en mod reaktion i form af en skefuld varm sødsuppe lige i hovedet på tøs. Det var jo noget uventet og overraskende for hende, og hun forsvandt omgående.

Hvorvidt hun blev skadet af den varme suppe, ved jeg ikke, men hun forsvandt.

Bandeord

På den anden side af vejen var der en branddam, hvor Klæng og jeg legede. Vi byggede skibe efter bedste evne og fantasi og sejlede ud i den vide verden. Det var vi en dag meget optaget af. Jeg havde hørt en del bandeord derhjemme, så jeg var godt udstyret, far bandede som nævnt meget. Alle de bandeord gjorde vi drenge, – i hvert fald den dag – flittigt og højroset brug af. Nu var vi så uheldige, at mor kunne høre os, og det var altså ikke så godt. Vores eventyrrejser i den vide verden fik en brat ende, Klæng blev sendt hjem, og jeg måtte inkassere nogle kraftige lussinger, som jeg altså kan huske endnu. Jeg hulkede, så jeg var ved, at tabe vejret. Den dag var min kære moster Karen heldigvis på besøg hos os. Hun og jeg var også dengang gode venner, så hun trøstede mig, og jeg har aldrig kendt nogen, der kunne trøste som hende – hun fik mig til, at trække vejret normalt igen.

Som nævnt var der en slagterbutik i den lille by Hevring, der var også to købmandsforretninger en smedje, et mejeri og et forsamlingshus og så altså en skole til den almindelige skolegang, hvilket vil sige til 7. klasse, hvor langt de fleste gik ud af skolen. Hvis man skulle videre var det realskolen i Allingåbro ca. 10 km væk, og det var en betalingskole og for de fleste børn dermed udelukket.

En dag blev tiden og økonomien så broget for familien Nielsen, at der måtte ske noget igen.

Tiden er vel 1938–39 og de dårlige tider var meget dårlige for landbruget.

Far solgte ejendommen uden, at rådføre sig med sin far. Marius blev sur,

og far har tit fortalt om den gamles reaktion over den handel. Hans kommentar var ”det kommer du til, at fortryde” og far sagde ”og det gore a sgu”. Jeg er ret sikker på, at den gamle havde en finger med i spillet da stedet blev købt.

Jeg tror nu, at det på det nærmeste var umuligt at leve af et lille landbrug og have fire børn, det var sløje tider og alle havde det svært. Der skete altså bare det, som far sagde, at han kom til at fortryde.

Kort efter at ejendommen var solgt, kom staten og eksproprierede jorden i hele lyngområdet ud mod kysten, vel sagtens til en rimelig god pris, og oveni pengene fik lodsejerne tildelt bedre jord andet sted.

Det har været en bitter pille at sluge for Jens, for det havde jo nok reddet en skrantende økonomi. Hele hedearealet ud mod kysten blev omdannet til militær øvelsesplads. Området er stadig den dag i dag militært øvelsesområde.

Randers 1939-40

Efter Hevring flyttede familien Jens Nielsen til Randers. Jeg forstår ikke, hvad der fik dem til at flytte til Randers, men far havde vel en forestilling om, at der nok var større muligheder for at få arbejde i byen, men det blev en fortsættelse af en fattig og turbulent tid. Det er vist ikke en overdrivelse at sige, at havde det været en forarmet tid med de små landbrug, blev den ikke mindre forarmet i Randers.

Der kom til at gå en del år, før far igen fik jord, det han elskede at arbejde med. Vi flyttede ind i en kvistlejlighed på 4. sal i Dronningensgade 14 a. Vi havde en flot udsigt fra soveværelset ud mod havnen og fjorden, så på den måde var det fint. Far tog mig med til havnen, hvor vi så på alle skibene, og det var spændende med de store lastdampere, som der var stor trafik med. Vi var også i lystbådehavnen, far kunne godt lide havneområdet.

Som tidligere nævnt var far lidt hidsig, og engang, måske det var 1. april, stod jeg ved vinduet og sagde noget om en kæmpedamper der kom ind i havneindløbet. Det var om morgenen, og far strøg ud af sengen for at se skibet, og så var det ”aprilsnar”. Han blev godt nok vred og sur på mig.

På havnen

Det må have været forfærdeligt, at flytte fra det frie liv på landet og til byen, Hverken mor eller far havde nogen sinde boet andre steder end på landet,

og alene omstillingen til en form for byliv har været svær, hvortil kom den stadige kamp for tilværelsen. En tilværelse, hvor det største og eneste problem var at skaffe mad og tøj til familien.

Arbejdsløsheden var stor, og far blev nu medlem af Arbejdernes Fagforbund. Det var simpelthen en betingelse for bare at kunne stille op i køen af arbejdsløse, eller at stille op på havnen og søge arbejde som havnearbejder. Nøden tvinger som bekendt, og far forsøgte sig nu som havnearbejder.

Når der kom skibe i havn, stillede fagforeningen op på kajen med en stor flok ledige havnearbejdere, klar til at gå i arbejde med at losse skibe. Der stod en fagforeningsformand, som i forening med skibets styrmand eller kaptajn udtog de arbejdere, der skulle bruges, og dem der ikke blev brug for, kunne bare gå hjem igen og forsøge sig andre steder, eller vente til næste skib anløb.

Far blev da nogle gange udtaget til lossearbejdet, men det var absolut ikke noget man kunne regne med. Det var i øvrigt hårdt arbejde. Det bestod i at bære sække fra transportbåndet op til lageret i pakhuset. Der var en tryk- ket stemning, hvis og når far kom hjem og ikke var kommet med på holdet, for hvad skulle han så finde på.

Far forsøgte sig også med at samle gammelt jern og metaller som kunne sælges. En jernhandler på den sydlige side af havnen, "Løgstrup" hed firma- et, var aftager. Om det gav noget særligt, tror jeg ikke, det skal bare nævnes sammen med alle de andre genvordigheder.

Enkelte gange havde han også lidt arbejde på kreaturslagteriet som "træk- ker". Når lastbilerne kom med dyrene, blev de trukket ind i nogle store stal- de, hvor de stod, indtil de skulle i slagtehuset. Arbejdet bestod vist mest i at trække dyrene på stald samt i rengøring på aflæsningspladsen og staldene. Slagteriet var et meget kedeligt og beskidt område. Der var et stort lager, hvor skindene fra dyrene blev opbevaret, inden de blev fragtet videre til garveriet. Om søndagen, når der ikke blev slagtet, og der var ro på lageret, så vi børn ind af vinduerne. Jeg er lige ved at sige, at der var i tusindvis af rot- ter. Jeg ved det ikke, for vi kunne ikke tælle dem, men der var bare mange. Puha, hvor var der væmmeligt. Men vi kunne ikke lade være med at se der- ind. Jeg kan godt forstå, hvis far ikke havde lyst til at arbejde der, men det var nu et spørgsmål om at tage de muligheder for arbejde, der bød sig.

Det var dog ikke bare pengene, også lediggangen var svær at tackle. Alle arbejdsløse skulle stille på fagforeningskontoret hver formiddag, hvor de så fik et mærke eller et stempel i fagforeningsbogen. Det mærke kostede et eller andet beløb og udgjorde kontingentet. Hvis en arbejdsløs fik arbejde en tid,

måske bare en dags tid og derefter igen var arbejdsløs, fik han en karenstid på otte dage, før man igen kunne hæve understøttelse. Hvis det gik så galt, at en arbejder ikke kunne købe fagforeningsmærker, ja så var han ikke medlem, og der var ingen understøttelse at hente.

Far kom i den situation og måtte trække på familien i Hollandsbjerg. Når han var i restance til fagforeningen, var der kun en mulighed tilbage, og det hed socialhjælp. Så var man langt nede, og den var vel heller ikke til at leve af, men man modtog den i et forsøg på at overleve og som et tilskud til, hvad man ellers kunne finde ud af.

Det sted, hvor der var størst mulighed for lidt arbejde, var på havnen. Der var mange skibe i havnen, men mest små skonnerter, der kom med gødning, korn og foderstof. Kunstgødningen og foderstofferne var i sække og blev losset og lastet på den måde, at sækkene blev båret på nakken både til og fra borde eller op til en bæltetransportør. Korn blev lastet og losset løst ved, at vognene kørte hen til en slags tragt, hvor kornet gennem et rør løb ned i lasten.

Der var en del rotter både på kajen, i pakhusene og i skibene. For at forhindre rotterne i at komme fra kajen og om bord i skibene var der på forøjningerne lavet en slags tragt eller skærm, som de ikke kunne forcere. Det var selvfølgelig ikke rart med den slags blinde passagerer, og alligevel sagde man, at hvis rotterne forlader skuden, så går den ned på næste rejse.

Foderstofskibene og stykgodsskibene lå i den nordlige side af havnen og kulbådene i den østlige side. Kulbådene var nok de største i havnen. De blev losset af de store kraner, som kørte på skinner på og langs kajen. Højt oppe kørte selve kranhuset også på skinner, vinkelret på kajen og med den store grabbe, som blev sænket ned i lasten, trukket op igen, fyldt med kul, hvorefter hele kranhuset kørte ind med grabben til de store kulbunker på lagerområdet.

Det var her grabben engang imellem blev så fuld, at den tabte kul på kajen. Det blev dog blev fejtet op, når losningen var slut, men vi drenge kunne godt lige nuppe lidt til kakkelovnen derhjemme. Nogle gange var vi lidt hurtige og kom, inden der blev fejtet, så kunne der godt være nogle gode klumper kul til sækken, men det var jo begrænset, hvor meget vi kunne bære, for der var langt hjem. Kulhavnen lå på dem modsatte side af havnebassinets.

Der var mange, der fyrede med kul og koks i kakkelovnene i de private hjem. Kullene blev brugt på gasværket, som leverede bygassen. Gassen blev

udvundet af kullene og lagret i store runde gasbeholdere ved gasværket. Biproduktet, koksene havde stor brændværdi og blev i meget stor udstrækning brugt til rumopvarmning. Det var et godt rent brændsel at fyre med i modsætning til kullene, som afsatte et meget tykt og fedtet sort sodlag, som også havde en underlig sødlig lugt af svovl og var temmelig uegnede til at fyre med i kakkellovnen. Til gengæld var kullene billige – ikke mindst dem vi samlede op på havnekajen.

At færdes på havnen var lidt spændende. Engang, hvor jeg samtidig med, at samle kul også samlede flasker, kom jeg ind i en gammel jernbanevogn uden hjul forstås. Den var opklodset på havneområdet. I den lå der en del flasker, som jeg hurtigt tog til mig, men uden at tage notits af en presenning som lå i et hjørne. Pludselig blev presenningen levende, og ud krøb en langskægget mandsperson i en stor overfrakke. Han smed sig ud af presenningen og råbte og skreg efter mig, og beskyldte mig for at have stjålet alt muligt. Han løb råbende efter mig hele vejen hjem og ind og efter mig, da jeg løb hjem i opgangen. Fatter måtte klare ham og jeg husker, at hans aldrig svigtende temperament fik fyren til at fortrække.

Godstransport på landevej var vel nærmest ikke eksisterende og derfor blev gods fragtet ad vandvejen. Mange små skonnerter og galeaser sejlede med alt mulig fragt mellem landsdelene. Større fragt fra udlandet var i de større skibe.

Alt den godstrafik gav selvsagt en del arbejde på havnen. Der var flere afgang om ugen med DFDS ruteskibet "Cimbria" til København. Fra den kom ind om morgenen, var der stor aktivitet på kajen, der skulle losses og lastes for afgang igen ved aftenstid. Godset blev løftet til og fra skibet med skibets lastebomme, trukket af et stort og støjende taljespil på skibet.

Arbejderne bar sække med foderstof og andre ting på ryggen til og fra pakhuse. Det, der ikke kunne bæres på ryggen, blev kørt i trækvogne. En lille ladvogn med to store vognhjul og håndtag som på en trillebør. Der var mange forskellige varer der skulle lastes og losses. En del hestevogne kom også til skibet og lastebommene tog godset direkte fra vognen.

Der var et farligt leben og spektakel. Støj fra det store spil på skibet blandede sig med støjen fra de store kulkraner, og der blev råbt og kommanderet mellem alle de forskellige arbejdsgrupper, som skulle laste det gods, der skulle med skibet til København.

Ved aftenstid – jeg tror der var afgang omkring kl. 18.00 – når skibet var lastet og klar til og havnekajen ved at være ryddet, gik passagererne ombord. Det foregik ad en rigtig smal landgangsbro langs skibssiden med tov eller

stålwirer i siden som gelænder, og når den sidste passager var om bord, blev den halet op og surret fast langs skibssiden.

Inden for den sidste time før afgang blev der ringet med skibsklokken. Der blev ringet tre gange, og tredje gang tog de landgangen. Skibet satte sig i bevægelse, og der blev fyret godt op med kul under dampkedlerne, den sorte røg stod op af skorstenen. Der blev nu tudet i skibsføjten til farvel, og dampen stod højt op over skorstenen, når skibet stille sejlede derudad gennem fjorden.

Udlængsel

Jeg drømte mig altid på rejse ud i verden med sådan et skib. Senere oplevede jeg flere gange at sejle med ruteskib til København. Det var altid det man kaldte en "dæksplads", hvilket dog ikke betød, at man skulle opholde sig på dækket. Der var mulighed for ophold i en salon, hvis der ellers var plads. Det var en speciel oplevelse at stå ved rælingen sådan en mørk nat og se ud over det sorte vand og høre vandet slå mod skibets bevægelser.

På havnekajen var der en ganske særlig afskedsstemning ved afsejlingen. Passagerne vinkede farvel til de pårørende eller venner, der begge steder stod og vinkede med deres lommetørklæder. Far og jeg var tit med hinanden på havnen ved afgangstid for at opleve stemningen.

Rutebåden Cimbrja, der sejlede mellem Randers og København.

Jeg var der også nogle gange, når skibet anløb havnen, men det var om morgenen eller formiddagen, og det var ikke anderledes, end når andre skibe blev losset. Når passagerne var fra borde, blev der meget hurtigt et sandt mylder omkring losningen.

Mine søfarende morbrødre kom engang på besøg, de var gået i land samtidig og var hjemme en tid. De boede på sømandshjemmet, mens de var hjemme og indtil de fik en ny hyre. De kom og besøgte os og var så fine i tøjet med flotte nye, ens grønne overfrakker på. De havde penge på lommen. Der blev købt ind, og jeg fik en hel krone, som jeg brugte lige på stedet og fik en stor pose appelsiner ud af det, for man kunne endnu købe appelsiner. Mor var ikke helt tilfreds med mit indkøb – at bruge en hel krone på appelsiner! – men jeg havde så tit set langt efter de flotte appelsiner hos købmanden og grønthandleren, så jeg måtte have appelsiner for alle pengene. Dengang fik man noget for pengene.

Det var ved den lejlighed, Harry fortalte, at han havde søgt ind til politiet og var spændt på om det lykkedes. Han har vel været træt af sømandslivet på det tidspunkt. Det lykkedes som bekendt for ham, han kom på politiskolen, og derefter til Gentofte politi, hvor han gjorde tjeneste indtil han blev pensioneret.

Tilværelsen blev stadig sværere

Vi flyttede senere ned i en stuelejlighed i samme ejendom. Det var en toværelses. Her blev Åse født, og nu var der altså fem børn i en toværelses lejlighed. Tilværelsen blev stadig sværere. Far tog det arbejde, han kunne opdrive, men alle kæmpede med arbejdsløsheden.

Han havde på et tidspunkt gravet tørv i en mose ved Bjerregrav lidt nord for Randers. Tørvene skulle hentes hjem, og jeg husker, at han havde lejet en lille hestevogn til at køre dem hjem på. Jeg var med og var glad for sådan en udflugt. På et tidspunkt, da vi var på vej hjem, brød køretøjet sammen, et af hjulene eksede, der har nok været overlæs. Vi måtte efterlade vognen med tørvene. Det er, hvad jeg husker. Men man kan forestille sig situationen, fortvivlelse, for familien sad vel derhjemme og frøs.

Jeg deltog da lidt i problemerne og samlede som nævnt kul på havnen.

Det kneb, som tidligere nævnt voldsomt med at skaffe mad i huset. De små kom på "Asylet". Børnene blev selvfølgelig blev passet, men for vores vedkommende var det nok mere, eller især det, at de fik noget at spise. Det var

nok det, vi i dag kender som en børnehave, men dengang havde det med be-
spisningen af børnene en helt anden funktion eller opgave, det ligger næsten
i ordet asyl. De små, Gerda, Tove og Egon, blev fulgt derhen om morgenen
og hentet igen ved aftenstid. Jeg fulgte dem mange gange, når jeg gik i skole
og hentede dem igen ved aftenstid. Jeg var jo den store.

Børnesygdomme

Børnesygdomme florerede dengang langt mere end nu, hvor der bliver vac-
cineret mod de fleste. Vi fik alle sammen både mæslinger, skoldkopper og
røde hunde. Skarlagensfeber var også noget udbredt. Søster Gerda fik den
og blev indlagt på epidemiafdelingen på Ørsted Sygehus. Jeg tror hun lå der
en måned, hvor vi ikke måtte besøge hende og måtte nøjes med at stå uden
for vinduet og vinke til hende

Engang, mens vi boede i Randers, havde jeg fået skoldkopper. Det ud-
viklede sig til nogle store sår på kroppen. Jeg skulle møde hos lægen hver
dag efter skoletid – i lang tid, synes jeg. Det var i hvert fald noget, jeg aldrig
glemmer. Jeg kan se den ejendom og opgangen for mig – jeg kunne næsten
ikke få mig selv til at gå derop, men det skulle jeg jo. Lægen eller sygeple-
jersken fjernede sårskorperne med en pincet, og derefter blev sårene rensset
– med sprit, tror jeg. Det tog fuldstændig vejret fra mig. Det gjorde vildt
ondt. Det var værst med det største sår lige under brystbenet. Jeg kan svagt
se arrene endnu.

På et tidspunkt var tilværelsen helt fortvivlet. Far havde ikke noget arbejde,
og der var ingen mad i huset. Han havde kun den udvej at cykle hjem til
gården i Hollandsbjerg og hente lidt mad. Han arbejdede nok også lidt
for det, men det har været en tung gang at skulle hjem og bede om hjælp
på gården. Familien der mærkede måske nok krisetiden, men ikke på den
måde. De havde mad nok, der var jo både grise, køer og får, kartofler m. v.
Men forståelse for, hvordan Jens havde det, tror jeg ikke der var meget af.
Jens havde jo selv skabt den situation han var i. Mange børn – solgt gården
i Hevring og flyttet til Randers, jo, han var selv ude om det – der var ingen
nåde. Nu var Jens på røven igen. – Sådan sagde de nok ikke, men jeg tror
nu, at fars søskende på gården tænkte sådan?

Jeg er ret sikker på, at bedstefar Marius kunne se problemerne, men fars to
søskende Ingeborg og Søren, havde jo moralen i orden, og jeg tror ikke de
havde nogen større forståelse for Jens' vanskelige situation, de mærkede jo

heller ikke de svære tider på samme måde. På gården avlede man mad på marken og i køkkenhaven. Mælk fik de fra køerne, og manglede der kød, kunne man slagte et dyr. Alt det var jo ikke muligt, når man boede i en to værelses lejlighed i Randers.

Far cyklede mange ture til Hollandsbjerg, når der ikke var anden udvej. Det var også en lang tur ca. 50 km, og der var ingen gear på cyklen dengang, en punktering var mere reglen end undtagelsen, det var store ting, hvis man overhovedet havde en cykel.

En ny medicin

Sygdom undgik vi ikke helt og engang var det mor, det gik ud over, og det var livstruende. Hun havde været syg nogle dage af ondt i halsen. Det blev så slemt, at, hun havde problemer med at trække vejret, og vi havde læge. Jeg husker alvoren, da lægen var hos os om aftenen. Det var tydeligt mor havde det rigtig slemt med høj feber. Lægen sagde noget om en ny slags medicin, som han nu gav hende og håbede på, at det kunne hjælpe. –Det kunne det, og næste dag var mor Asta på benene igen, ikke at hun var rask men dog klart bedre. Den nye medicin, lægen omtalte, var penicillin.

En anden gang havde vi alle i familien et stort problem med udslet og kløe over alt på kroppen, og vi måtte igen søge læge. Hele familien havde fået fnat. Det er vist egentlig ikke en sygdom, man støder på i dag, men dengang var der flere der fik det. Man kan vel kalde det en slags eksem. Det klør og huden blev rød og tør og skaller af. det er meget ubehageligt og meget smitsomt og ramte derfor hele familien. Der gik mange dage, før der blev reageret på det. På en eller anden måde var det lidt flovt at have fnat eller lus – det havde vi også, haft engang, og det var der også mange andre der havde. Det blev nu så meget og så slem, med den fnat, at lægen blev indblandet, og vi kom alle sammen på sygehuset og var der en dags tid eller to. Vi var på en lukket afdeling og blev behandlet med specielt badevand og derefter smurt ind i en slags salve, der mindede om brun sæbe. Et tykt lag på, og så lå vi alle sammen i sengen, vi havde vores egen stue. Det var godt nok, for så fik vi mad på sygehuset i et par dage.

En anden gang vi talte om at få lægebesøg, var det til Egon. Der var lidt panik på, jeg husker ikke om vi havde tilkaldt lægen, men Egon havde fået en femøre i halsen og var ved at blive blå i ansigtet. Jeg forstår ikke hvordan, for en femøre var stor dengang, en rigtig kobberfemøre, jeg kan tydeligt huske den. Hvorfor han spiste penge ved jeg ikke, han ville vel nok være

sikker på, at der ikke var nogen der tog den fra ham, men det var alvorligt nok, for den havde sat sig fast. Det var lidt dramatisk, indtil han endelig hostede den op, og det skete med en kraft, der kastede femøren fra sengen og over mod et klædeskab, som stod for fodenden. –Der faldt femøren og Egon var klar igen.

Raftehegnet

Når jeg gik hjem fra skole, gik jeg gennem en park "Tøjhushaven". Ved nogle trapper og lang gangstien var der et forfaldent raftehegn og de rafter, som var løse eller hang lidt, slæbte jeg med hjem til kakkelovnen. Det var der altid brug for.

Når mor skulle vaske og have tændt op under vaskekedlen, så hentede jeg en sæk høvlspåner på et nærliggende savværk eller trævarefabrik. Jeg fik lov at stoppe en hel sæk med småspåner, og det kostede ikke noget. Mor kunne så fyre med det under gruekedlen i vaskehuset. Dengang vaskede man storvask, jeg tror det var noget man gjorde en gang om måneden. Når der kun blev vasket én gang om måneden, kunne man tro, det var fordi vi havde meget tøj, at skifte med, men sådan var det jo ikke. Når der blev vasket storvask, var det fordi tøjet var beskidt, ikke bare fordi det bare var lidt svedigt og nusset. Nej, det trængte til at blive vasket. Jer tror nu det var meget meget almindeligt i de fleste familier. Der skulle også lægges nogle kræfter i, for det hele blev vasket og gnubbet på et vaskebræt.

Mælkedreng

Jeg havde lidt arbejde som mælkedreng. Om søndagen hjalp jeg Madsen, mælkemanden. Først på mejeriet og derefter på ruten. Jeg mødte kl. 7 00 om morgenen på mejeriet i Strømmen. Strømmen er navnet på en gade/indfaldsvej til Randers. Når mælkevognen var læsset med alle varerne, mælk, fløde, smør og ost, kørte Madsen og jeg på den hestetrukne mælkevogn ruten igennem. I mine øjne var Madsen ikke helt ung, men han var en flink og rar mand. Der var sådan en rigtig klokke ligesom en skibsklokke eller som på Hjemisbilen på vognen og den ringede Madsen med, hvis ikke der lige var kunder i sigte. Jeg tog trapperne og delte mælk ud ved dørene, mens Madsen solgte mælk i løs vægt ved vognen. Mange af husmødrene kom med skåle eller litermål og fik mælk fra hanerne på vognen, Madsen havde forskellige målebægre at vælge imellem, om det nu var til fløde, kærnel- eller sødmælk. Det var mest husmødrene, der kom til vognen, når Madsen

ringede med den store klokke. Damerne strømmede til, stod i kø og fik en snak med hinanden og med Madsen.

Når turen var slut, tog Madsen et greb ned i den store pengetaske, han havde over skulderen, og fiskede nogle mønter op til mig som tak for hjælpen. Han kørte så selv tilbage til mejeriet, og jeg kunne holde fri og løbe hjem med penge på lommen til en biograftur om eftermiddagen.

Der blev altid til en biograftur i Slotsbio og en pose slik. Det var mest eller altid cowboyfilmene der trak. Vi drenge skulle altid sidde på en af de første rækker. Der blev hujet og skreget bravt, ikke mindst når heltene kom og klarede problemerne. Der blev senere leget cowboys og indianere i flere dage hjemme i gaden.

Om sommeren, når der kom cirkus på havnepladsen, var vi meget optaget af at se opstillingen af teltet og dyrene. Vi ville jo selvfølgelig også gerne se forestillingen, men det kneb jo noget med konstanterne.

Det klarede vi så på vores egen måde. Der gik lidt sport i at skaffe sig en "undergangsbillet". Vi smuttede simpelthen ind under teltdugen og op på de bageste ståpladser, når forestillingen var godt i gang. Vi fandt senere ud af, at det var bedre og nemmere, så længe publikum gik på plads, så var der mere uro og kontrollørerne var optaget ved indgangen. Der var nogle der blev opdaget, og legen sluttede, da der kom løse vagthunde ind under bænken.

Lystfiskeri

Jeg startede mit lystfiskeri ved havnen i Randers. Jeg havde en lang bambusstang. Snøren var noget meget tyndt sejl garn, men alligevel en slags fiske-snøre. Der var ikke noget med hjul, snøren blev vundet på stangspidsen og monteret med krog og prop. Der var lidt prestige i at have den længste stang. Vi brugte bambusstænger, som kunne købes for en billig penge. De var tynde i toppen og dermed meget fleksible og holdbare. Jeg fangede oceaner af skaller og lidt aborrer, som jeg slæbte med hjem til os selv og naboerne. Skallerne var nu ikke den bedste spise, jeg tror ikke jeg kender nogen anden fisk med så mange ben, men det var et lille supplement til middagen.

Det var også lidt af en farlig sport, for der skete flere gange det, at krogn satte sig fast forneden i bolværket, og så måtte man kravle ned og prøve at få krogn af med den ene hånd og holde fast med den anden. Jeg kunne ikke svømme på det tidspunkt, men fiskekrogn skulle hjem, en ny kostede penge, og dem var der ingen af.

Ny skole

Jeg gik vel i anden eller tredje klasse på det tidspunkt. Først på Søren Møllersgade skole. Det eneste, jeg husker derfra, er det at være Ny I Klassen, det var svært i den første tid. Som noget nyt for mig skulle vi efter gymnastiktimen i bad, der var bad i forbindelse med gymnastiksalen. Badet var et stort rum, hvor vi alle stod nede i en ca. 30 cm. fordybning i gulvet, og oppe over os var der et rørsystem i loftet med huller eller små dyser i rørene. Bademesteren stod ved den store hane og bestemte vandtemperaturen, og det sluttede altid med en kold afvaskning – og ikke noget med at flygte!

Jeg tror, Gerda begyndte sin skolegang i den skole. Jeg kom senere på Fabersvejen skole, tror jeg det hed, en ret nybygget skole, der lå højt over byen ved siden af. Skt. Josefs Hospital. I den øverste ende af Thorsgade, men altså på Fabersvej.

Vi havde nok en god skole der. Når vi kom om morgenen, og når der blev ringet ind, stillede vi op i gården på rad og række, klassevis, og derefter gik vi i en lang række stille og roligt rundt og delte os til de forskellige klasseværelser.

Om sommeren spillede vi fodbold i stedet for gymnastik på en bane i tilslutning til skolen. Jeg var glad for fodbold og nok også god til det, – tror jeg nok. På et tidspunkt spillede jeg centerforvard. Ellers foregik motion i gymnastiksalen om vinteren. Vi havde en sadistisk gymnastiklærer. Hvis man ikke kunne gå i takt, blev man taget ud af rækken, og så skulle man ligge sig på maven over den store rullemåtte. Så tog han et af tovene, og så fik man med tovet bagi. Det var der mange af os der oplevede. Om vi blev bedre til at gå i takt af sådan en omgang, husker jeg ikke – det gjorde vi nok!

Der var skolebespisning på skolen i en stor spisesal. Vel en ordning opstået på grund af de dårlige tider. Det var en god ordning, som sikrede os børn et måltid mad hver dag. Vi fik vel almindelig god mad, men vi fik også tomatsuppe, og jeg kunne altså ikke få det ned. Engang jeg sad tilbage som en af de sidste og kæmpede med tomatsuppen, så jeg mit snit til, at bytte min levning på tallerkenen med sidemandens tomme tallerken. Det skulle jeg ikke have gjort, for hr. Søgård, den tilsynsførende som gik rundt mellem bordene med et spanskør i hånden, opdagede det selvfølgelig, og det resulterede i, at spanskåret kom i anvendelse. Men jeg tror næsten det var at foretrække frem for at spise tomatsuppe. Om jeg blev tævet til at spise resten af suppen, husker jeg ikke.

Senere kan det undre mig, at jeg ikke tænkte på det, når Lars ikke kunne spise risengrød. Undskyld Lars !

Kapitel 4.

Krigen

Den. 9. april 1940, hvor tyskerne besatte landet blev på flere måder en helt speciel oplevelse. Skoledagen begyndte som sædvanlig om morgenen, og ikke før op ad formiddagen gik det op for lærer og elever, at der foregik et eller andet usædvanligt.

Vores klasseværelse lå i øverste etage på skolen, der som nævnt tidligere er højtbeliggende over Randers. Byen ligger på en sydskråning ned mod Gudenåen og fjorden. Skolen er bygget på det højeste ,og fra klasseværelset i øverste etage er der således en vid udsigt ned over byen.

I løbet af formiddagen kom de tyske fly – og der var mange, store og små, ind over byen i lav højde. Hele det sceneri kunne vi overvære fra første parket ved vinduerne i klasseværelset. Læreren var vel lige så benøvet og overrasket som eleverne. Vi stod alle sammen ved vinduerne og så flyvemaskinerne med brølende motorer komme i bølger. Vi elever forstod nok ikke ret meget af, hvad det var der skete, men alle var lidt urolige for, at det, vi var vidne til her, havde noget med krig og ufred at gøre. Så vi var alle lidt bange, for, hvad der var ved at ske.

Der var en lille flyveplads lidt nord for byen , hvor der landede flere mindre fly. Jeg kunne på en eller anden måde godt lide de flyvere, de var alligevel ret spændende ligesom i det hele taget alt det, der foregik omkring os. Men jeg havde nok en fornemmelse af, at noget var rivende galt. Og senere på dagen skulle vi opleve endnu mere.

Tysk militær

Vi boede som nævnt tidligere, i nærheden af havnen. Mellem vores bolig-

kompleks og havnen var der et kreatur-eksport slagteri. I forbindelse med slagteriet lå 'den store plads' med en lang rampe, hvor lastbilerne ellers læsede slagtedyrene af.

Nu blev den pludselig brugt til aflæsning af krigsmateriel. I løbet af eftermiddagen blev hele den store plads fyldt op med tyske militær køretøjer af enhver slags. Vi så måbende til, mens vi forsøgte at finde ud af, hvad alle de køretøjer og soldater foretog sig.

I en tilstødende gade lå der et lille ismejeri. Der så jeg tyske soldater bære brød ud i en stor zinkbalje. Hvorfra de havde den, ved jeg ikke, men jeg husker det så tydeligt, fordi jeg tænkte 'alt det brød – bare det var mig!' Wienerbrød, franskbrød og rugbrød – alle slags brød, de må have tømt butikken. Tyskerne var selvfølgelig sultne efter den lange køretur fra Tyskland, jeg så også nogle soldater, som sad i en jeep og gnavede i en stor humpel bart rugbrød.

I den følgende tid var der tyske soldater overalt i byen.

Jeg husker ikke, om vi havde radio, det tror jeg faktisk ikke, men på en eller anden måde blev det i de følgende dage bekendtgjort, at alle skulle have mørklægningsgardiner for vinduerne. Byen skulle have total mørklægning og gadelamperne blev slukket. Der blev sat sorte rullegardiner op, som skulle være så tætsluttende, så intet lys trængte ud. På billygter og cykellygter klistrede man sort papir eller malede dem sorte, der kun var et lille, smalt, aflangt felt åbent. Så kunne de ses, men de kunne ikke lyse på din vej.

I alle ejendomme skulle der også etableres beskyttelsesrum. I vores ejendom var der vaskehus i en lav sidebygning og her blev vores beskyttelsesrum indrettet. Det var nu ganske simpelt, med en trækasse for vinduet fyldt med sandsække. Der var også en trækasse foran døren, bygget ud i en vinkel så den beskyttede indgangsdøren. Også den blev fyldt med sandsække.

Rundt om i byen blev der etableret offentlige beskyttelsesrum. I nogle gader blev der støbt store underjordiske bunkers, der i tilfælde af luftalarm skulle tjene som tilflugtssted for folk, der befandt sig på gaderne.

Vi følte os lidt udsatte, fordi vi boede i nærheden af havnen, der godt kunne være mål for et engelsk luftangreb. Der var nemlig meget tysk aktivitet på havnen, hvor der blev losset tropper og materiel. Broerne i Randers var stærkt bevogtede, med soldater og maskingeværstillinger på både jernbanebroen over Gudenåen og Sønderbro inde i byen. Begge broer går over Gudenåen der, hvor den udmunder i havnen. Jernbanebroen var Østjyllands jernbaneforbindelse i nord-sydgående retning og et meget værdifuldt

forbindelsesled for tyskerne. Derfor var den naturligvis stærkt bevogtet, men den blev alligevel udsat for sabotage af den danske modstandsbevægelse.

Familien Fill

Der var i øvrigt mange sabotagehandlinger i Randers. En kendt og meget aktiv frihedskæmpergruppe var familien Fill fra Hvidsten Kro. Kromanden Marius Fill, to sønner og en svigersøn blev kort før krigens slutning taget af tyskerne og henrettet.

Kroen er en gammel stråttækt bindingsværks- og landevejskro, lavloftet og med mange gamle ordsprog sirligt skrevet eller malet på bjælkerne i kro-stuen, og den er stadig i familiens eje. Efter krigen har den selvsagt haft stor søgning, men den var i forvejen meget berømt for den gode kromad. De havde og har den dag i dag en speciel ret på menuen, nemlig flæskeæggekage med purløg, og den smager fortræffeligt. Engang Aase og jeg havde mor og far med på udflugt, spiste vi æggekage i kroens dejlige have.

Efter krigen er kroen blevet en del udbygget uden dog at sætte det gamle præg overstyr. Det er stadig en hyggelig kro med forskellige effekter, breve m. v fra krigstiden fremlagt sammen med gæstebogen, så de besøgende kan orientere sig om familien Fill og kroens historie. En slags museum, der giver et lille indblik i den kamp, familien der på egnen førte mod besættelsesmagten.

Mange berømte navne fra tiden efter krigen, har indskrevet sig i gæstebogen.

Randers var en aktiv by på mange måder, Byen var berømt for sine 13 landeveje der mødes i Randers, for "Randers Handsker" og "Randers Laks" (Gudenåen), og man sagde også "Randers Piger". Desværre havde jeg forladt Randerseggen, da jeg blev gammel nok, og nåede derfor ikke rigtig at opleve det særlige ved Randers pigerne.

Som tidligere nævnt var der altid stor aktivitet på havnen, og derudover var der to gange om ugen stort heste-, kreatur-, og grisemarked. Tyskerne købte nu også fødevarer her og hævdede omsætningen betydeligt. Det gav endnu mere liv på selve markedspladsen som lå ved inderhavnen, og i indre by, hvor der også var en del værtshuse.

Der var altid mange mennesker. Udover de, der handlede med dyr, også de der på den ene eller anden måde lavede andre forretninger. Der blev handlet flittigt og ivrigt med megen snak omkring bud og med håndslag

frem og tilbage. Handelsfolkene var nogle specielle typer, meget brovtende, nogle højtråbende og meget talende, måske de også lige havde været på værtshus. Alle handlende havde store tykke tegnebøger i inderlommerne og var ikke bange for at vifte med pengesedlerne. Det var rigtige penge og mange penge der cirkulerede, specielt mellem dyrehandlerne, og det var lykkeligt fri for skat og moms.

Men tyskerne satte efterhånden deres præg på det hele. De handlede meget på markedet, og købte en del heste til deres hestetrukne køretøjer.

De sidste år af besættelsestiden købte de så mange heste, at det efterhånden blev et problem for egnens landmænd. De købte nemlig ikke alene de heste, de tyske tropper brugte i Randers eller i Danmark, der blev også sendt heste til Tyskland, hvor en stor del endte på østfronten. På den måde var tyskerne storaftagere og betalte godt for dyrene.

Luftalarm

Vi oplevede nogle luftalarmer, Jeg var bange som alle andre, når sirenerne lød. Det var den ildevarslende, varierende tone, høj og lav, og altid værst når den lød om natten. Når vi var kommet i seng og indtil vi faldt i søvn, var vi lidt bange, en følelse af angst for, hvornår og hvis der kom luftalarm. Så måtte vi ud af sengen, have tøj på og ud i det kolde vaskehus, hvor vi sad stuvet sammen – tavse og lyttende til flyvemaskinerne, der lød som en stille summen eller brummen hen over byen. Når sådan en bølge flyveres motorbrummen døde hen, var der en dødsens stilhed, hvor vi ventede på, om der kom en ny bølge eller måske afblæsningen med den længe ventede enslydende tone. Der var en knugende og angst stemning i rummet. Hvis man dristede sig udenfor, kunne man se tyskernes lyskastere mod himlen og ind imellem høre maskingeværskvaler.

Det følte altid som en evighed, men når det hele var forbi, og den rene lange klare tone lød fra sirenerne, kunne alle ånde lettet op, stemningen var med et slag opløftet, og folk kunne snakke sammen igen.

Efterhånden som vi havde oplevet luftalarm nogle gange, blev alle vel lidt mere afslappede. Ingen af os ville længere ned i det kolde vaskehus, og folk fra ejendommens øvre etager kom ned i stuelejlighederne, altså også ned til os. Jeg ved ikke, hvorfor der skulle være sikrere der, for hvis huset blev ramt, blev man vel dækket af murbrokker i stedet for at falde ned, men sådan var det. Vi oplevede heldigvis aldrig nogen bombning. Det jeg husker er nogle store eksplosionsdrøn fra sabotagehandlinger.

Der var ellers noget, der tydede på, at der kunne være interessante mål i Randers, for en overgang var der opsat store spærreballoner over byen, specielt ved havnen. De havde form og størrelse som de reklameluftskibe man kan se i dag, dog uden reklamefarver. De var nærmest lysegrå, fyldt med gas af en eller anden art og svævede oppe over havneområdet, hvor de vel skulle beskytte mod flyangreb på skibe eller anlæg på havnen. Ballonerne var tøjret, så de blev holdt på plads, hvor de skulle være.

Lidt dramatik var der dog, engang vi så en lille luftkamp. Vi så et par jagerfly, der fløj rundt om hinanden og skød lidt, og vi kunne høre maskingeværene der skrattede, men det varede kun en kort tid, så var de væk igen, og vi så og hørte ikke mere til det. Der var ingen luftalarm i den anledning, og der var heller ingen tegn på, at nogen af dem blev ramt.

Som nævnt blev forholdet til og respekten for tyskerne lidt mere afslappet efterhånden. Der var en ældre mand, der gik tur med sin hund. Det var en lavbenet bulldog, en meget grimt udseende hund, den blev kaldt Hitler. Jeg ved ikke, om den hed Hitler, eller det bare var et kaldenavn fordi den var så grim. En anden ting vi sagde eller råbte, var "Heil Hitler, smid skjorten og brug kitler!"

Slåskamp

Andre episoder fra min drengetid i Randers har ikke noget med tyskerne at gøre. Gudenåbadet, et friluftsbad med flere bassiner, var anlagt lige ved Gudenåen og har vel taget vand ind fra åen. Det var et herligt sted. Jeg var da ikke så gammel, men jeg gik alene derud, selv om det lå i den anden ende af byen. Engang jeg var på vej hjem, kom jeg af en eller anden grund op at slås med en anden dreng. Hvorfor ved jeg ikke, men det endte med, at jeg fik et næveslag ind, som virkede, og han løb grædende væk. Der var bare det ved det, at jeg vist også græd, for min højre pegefinger fik et knæk. Den blev vel forstuvet, jeg ved det ikke, men den hævede voldsomt og blev skæv og er lidt skæv den dag i dag.

Engang skulle vi på sommerudflugt med skolen i en af turbådene på Gudenåen. Jeg glædede mig, som man jo gør, når man skal ud, at opleve verden. Jeg havde madpakke med og en rød sodavand. Da vi var kommet godt ombord, kunne jeg vel ikke holde det ud længere og måtte have en tår af min sodavand. Om jeg nåede at smage, ved jeg ikke, men husker tydeligt katastrofen. Det var vel en dagens højdepunkter der brast, da jeg tabte flasken og det hele flød ud. Det var så sørgeligt, at jeg husker det endnu.

Rationering

Selve hverdagen og tilværelsen er vel lidt vanskelig, at beskrive. Jeg husker den som værende lidt svær, men alligevel i et miljø der på en eller anden måde rummede et godt sammenhold. I hvert fald mellem naboer har jeg oplevet en særlig hjælpsomhed og omsorg for hinanden. Det var vel noget med, at vi alle var i samme båd. Alle forsøgte at klare sig efter bedste evne, og det var almindeligt, at var der noget vi manglede, ja så kunne man lige smutte ind til naboen og prøve, om man kunne låne en kop sukker, lidt mel eller margarine. – Hvis man selv havde noget, var det helt i orden at låne. Jeg kan næsten endnu høre mor sige: ”Tag lige en kop og gå ind og lån lidt mel.” Havde naboerne noget, havde vi også, og havde de ikke – ja så var det sådan.

Man kunne simpelt hen ikke købe ind i større portioner, alt var rationeret og der skulle bruges rationeringsmærker til alt.

Bygassen slap også op engang imellem, der var store problemer med gassen i hannerne til madlavning og kogning. I hver lejlighed var der opsat en gasmåler, der skulle fodres med mønter 25, 50 øre eller en krone. Den havde en tilbøjelighed til at løbe tør for mønter, netop når badingen eller madlavningen var godt i gang og kunne man så ikke lige låne hos naboen – der måske havde samme problem – ja så var det sådan. Vi havde dog en primus som blev taget i brug engang imellem når gassen svigtede. Mor havde også en primusovn, en sort bageovn på fire ca. 20 cm. høje ben, alt sammen lavet af tyndt plade. Der var et rundt hul i bunden, hvor både gasapparatet og primussen kunne sættes ind, og så der kunne bages, også hvis der var mangel på gas. Der skulle kun en lille slat petroleum i for at tænde den.

Jeg mindes noget om, at Fatter kunne mangle varmt vand til barbering. Et håndklæde på bordet og en kop med varmt vand, barbergrej og et spejl sat op ad en støtte af en slags. Der var bare det, at gassen slap op, han blev sur og måtte bruge koldt vand.

Når Fatter skulle barberes, blev det arrangeret inde i stuen. Far blev ikke sådan barberet hver dag, og jeg syntes, at det var hver gang, at bladene ikke var skarpe nok. Han havde en helt speciel slibemaskine til barberblade, som så måtte i gang. Man kunne købe barberblade til forskellige priser og de billige har nok kradset lidt rigeligt. Jeg blev også nogle gange sendt i byen efter et tiøres barberblad.

Lidt liv i gårdene var der, når der kom gårdmusikanter. Nogle gange bare en

enkelt musikant, der sang og spillede, andre gange kunne der være flere. De spillede på alle mulige instrumenter også savblad, men harmonika, guitar og mandolin var det almindeligste. Rundt om i vinduerne sad konerne og nød musikken, klappede og smed små pakker med mønter ned i gården. Vi børn samlede op og puttede dem ned i spillemandens jakkelomme. Når pengeregningen var ved at slippe op, drog de videre til næste gård.

Efterhånden blev tilværelsen i Randers vist på alle måder for broget, og familien rykkede på landet igen.

Kapitel 5.

Grund

Vi flyttede til Grund, en lille by vest for Allingåbro. Om huset blev købt eller lejet, ved jeg ikke, men det er nok blevet lejet, for der var vist ingen penge til at købe hus for.

Huset var nok mest egnet til nedrivning. Far sagde, at der var frisk luft, og han kunne ligge i sin seng og se op på månen. Han ville godt overdrive lidt, men det var nok ikke helt løgn. Der var hul i taget, og det regnede ind flere steder, det var et rigtig elendigt sted. Når mine forældre nu flyttede dertil, tror jeg det drejede sig om at komme lidt nærmere til Hollandsbjerg og det arbejde, der var at få på gården.

Ud at tjene

Jeg skiftede nu skole endnu engang og blev igen 'Ny I Klassen' i Drammelstrup skole. Det var jeg ikke særlig glad for, og jeg var ikke særligt glad for at gå i skole der, og søster Gerda har vel haft det på samme måde. Jeg kom ikke til at fungere særligt godt i den skole, men blev også kun en kort tid i den. Derefter begyndte en helt anden og ny tid for mit vedkommende. Som tiårig måtte jeg rejse hjemmefra og skulle så aldrig – bortset fra en meget kort periode – blive fast boende hjemme mere.

Senere blev jeg selvfølgelig klar over, hvorfor jeg måtte af sted. Der var hverken mad tøj eller andre fornødenheder nok, og noget skulle gøres. Hvor meget det hjalp på økonomien, ved jeg ikke, men jeg var vel kommet i den alder, hvor jeg spiste som en voksen, og vi børn voksede ud af både tøj, sko og træsko, så lidt det har nok hjulpet med en mund mindre ved bordet.

Det blev ordnet sådan, at jeg skulle være en slags arbejdsdreng på gården i

Hollandsbjerg og også gå i skole i Hollandsbjerg. Det blev også aftalt noget med, at jeg nu kunne tjene til "føden og klæden". Far kom og arbejdede på gården, men jeg så ikke meget til ham. Jeg skulle hjælpe til i stalden, og far var i marken. Når han kom hjem fra marken, var jeg i stalden ved malketid, og han skulle jo hjem til familien i Grund.

Jeg var vel egentlig mest medhjælp i staldene for min farbror Søren, som var fodermester. Det blev en drøj tid, og jeg havde tit tanker om at forlade pladsen og gå hjem til familien i Grund. Jeg havde hjemve, og som tidligere nævnt var jeg ikke særlig glad for at være på gården i Hollandsbjerg.

Nu var det så bare blevet permanent og som arbejdende, og det blev det jo egentlig kun værre af.

Jeg fik, som tidligere nævnt, lov at besøge "mit andet hjem" hos Bedstemor og Bedstefar i Bode, der lå i gåafstand omkring fem kilometer væk, men det var kun engang imellem om søndagen. Der var dobbelt så langt til Grund, og jeg ville lige så gerne eller måske hellere til Bode.

Det var ved sådanne besøg, jeg blev fulgt på vej tilbage af Bedstemor og Karen. Bedstemor var rigtig god og havde stor omsorg for mig. Hun gik gerne med mig den halve vej til Hollandsbjerg, når jeg havde været på besøg. Engang i en af de strenge vintre, hvor hun fulgte mig på vej, var det så koldt, at hun fik forfrysninger i ansigtet og på hænderne. Vi burde selvfølgelig være blevet hjemme, men jeg tror, vi var lige fortvivlede begge to. Den dag i dag kan man jo ikke rigtig forstå situationen, men når man havde en plads, så skulle man være der til tiden, også, hvis det var hos ens Bedstefar – det var også Bedstes opfattelse – sådan var det. Men det var synd for bedstemor, der jo hellere skulle have siddet hjemme i sin lune stue.

Jeg kan bagefter godt se, at de nok ikke var helt så glade for min besøg under de omstændigheder, men det mærkede jeg aldrig noget til.

Føden og klæden

Jeg fik ikke nogen løn for mit arbejde. Som nævnt hed det sig, at jeg skulle have 'føden og klæden', altså mad og tøj. Det var min løn, for det var jo det, der var den egentlige årsag til, at jeg måtte ud hjemmefra, og jeg fik heller ikke andet.

Jeg husker den tid som en meget trist og kedelig periode. Jeg følte ensomhed og manglede lidt kontakt til søskende og jævnaldrende. Uden for skolen kunne jeg kun omgås voksne, som ikke interesserede sig ret meget for mig. Lidt legebarn var der vel stadig tilbage, men ingen at lege med, og mig bekendt var der ikke noget der hed Anders Andblade eller anden form

for underholdning i ledige stunder. I skolen kunne vi vist låne nogle børnebøger, men det var der ingen der gjorde. De kunne vel ellers have været godt nok, men jeg læste ikke bøger dengang. Der var ingen, der læste bøger, eller læste højt for børnene. Det var en ret træls periode.

Jeg arbejdede på lige fod med alle andre på gården. For mit vedkommende ville det sige i stalden, jeg skulle flytte dyr på marken eller ud med hele koblet efter morgenmalkningen og før skoletid. Efter skoletid skulle der forberedes foder til dyrenes aftenfodring, hvad enten det var sommer eller vinter. Hvis ikke der var andet arbejde, der lige lå for, fandt Søren hurtigt noget til mig, endelig ikke nogen lediggang! Det var roden til alt ondt, blev der sagt – og det er måske nok stadig gældende...

Jeg lugede stenbroen i gården. Jeg havde en sammenlagt sæk til knæbeskyttelse og en kniv til at luge med. Hvis ikke der var noget at luge, blev det om sommeren til havearbejde. Det var kedeligt og næsten ikke til at holde, ud når man kun er ti år. Om vinteren var det jo ikke muligt at luge gårdsplads eller have, men så kunne jeg blive sat til at strigle køerne og kalvene, og det kunne man så gøre i én uendelighed, for der var mange dyr. Det var dog en formildende omstændighed, at der var lunt og godt i stalden. Som nævnt var det også mit arbejde at trække køerne på græs om morgenen i sommertiden og at hente dem hjem igen ved aftenstid. Om morgenen og ved aftenstid kom det ene kobbelt køer efter det andet gennem gaden på vej hjem til stalden på gårdene. Mange af køerne brølede, fordi de var tørstige eller trængte til at blive malket. De sked, så det sprøjtede, af alt det grønne græs, de havde ædt hele dagen. Gaden sejlede i kolort.

Når køerne skulle hjem, blev de koblet sammen, og så trak man hele flokken hjem til stalden på gården. Køerne blev koblet fri, og gik så selv ind i deres rette bås. Over båsen hang der et skilt med koens data og mælkeydelse, så det var vigtigt, at køerne stod på de rigtige pladser. Men de kunne i reglen selv finde, hvor de skulle være, så mere dum er en ko ikke.

På stalden fik de straks vand. Der var i forvejen lukket op for vandet så det stod i krybben foran køerne. Når de havde fået det, de kunne drikke, blev der lukket og det sidste vand fejet ud og derved brugt til at rense krybben med. Nu var krybben så blevet ren, hvorefter der blev fodret med kraftfoder, dernæst med roer og til sidst halm eller hø. Mens køerne åd roer, blev de malket.

Om vinteren, når de var i stalden hele døgnet, blev der muget ud morgen og aften. Det var mit arbejde, ligesom jeg muggede ved grisene og hønsene.

Når alt møget var kørt i trillebør ud på møddingen, blev der strøet sand på gulvene i stalden, så det var fint rent at se på. Alt skulle være så pertentligt, Bedstefar ville have orden i sagerne. Engang, jeg ikke havde gjort det godt nok, vrissede han ad mig og sagde, "hent limen dreng!" Jeg stod uforstående, for jeg vidste ikke, hvad en lime var. Det blev jeg så belært om, og også hvordan man bruger sådan en. (Lime = Kost). Alt møget skulle bagefter med en møggreb lægges oven på det, fra de foregående dage, så det havde en passende højde, som man nu kunne nå. Det kaldte man at "Løvt måg".

Besætningen på gården bestod af sortbroget kvæg, der var aldrig en ko af anden race i Bedstefars stald. Jeg tror endda, at det var den eneste gård i Hollandsbjerg, der havde sortbrogede køer.

Når en ko var i brunst, 'tyregal', blev jeg sat til at trække koen ud til tyren. Tyren, som selvfølgelig skulle være af samme race, fandtes på "Rødagergård", der ligger på vejen mellem Hollandsbjerg og Bode. Der var givet besked i forvejen, og når jeg kom med koen, blev den sat ind i en bås uden for stalden, der var beregnet til det samme. Så kom gårdens fodermester med tyren, og den kærlighedsaffære var hurtigt overstået. Så kunne koen og jeg vandre tilbage til Hollandsbjerg igen.

Med hestene var det samme procedure. Det foregik nogle gange på en af gårdene i Ørsted. Det var lidt mere voldsomt med hestene, de sparkede og slog sig i tøjret. Hingsten var vild og voldsom, og indtil det blev alvor, var hoppen også meget urolig, og det tog meget længere tid end med køerne. I perioder, hvor hingsten havde mange damebesøg, fik den hver dag serveret et fad æggehvider. Om det virkelig omsættes til øget sædproduktion, ved jeg ikke, men det var vel det, der var meningen.

De sortbrogede køer var kendt for at få store kalve og derfor også have svære fødsler. Hver gang en ko skulle kælte, skulle den hjælpes. Der var lavet et reb eller et par stropper med et kraftig håndtag. Stropperne havde to løkker som blev sat omkring benene på kalven, altså inde i mors liv. Koen enten stod op eller lå ned i sin bås. Der var to mand til at rykke i kalven, og koen brølede af smerte og det tog nogen gange lang tid med sådan en fødsel. Nogle gange var det nødvendigt, at tilkalde dyrlægen. Hvis en kalv vendte forkert og lå med bagenden i føderetningen, kunne koen ikke selv føde, og dyrlægen måtte forsøge at vende kalven. Det lykkedes ikke hver gang, og det skete, at en kalv måtte parteres inde i koen. Jeg kunne ikke lide at være med til det, det var for dramatisk.

Når en "normal" fødsel var overstået, blev kalven bare sat over i en bås for kalve, men fik dog den såkaldte råmælk fra moderen. Råmælken var

en meget fedtholdig mælk, den var nærmest ryktflydende, og selvfølgelig meget nærende for den nyfødte kalv. Der skulle gå flere dage, inden denne råmælk blev normal og kunne leveres til mejeriet.

Vinter

I 1941-43 havde vi nogle ualmindeligt strenge vintre. Der var lange perioder med frostgrader så lave som minus 25-30 grader, Randers og Grund fjorde var tilfrosset. Grund fjord sagde man var bundfrossen, og det var næsten det samme med Randers fjord. Der var en isbryder og slæbebåd "Bjørn" i Randers, som sejlede i pendulfart for at holde sejlrenden åben så længe som muligt, men også den måtte give op til sidst, og sejlads på fjorden var indstillet. Mens den endnu sejlede, stod mange ålestangere, blandt andre min far, og stangede ål i sejlrenden. Det var nemmere end at hugge eller save hul i den næsten metertykke is.

Ålestangerne var lidt dristige, og isbryderen måtte tude i fløjten af dem, hvis de kom for tæt på. Det var et farligt job, netop fordi alle blev så dristige. nogle gange stod de på en isflage og arbejdede med deres lange stager. Jeg forstår godt deres dristighed, for det var et stort arbejde at få hul på isen. Der blev brugt store skovøkser, isøkser og skovsave. Isen var så tyk, at selve øksehovedet ikke kunne komme igennem isen, og når de engang imellem huggede for dybt, ramte de iskanten med det yderste af skaftet med det resultat, at det knækkede. Men det var nødvendigt at få hul på isen, før man kunne bruge skovsaven, og det fik man så med et stort isbor. Sådan et var der dog ikke så mange der havde, så man lånte sig frem.

De fik mange ål, fordi ålene på grund af kulden var søgt ud på det dybe vand. Ålestagerne var seks-otte meter lange og derfor både lidt svære at håndtere, og at transportere. Jeg kan huske, at de slæbte bagefter, når folk cyklede eller gik ud over isen.

Storebælt og Øresund var tilfrosset, og folk gik fra Fyn til Sjælland og omvendt. Også på Øresund gik folk en tur til Sverige over isen.

Når folk gik over bælteerne skubbede de både med meder under hen over isen. Det var af sikkerhedsmæssige grunde, for så kunne man hoppe i båden, hvis isen brast eller der var strømhuller i isen. Der kunne nemlig være åbne våger, hvor understrømmen havde slidt hul i isen nedefra. Det var også en praktisk og god måde at transportere varer på. Samme metode anvendtes til mange småøer rundt om i landet.

Falcks Redningskorps, havde et lille tomotorers ambulancefly, fløjet af kap-tajn Venningbo. Han og hans fly blev meget kendt for hans ambulance-, post-, og vareflyvninger til de mest afsides øer, som ikke altid havde de bedste landingsforhold. Postflyveren kan i dag ses på flymuseet i Helsingør. I en af de hårde vintre, hvor engdragene ud mod fjorden var eller havde været oversvømmet i en længere periode, var alle de store engområderne belagt med den klareste is, skruet lidt op ved grøfterne. En søndag var vi en hel flok drenge på skøjter, der fulgtes ud over denne store isflade. Vi havde temmelig meget fart på og morede os med at løbe henover de små isskruninger, der dannede små hopbakker. Det skete jo også, at man fejlede eller tabte en skøjte, røg på røven og kurede et langt stykke. Men det med at tabe en skøjte, var vi så vant til. Skøjterne var nemlig skruet på gummistøvlerne. Der var klemmer på skøjterne for og bag, så man med en nøgle kunne stramme til omkring støvlesålen, men det kunne godt have sine vanskeligheder, hvis sålen var slidt. Vi klarede os imidlertid og morede os godt.

Jeg husker også, at der var så store rimdannelse, at elledningerne faldt ned. Af mange træer brækkede store grene, og vandrørene var frosset. I nederste del af byen ved Jens Bøjes gård var der en stor vandhane, hvor vandet hele tiden løb og derved var frostfrit. Her kunne landmændene tappe vand til dyrene og i det hele taget. Der var ingen i byen, som havde vand. Skolen havde lukket i en periode – kuldeferie. Jeg vil ikke sige, jeg kan huske sådan nøjagtigt, hvor lave frostgrader vi havde, men i hvert fald minus tredive. Mælkekusken, som med mælkevognen hentede mælkeunger rundt på gårdene til mejeriet om morgenen, kørte i den periode ikke i en vogn, men i en kane med lad på.

Roekulen

Jeg havde mit eget store problem. Der skulle hentes roer til dyrene et par gange eller tre om ugen. Roerne lå i en roekule i marken, og alt var frosset, også dækjorden på roekulen. Der blev kørt med to vogne. En blev sat af ved roekulen, mens den anden med læs på blev kørt hjem og læsset af ved lem-men til "Rowerhuset". Jeg var sat til at læsse den vogn, der stod ved roeku-len, og den skulle helst være læsset og klar til at køre, når den tomme vogn nåede frem. Men om vinteren var det ikke muligt bare grave den jord væk, som dækkede roerne i kulen. Den var frosset. Der lå ca. 20-25 cm. jord, og når jeg tog af roerne, udhulede jeg kulen og var derfor nødt til at slå den frosne jord ned i klumper. Det lykkedes også for det meste, men jeg kunne

nogle gange ikke magte de store klumper jord, der kunne være så store, at de spærrede for hele åbningen til kulen. Jeg kunne ikke slå jorden i stykker eller løfte den væk og kom derfor bagud med at læsse.

Når den tomme vogn så kom, var jeg hverken helt eller halvt færdig med at læsse. Så var karlen – eller Søren, hvis det var ham – sure, jeg fik skældud og besked på, at rubbe mig lidt, eller som de sagde: ”Kau no skynd dæ lidt kneit så vi ka blyv færdige”. Jeg var angst og fortvivlet, jeg frøs, og engang imellem græd jeg også lidt over det. Jeg følte mig magtesløs ved det tunge arbejde og blev derfor så fortvivlet og desperat, at jeg kunne have brækket greben eller løbet langt væk, men det turde jeg alligevel ikke, for hvor skulle jeg løbe hen?

Endelig ved fodertid slap man da fri af kulden og roekulen, så man kunne komme hjem i en varm stald. Det hjalp, og så gik det lidt igen, bare ikke min farbror Søren var sur og tvær.

Han var fodermester og på det tidspunkt ugift, Han var vel dengang over 30 år og dermed godt og vel giftefærdig, og han gik der på gården sammen med sine forældre og en ældre søster. I dag tror jeg godt, jeg kan forstå, hvis det gør en mand lidt mærkelig.

Fra dengang jeg arbejdede sammen med ham i stalden, husker jeg ham kun som sur tvær og umulig. Engang, ude i ”Rowerhus”et må jeg vel have gjort et eller andet forkert, eller også var noget andet gået ham imod. Han blev så gal og frustreret, at han greb mig i tøjet med begge hænder og løftede mig op, for så, at smide mig ned i roerne. Jeg tror ikke han havde det så godt med sig selv, det har vel været nerver alt sammen. Det havde været det bedste, om jeg var flygtet derfra, men jeg vidste ikke rigtig hverken ud eller ind, havde ikke nogen rigtig at holde mig til, og gik nærmest rundt og var nervøs og bange hele tiden. Jeg ville gerne gøre komme de der stressede situationer i forkøbet, så jeg kunne undgå at få skældud, men det kunne jeg selvfølgelig ikke. Jeg følte altid på en eller anden måde en angst og bekymring. Det gav sådan en form for ensomhedsfølelse som jeg selv nu, i min sene alder aldrig rigtig glemmer.

Jeg tænkte meget på at løbe min vej – til Bode hos Bedstemor og Bedstefar, men jeg gjorde det ikke, for hvad skulle de så stille op med mig? Jeg havde før hørt om nogen, der var rendt af pladsen, og det var en ganske alvorlig sag. Man skulle også helst have et godt skudsmål til senere i livet, når der skulle søges plads andre steder. I den alder er man vel heller ikke særlig selvstændig og kan måske nemt føle sig meget alene. Bare jeg havde haft nogen at sladre til! Selv om jeg havde et udmærket forhold til mine bedste-

forældre på gården, så vovede jeg alligevel ikke at beklage mig til dem.

Hjemmefra havde jeg lært at bede mit Fadervor. Det var min hjælp, når jeg var ked af det og ikke kunne falde i søvn. Når ikke jeg havde nogen at sladre til, var min aftenbøn en stor hjælp, og det kan den vel stadig være, hvis noget går helt skævt.

Jeg skulle spise sammen med Søren om aftenen, alene, uden andre ved bordet. Vi skulle være færdige med aftenmalkning, og det var ikke før ved 19 tiden, at vi var færdige i stalden. Karlene og andre havde spist og var gået fra bordet. Vi fik altid varm mad til middag og kold mad om aftenen med et eller andet varmt af rester fra middagen. Jeg var ikke altid så glad for den varme mad og ville hellere have rugbrød og pålæg, og jeg var ret sulten, så jeg glædede mig til den aftensmad. Jeg havde bare det problem, at når jeg spiste sammen med Søren skulle jeg holde øje med, hvornår han var færdig. Hvis jeg spiste for meget, eller ikke var færdig samtidig med ham, så kom der bemærkninger om ” De æ da fåle som do spiser dreng, en skun` t trow do ha` fåt nue å spise i fjowten daw” eller noget med Growæder eller ” Do æ dyer å ha po kost”. (”Det er da en farlig masse du spiser dreng. Man skulle ikke tro du havde fået mad i 14 dage” og ”du er dyr, at have på kost”). Det var godt nok en sur tid!

På græs

Om sommeren skulle dyrene på græs. Kalvene og ungvæget kom som regel først ud. Det var helt vildt at få dem ud af stalddøren. De løb og hoppede, sprang rundt og var ellevilde og glade for at komme ud i den friske luft på marken og æde af det friske græs efter en hel vinter i stalden, og det var en stor oplevelse at se på. Senere kom turen til køerne. De blev også kåde, men var ikke så lette til bens og faldt nogen gange, men der var en livsglæde over foråret, som man aldrig glemmer.

Også hestene kom på græs, og hvis de ikke skulle bruges næste dag, kom de helt ud på engen. Jeg blev sat til at ride ud med hestene, når vi havde spist aftensmad. Det var jeg nu ikke ked af, for en rask ridetur var jo meget sjov. Jeg fik besked på, at hestene ikke måtte løbe, men bare gå stille og roligt efter en lang arbejdsdag. Men når jeg var kommet ned bag bakken, kunne Bedstefar ikke se det, og så satte jeg tøjlerne fra de andre heste om halsen på den, jeg red på, tog godt fat i tøjlerne og i manken, og så fik den hele armen i fuld firspring derudad. Jeg sad bedst på hesten, når de strakte rigtig

ud. Hestene var selv ivrige efter at komme på græs, så de løb gerne af sted. Når vi nåede ud på engen, var hestene lige så kåde som køer og kalve, og jeg skulle passe på at få "Howlaiet" – grimen og tøjlerne – af, inden de strøg af sted og i kådhed slog ud efter mig og hinanden med bagbenene.

Der var utrolig dejligt ude i engen sådan en forårsdag ved aftenstid. Foruden alle mulige vilde blomster var der et meget rigt fugleliv. Især var der talrige viber, der fløj tæt på og lige rundt om mig, og så lød deres vibeskrig for at beskytte reder og unger. Der var oceaner af stære, strandskader, klyder og vadefugle i det hele taget. Der var mange brushøner og haner, og de var meget flotte med hanernes store kraver. De var heller ikke så sky, man kunne komme ret tæt på. Der var en ganske særlig stemning på engen, især ved aftenstid, fordi der var så mange forskellige fuglestemmer, foruden klyderne, brushønsene og viberne, kobbersnepper og bekkasiner af alle slags, strandskader, regnsponer og mange andre, større ikke at forglemme. Samtidig kunne man opleve et sandt blomsterflor, og der blev alt i alt en stille og betagende aftenstemning, også fordi alle andre indtryk blev udelukket. Enkelte gange kunne jeg møde skolekammerater, der også var ude i marken med hestene, og vi kunne følges ad hjem.

Viber

Sommersøndage om eftermiddagen var det en fornøjelse, at komme til fjorden. Sammen med en af vennerne, Anders Skipper, gik vi derud, "lånte" en båd og sejlede rundt i "Dammern", eller var ude mellem tagrørene, der ligesom små søer var kædet sammen i et kanalsystem. Nogle gange "lånte" vi også et ålejern og stangede lidt ål. I klart solskinsvejr kunne vi i det klare vand se ålene i ålegræsset. Det var et pragtfuldt område at sejle rundt i, der var så mange fugle af forskellig slags inde mellem rørene. Der var hejren der fiskede, og rørsangere i massevis. Der var en særlig stemning, når vi lydløst stagede båden gennem de brede grøfter eller kanaler, der på Hollandsbjergsk hed et "skrej".

I fjorden ud for Hollandsbjerg står der et sejlmærke. En stor betonklods med en afmærkning af sejlenden. Der kunne vi sejle ud, kravle op på mærket og derfra springe i vandet. Vi morede os godt med det, men burde nok ikke have gjort det, jeg var ikke nogen frisvømmer den gang.

Når vi skulle tilbage ude fra den åbne fjord, kunne det være svært, at finde det rigtige "skrej" ind igen gennem rørene. Sivskoven så nemlig ens ud hele vejen ud mod fjorden, men der var talrige grøfter ind igennem, så problemet kunne være at få afleveret båden på sin rette plads.

Det blev vi efterhånden gode til, fordi vi lærte at finde et eller andet pejlemærke, og som regel klarede vi det. Lidt sjov var der heldigvis, – når vi ikke spurgte om lov.

Engdragene og rørskoven gik nærmest ud i et. Det var før der blev iværksat afvanding af hele området mellem Voer Færgested, Hollandsbjerg og Bode enge, Grund Fjord og udløbet fra Allingåen.

Der blev bygget dæmning hele vejen med tilhørende afvandingskanaler og pumpestationer til udpumpning af vand fra de drænedede arealer. Efter den store afvanding af området er der nu ingen engdrag, ingen fugle og ingen blomster. Naturskønne områder gik tabt til fordel for større landbrugsområder.

Familiesammenkomster

Engang imellem – om søndagen – var der familiesammenkomster på gården. Familien kom kørende i hestevogne, kørte op foran trappen, hvor Bedstemor stod og tog imod. Hun havde altid ved de lejligheder et stort hvidt forklæde på. Gæsterne stod af vognene, og en af karlene tog sig af hestene. Det var gerne til eftermiddagskaffe og aftensmad.

Efter kaffen sidst på eftermiddagen skulle Søren og jeg i stalden for at fodre og malke, så kom alle mandfolkene ud og så på staldene. Her mødte Søren sig med at kommandere og råbe lidt efter mig, og så stod folk dér rundt om og grinede af det. Vi skulle være tidligt færdige, så vi kunne komme ind at spise sammen med alle gæsterne. Karlene var også med til bords, men pigen var i køkkenet eller bar mad ind.

Tis i kulspanden

Hollandsbjerg Skole og lærer Lund var en anden side af min tilværelse. Han forstod alt om klasseforskelle, store og små i samfundet, og hvor hver enkelt af hans elever var placeret og dermed klassificeret, og nu var jeg så igen Ny I Klassen. I det år jeg gik der, indkasserede jeg en del lussinger og uretfærdigheder, syntes jeg – mest fra lærerside – jeg var måske heller ikke så dygtig. Det skulle jeg jo prøve at blive, men jeg var jo altid Ny I Klassen, og det var ikke altid så let. Om jeg lærte noget i den tid, jeg var der, husker jeg ikke, men oplevede enkelte andre ting som prentede sig: uretfærdighederne.

Som omtalt havde vi en meget kold vinter, og en morgen jeg kom i skole, var der ikke kommet andre end mig, og der var koldt i klasseværelset. Jeg

troede, man havde glemt at tænde op i skolekakkellovnen, eller måske ilden i kakkellovnen var gået ud, men der var lagt til rette til optænding med optændingspinde. Jeg var ikke i tvivl, der måtte være nogen, der havde glemt det eller sovet for længe. Jeg var lidt stolt over, at være den første elev den morgen og fik hurtigt ild i kakkellovnen. Da jeg havde gjort det, kom andre i skole og vi opdagede en seddel på døren med besked om, at skolen havde lukket på grund af kulde. Det havde jeg selvfølgelig beklageligvis overset, så nu var den gal igen – det vidste jeg godt.

Da vi kom i skole igen, kunne jeg selvfølgelig bare tilstå, at det var mig der havde tændt op i kakkellovnen, og dermed var der en god røffel klar til mig.

Jeg ved godt det lyder skørt, men engang var der en af eleverne, han hed for resten Egon, (ikke min bror) der havde tisset i koksene i kulspanden inde i skolestuen. Hvorfor han havde tisset lige netop i koksene i kulspanden, det ved jeg ikke, men han har vel været meget trængende. Ingen ville gå til bekendelse. Alle, eller nogle, mente nok det var mig, og dermed var jeg beskyldt for det, men jeg vidste, hvem det var, og han turde ikke gå til bekendelse, så det var mig der fik øretæverne af læreren, selv om jeg selvfølgelig nægtede at det var mig. Hvis jeg havde sagt, hvem det var, ville det alligevel ikke have haft nogen vægt.

Efter skoletid var det så min tur til at dele øretæver ud, og synderen fik en omgang af mig, og han kom ikke i skole næste dag. Ikke fordi jeg havde slået ham fordærvet, men han havde vel dårlig samvittighed. Jeg ved ikke, hvem der havde slået om, at jeg havde slået ham efter skoletid, men jeg fik en omgang for det også. Der var gang i den på de tider, det var bare ikke så rart, for jeg havde ellers ikke lyst til at slås.

Den eneste gang jeg fik ros i den skole, var til en eksamen. Det var provsten eller præsten der var censor, og som overværede eksamen i alle fagene, også gymnastik, som var så det eneste fag, jeg var lidt "stiv i". Jeg fik ros for at springe over bukken i øverste hul – ja, jeg husker, jeg var lidt stolt af det.

Far arbejdede stadig på gården i perioder, og på et tidspunkt i foråret 1942 flyttede mor og far fra Grund og ind i huset ved gården. Det syntes jeg var dejligt. Det lettede ligesom lidt, og jeg følte, at min tilværelse på gården blev bedre og var til at holde ud. Nu havde jeg familien i nærheden igen og kunne se dem hver dag, selv om min seng stadig var på gården. Det var en stor støtte for mig, og måske det også hjalp, at mor og far var i nærheden.

Mor arbejdede med i roerne om foråret, og hun havde de små med sig, der blev arbejdet godt for føden. Det med at hakke roer i forårstiden var en god beskæftigelse. Med et hakkejern fjernede man de overflødige roer og satte en enkelt plante af, for hver ca. 15-20 cm, så roerne kunne få plads til at udvikle sig, og samtidig fjernede man ukrudtsplanter i roerækkerne.

Mor var glad for det arbejde. Det var akkordarbejde, og hun var meget hurtig og god til at tynde roer, så hun kunne tjene en god skilling. Mange af de hjemmegående husmødre arbejdede i roemarkerne. Der var mange, der var lige hurtige og kunne følges ad gennem rækkerne og derved samtidig få en god sludder med hinanden. Mange havde barnevognen med og ammede børnene for enden af roerækken. Mens mor var god til roearbejdet, knob det lidt for far Jens, han var ikke så hurtig, og mor rendte hurtigt fra ham gennem rækken. Far var ellers en god og dygtig landmand, men det med roerne var ikke så godt, når han ikke kunne følge med Asta.

Hakkejern

Far var heller ikke god til at malke. Han blev uvenner med køerne, kunne finde på at slå dem, når koen holdt mælken tilbage, og det blev det ikke bedre af. Koen skulle være afslappet for at give mælk. Far kunne ikke malke, fordi han satte tommelfingrene ind i hånden, og det var vel ubehageligt for køerne, som derfor holdt mælken tilbage. Når det så ikke lykkedes for ham at malke en ko, der var sur på ham, ja så blev han også sur på koen og gav den en knytnæve i siden eller det, der var værre, og så gik det slet ikke. Det endte altid med, at mor Asta satte sig til rette ved koen og malkede, så mælken skummede i spanden, og Fatter sagde "den satens te kow!" Men han vidste godt, det var fordi han blev hidsig.

Mens vi boede der i huset ved gården, var Moster Karen blevet forlovet eller i hvert fald kæreste med Jørgen K. Han var ikke kedelig. De besøgte os ofte, og han kom med kaniner til mig, som jeg havde i det gamle hønsehus. Jeg var vel glad for kaninerne, men desværre ikke særlig god til at passe dem. Der var efterhånden blevet mange, og det endte med, at de døde af sult og sygdom. Jeg magtede vel ikke at passe alle de kaniner og burde nok kun have haft et par stykker.

Moster Karen og onkel Jørgen var ikke gift på det tidspunkt og boede hver for sig. Jørgen var klejnsmed og arbejdede på en vægtfabrik i Vestergade. Sikker og godt arbejde, Jørgen var god til sit arbejde, og tjente vist gode penge. Han var også en glad mand, og vi var glade, når de kom på

Besøg. Jørgen kunne fortælle lidt om de tyske tropper i Aarhus, luftalarmer, angreb på havnen og nu også om noget sabotage, hvad det så var. Det vidste jeg vel ikke helt dengang.

Jeg husker en mørk aften, vi skulle vinke farvel til Jørgen og Karen, der skulle cykle hjem. Vi hørte en underlig svag summen og dirren i luften. Kunne efterhånden høre den stigende, summende motorlyd fra fly, der fløj lige hen over hovedet på os, men vi kunne ikke se dem. Jeg kan huske, hvad Jørgen sagde, da han satte sig på cyklen, og jeg kunne ikke rigtig lide det. Han sagde ”farvel Jens, vi ses ved Østfronten ” og så kørte de. Da følte jeg lidt angst og bekymring.

Bestemor Stines død

Nu har vi 1943, og der skete forandringer. Bedstemor Stine blev syg og døde. Om hun havde været på sygehus, husker jeg ikke, men hun døde hjemme på gården.

Jeg så hende ikke død. Mor sagde, at det skulle jeg ikke, for hun så ikke så pæn ud.

Jeg husker begravelsen. Familien samledes om kisten, der stod i den pæne stue. Der blev sunget, bedt Fadervor, og så blev kisten båret ud på fjedervognen, hvor de bagerste sæder var taget af, så der kun var kuskeseadet med plads til to.

Søren og far kørte til Kirken i Ørsted. Hvordan jeg kom derop, husker jeg ikke, men en ting husker jeg, og det var fars fortvivlelse. Han græd, så tårerne løb ned af kinderne på ham, han var meget ulykkelig. Den dag var en meget stærk oplevelse.

Først oplevede jeg fars sorg, da de bar Bedstemor ud til vognen og senere i og ved kirken. Følget stod uden for kirkegårdslågen og ventede. Pludselig, og – følte jeg – med stor kraft, ringede kirkeklokkerne. Der blev sagt, at man begyndte at ringe, når klokkeren fra kirketårnet kunne se vognen komme.

Det var som om fars sorg tog til, da de bar kisten fra vognen og ind i kirken, og jeg fokuserede nok meget på min far og hans store fortvivlelse. Far, som bandede meget og efter min opfattelse klarede enhver situation, passede slet ikke til den far, der sørgede, og det påvirkede selvfølgelig også mig.

Når jeg senere hørte kirkeklokker ringe, kom jeg til at tænke på den begravelse. Jeg havde det da heller ikke så godt. Var ked af det på fars vegne,

men var jo også ked af, at min Bedstemor var død. Jeg havde jo haft meget sammen med hende i tiden fra jeg var lille. Sovet hos hende i dobbeltsengen, når jeg var hos dem.

Der skete nu nogle forandringer på gården. Den omstændighed, at Bedstemor ikke længere var der, betød, at der blev meget røre og ufred i familien. Måske var Bedstefar nu alene med – eller mod – Ingeborg og Søren, jeg ved det ikke, men Krista, datter af første ægteskab meldte sig helt ud af familien, og de blev aldrig siden forligt igen.

Det var selvfølgelig arvesagen, der var uenighed om. Der var store problemer med kautioner, nogle i familien havde kautioneret for andre og måtte betale og have fjendskab oven i købet.

Far og jeg var endnu på gården, men far og Søren kunne i forvejen ikke komme til rette med hinanden om ret meget, og en dag i høsttiden ”sprang bomben”. Det var en dag ved middagstid, uenighed og skænderi – det hele brød ud i lys lue. Far og Søren skændtes, så det bragede, og de var lige hid-sige begge to. Bedstefar var der også og gav forgæves sit besyv med. Ufreden havde ulmet længe og bundede vel mest i, at far kom hjem til Gården med sin sultne familie. Ganske vist arbejdede han på gården, men ingen tvivl om, at hans bror Søren ikke var særlig begejstret for fars tilstedeværelse.

Hverdagen og arbejdslivet på gården følte knugende, og far var trængt og nødsaget til at tage til takke, – ”du er selv ude om det” – hvilket på en eller anden underlig måde hele, tiden hang i luften. Jeg, for mit vedkommende, var glad for, at far også var på gården fordi jeg altid havde haft en eller anden fornemmelse af, at jeg bare var der, fordi der ikke var plads til mig derhjemme.

Det primære for mig var resultatet af det skænderi. På et tidspunkt fik far vel nok af at ligge under for sine to søskende på gården. Far har ikke altid været min beskytter, og der var nok så mange årsager til det. Det var han dog den dag, og jeg har aldrig glemt ham for det. Jeg kunne ellers godt være i tvivl om, hvem jeg skulle rette mig efter – far eller Søren. Jeg husker ikke helt, hvad de var uenige om, men til gengæld husker jeg, at da skænderiet var på sit højeste, sluttede det med, at far sagde ”kom så Aage, nu går vi to”. Jeg har aldrig været så jublende glad og taknemmelig for min far som den dag, da han sagde disse ord – heldigvis tog han mig med sig, da han gik derfra. Jeg følte virkelig, at jeg fik min frihed.

Jeg boede nu hjemme i familien og havde frihed sammen med og ligesom

mine søskende og andre børn, ingen pligter, jeg skulle ikke i stalden om morgenen inden skoletid, og jeg skulle heller ikke skynde mig at komme hjem til arbejde efter skoletid – det var næsten ubeskriveligt dejligt. Heldigvis uden tanke for, at der nok var lidt trangt i det lille hjem, for efter det brud skulle vor far jo altså til at skaffe mad i huset på anden måde.

Senere – en dag da jeg gik forbi ved gården fik Søren øje på mig og råbte ” kan du ikke lige komme og hjælpe mig dreng”, men det ville jeg ikke, og det var en fryd, at kunne vende ryggen til og løbe min vej. Nu var den tid forbi, og min nyvundne frihed skulle ikke sættes over styr. Den frihed, jeg følte, vil jeg aldrig glemme. Nu var jeg sammen med alle de andre børn, om end der nok var skabt lidt yderligere problemer for mor og far i det lille hjem.

Det gamle chatol

Jeg har kun været på gården een gang siden. Det var da jeg købte det gamle chatol. Faster Ingeborg sørgede for, at jeg kunne købe det.

Da jeg købte det gamle chatol, var begge mine bedsteforældre og også Søren døde. I dag er jeg selvfølgelig Faster taknemlig for, at hun hjalp mig med det. Hun havde nok alligevel lidt tilovers for mig og jeg tror egentlig hun var glad for, at jeg fik det. Jeg købte det af tante Signe for 350, 00 kr. Hun havde vel ikke noget forhold til det møbel og derfor ikke noget imod at sælge det.

Chatollet havde Bedstemor haft med til gården. Det stod i Folkestuen. Dengang var der et overskab med bøger. Flere år senere havde jeg den glæde, at vores farbror Oluf besøgte os i Stege. De var på en ferietur, og jeg mødte dem tilfældigt i byen og inviterede dem selvfølgelig til at besøge os. Jeg husker Oluf så sig om i huset, og i stuen faldt hans øjne med det samme på det gamle chatol, og han sagde: ”Det glæder mig, at det står der.”

Signe drev gården videre sammen med en bestyrer, indtil ældste søn Mogens kunne overtage den.

Ny plads

Tilbage til min nyvundne frihed. Det var godt nok helt forbi på gården, men alligevel var der kort efter en anden tid, der tog sin begyndelse. Der var som nævnt ikke rigtig plads og mad nok derhjemme. Fars arbejde på gården var jo også slut, og han måtte finde andre veje for at kunne forsørge kone og på det tidspunkt fem børn.

Problemerne hobede sig op, jeg måtte rigtig ”ud at tjene” hos fremmede. Mor havde en bekendt, en skolekammerat fra dengang hun gik til præst. Kresten Nygård hed han. Han boede sammen med sin mor Kirsten (Kjesten) på et lille landbrug på Bode Hede. Et område med fladt sandjord ca. midtvejs mellem Bode og Hollandsbjerg, men med et eller andet tilhørsforhold til Bode.

Mor og jeg var ude, at hilse på dem – søge pladsen – og mor og Kresten blev enige om, at jeg blev fæstet for et år, og jeg kunne begynde til 1. november. Første november var almindelig flyttedag for karle og piger på gårdene. Lønningen blev aftalt til 100 kr. – ét hundrede kroner – for hele året. Jeg tror nok, der også var en aftale om, at jeg også skulle have et par træsko.

Det lyder jo som en grov udnyttelse. Når jeg fortæller det, er der nogen der siger ”Du var vel ikke mere værd”, og det var måske også rigtigt, for det var nok bare et sted, at være med mad og drikke, men alligevel. Jeg mødte midt på dagen den 1. november 1942. Mor fulgte mig derud. Hvem af os der havde det værst, ved jeg ikke, men i dag tror jeg nok, det var hende. Når jeg senere har tænkt på den dag, føler jeg med hende, men jeg tror alligevel det nye sted gav hende lidt tryghed, frem for tilværelsen på gården i Hollandsbjerg. Jeg tror, det betød noget for hende, at jeg nu var hos gode mennesker og fik, hvad jeg kunne spise hver dag. Det har nok givet hende lidt ro.

Jeg skulle også skifte skole (det var jeg ikke ked af) og gå i Bode Skole. Det havde den store fordel, at jeg nu hver dag havde muligheden for at se min kære Bedstemor. Det var jo mest hende, der var hjemme, når jeg gik i skole. Jeg kunne besøge hende eller bare vinke til hende, når jeg gik til og fra skole, det var skønt og det kunne bøde lidt på min hjemve. Jeg var i min plads hos Kresten i to år, det sidste år fik jeg lønforhøjelse til 125, 00 kr.

De to år jeg gik i skole i Bode kom jeg meget hos Bedstemor og Bedstefar, vel nærmest hver dag. Jeg havde jo tidligere hjulpet Bedstemor med at plukke kirsebær og senere med at plukke æbler. Når jeg sad i kirsebærtræet, råbte de der kom forbi: ”Husk nu du skal fløjte hele tiden, mens du plukker kirsebær”. Når vi plukkede æbler, kravlede jeg op i træet, og Bedste stod nedenfor med udbredt forklæde i hænderne. Jeg smed så et æble ad gangen ned i forklædet, og derved blev de ikke stødt og kunne bedre holde sig.

Bedstemor havde som nævnt både høns og duer. Duerne var hun meget glad for og duerne, for hende, de spiste gerne af hånden, når hun kom ned til dem. Dueungerne blev ofte spist ved søndagsmiddagen, og de stegte duer

smagte skønt med kogekonens kraftige brune sovs og hendes hjemmesyltede asier til, det har jeg ikke oplevet siden.

Jeg må dog sige, at Bedstemor lærte Aase at sylte agurker på den gode måde, og Aase var også god i et køkken, men dueungerne mangler. Bedstemor syltede meget og mange forskellige ting og opbevarede det i bunden af det faste klædeskab i entreen. Det var nok et køligt sted. Når man kom ind ad hoveddøren, kunne man fornemme syltekrukkerne, og når skabet blev åbnet, bredte der sig den herligste duft. Bedstemor yndede at vise sine syltekrukker frem.

Hun var i det hele taget glad for huset og viste altid fremmede rundt, så de kunne se, hvor dejligt de boede. Vi andre, som kom der ofte, blev tit vist op i den pæne stue for at se hendes blomster, hun var nemlig også god til blomster.

Bryllup

Mens jeg gik i skole i Bode blev moster Karen gift med Jørgen K. Poulsen. Jeg var med til bryllup. Det var et sjovt bryllup. Jeg var inde på besøg efter skoletid på bryllupsdagen. Da jeg så Karen, ønskede jeg selvfølgelig til lykke, men fik så at vide, at det først var efter kirken, vi skulle ønske til lykke. Jeg fik et stykke nybagt franskbrød, og det skulle jeg lægge mærke til, for det var helt hvidt brød og ikke lavet af det der blandingsmel, krigsmel, som man ellers fik. Da endelig tiden oprandt, og vi skulle til kirke, kunne Karen ikke finde sine nye hvide sko. Hun fandt dem ikke, og måtte have nogle andre, sorte, på.

Bryllupsmiddagen fandt sted i det lille hus i Bode, og der var trangt med plads. Jørgens far og hans søster var med, hans mor var død på det tidspunkt, og så altså mig. Jeg husker, at Bedstefar holdt tale og sagde, at nu havde Jørgen altså taget det bedste, som de havde, fra dem. Det var meget rørende og tårerne trillede i stride strømme, Bedstemor og Bedstefar var følsomme og havde let til tårer. Han har jo nok sagt noget mere, men kun det kan jeg huske, det tror jeg også Karen kan. Mor og far var ikke med. Til bryllupsmiddagen var gommens far og gommens rødhårede søster – jeg husker hende måske fordi hun var rødhåret – og så altså mig og ingen andre gæster, der var ikke plads til flere i stuen. En anden ting, jeg husker, er, at der imellem telegrammerne havde sneget sig en regning ind. Det blev anledning til lidt morskab. Jeg tror nok, de i nogle år havde lidt problemer med regninger. Det var der så mange, der havde, men Jørgen var god til at skaffe penge til huse. Dygtig forretningsmand.

Karen og Jørgen

Vi blev alle sammen meget glade for vores onkel Jørgen, og det var altid spændende at besøge ham og Karen i Aarhus. De første år boede de i en baggård. Den vægtfabrik, som Jørgen arbejdede på, lå i anden baggård i nærheden. Karen og Jørgen boede øverst oppe i en lille kvistlejlighed, hvor der var lidt lys og luft, men fugtigt og med tagvindue, hvor vandet flød ned ad. Der var en revne i ydervæggen, som stammede fra en bombesprængning. Et usundt sted, som vist var årsag til, at en lille spæd fætter døde. Senere flyttede de ned i en 1. sals lejlighed, som var bedre.

Jeg kunne som alle andre i familien godt lide at komme på besøg hos Moster i Århus. Det var ligesom, at komme lidt ud i den vide verden. Jørgen var flink til at tage os med rundt i byen. Det var specielt havnen og de store skibe, der var spændende, men vi kom også andre steder. Det nye rådhus var særlig interessant. Vi var mange gange en tur i Rådhusstårnet, hvor vi kunne se ud over hele byen, og Den gamle By oplevede vi også. Jeg var med Jørgen og far til boksekamp i Århus Hallen, og det var alt sammen noget Jørgen arrangerede. Boksestævnet varede hele dagen og var ret spændende.

Hjemme i ejendommen kunne der godt være liv og glade dage, som jeg, da jeg var blevet "voksen", efterhånden deltog i.

Karen og Jørgen flyttede senere ud i yderkvarteret i en ny lejlighed, hvor de boede i mange år. Jørgen rejste rundt og justerede og solgte vægte, han blev senere selvstændig og byggede tv-antenner, "Triax" tv-antenner.

Min sjette skole

Skolen i Bode var den bedste skole jeg har haft. Lærer Mortensen var ung lærer, nygift og boede i en lejlighed i den ene ende af bygningen. I den anden ende var skolestuen. Det var nu den sjette skole, jeg skulle prøve, så nu var jeg ny i klassen igen. Jeg følte mig dog langt bedre tilpas her end på de andre skoler, og jeg blev rigtig glad for den. Inventaret i skolestuen var ikke så forskelligt fra det i Hevring skole, hvor jeg begyndte, eller nogen af de andre skoler jeg havde været på. Men jeg var alligevel blevet så gammel, at jeg var i en klasse, hvor vi havde blyant og kladdehæfte og ikke bare en tavle og griffel. Mit bedste fag var dansk. Jeg fik også ros, når vi skrev diktat og stile.

Skolefagene bestod af dansk, regning, bibelhistorie, danmarkshistorie, naturhistorie, geografi og gymnastik. Vi havde også sangtimer, hvor vi selv-

Det bekræftes herved, at Asge Nielsen
født d. 17.-4 1931 ved den skriftlige eks-
amen i Bode skole, Præstød sogn, Ran-
ders amt d. 31. marts 1944 opnåede føl-
gende karakterer:

Tanke mg+
Regning mg+
Orden mg

eksercising gennemskudt efter
Anmelding.

Bode Skole
pr. Ørsled

d. 8.-2.-1951
Eg. Bech Paulsen,
lærer.

Karakterer fra Hollandsbjerg Skole 1914 1945.

følgelig lærte alle fædrelandssangene og i det hele taget lærte lidt af hele vores store sangskat. Ved juletid fik vi sunget alle julesalmerne og skulle helst kunne dem udenad. Det var en god og hyggelig skoletid i Bode Skole.

Skolegården var en stor grusbelagt legeplads med en stor vandpost i midten. Der var en krog på tuden, hvor der kunne hænge en spand, mens man pumpe vand op, ellers hang der et emaljeret krus, som vi alle sammen drak vand af. Legepladsen lå op til skolens have, og om sommeren hjalp vi lære-

ren, når der skulle plukkes bær. Mortensen var en meget rar mand, og jeg følte, at jeg endelig fik noget ud af at gå i skole og blev rigtig glad for det.

Hos Kresten Nygård

Livet på det lille landbrug hos Kresten Nygård og hans mor Kjesten må jeg prøve at beskrive.

Kjesten var enke og hendes søn Kresten var enebarn. Kjesten fyldte 70 år, mens jeg var hos dem. Det var et lille landbrug med fem-seks køer, nogle få kalve, nogle grise og to heste. Hestestald og kostald ud i samme bygning. Midt på gårdspladsen var der en vandpost. For, at være fri for at bære spande med vand fra vandposten og over til krybben i stalden, havde man lavet en rende, slået sammen af et par brædder i en vinkel. Det virkede fint, når dyrene skulle vandes i stalden. Modsat stalden var laden med korn og tærskværk. Til at trække det lille tærskværk var der en petroleumsmotor, som stod i et lille motorhus bygget op til laden. Motoren var kæmpestor i forhold til den opgave, den var beregnet til, den havde et svinghjul på ca. en meter. I svinghjulet sad der et håndtag til at drive hjulet rundt med, når motoren skulle startes. Der var ingen afskærmning af nogen art, jeg tror ikke der var nogen der tænkte på, at det kunne være farligt. Jeg kunne selv starte motoren og kunne godt lide den teknik, der var med den fine motor.

Stuehuset var bygget sammen med laden. I stuehusdelen var der et bryggers, og bagved bryggerset var mit værelse. Det var lille og smalt, der var kun plads til sengen og en stol under et lille etfagsvindue. Vinduet vendte mod nord, og derfra kunne jeg næsten se hjem. Værelset havde blåkalkede vægge og cementgulv. Det var kedeligt og koldt. Væggene havde en isblå farve, der ligesom gjorde det endnu koldere. Udover olmerdugsdynen var der ikke nogen form for varme og ej heller lys på værelset, der var jo ingen elektricitet på ejendommen, så hvis jeg skulle have lys, måtte jeg have fat i et stearinlys.

I frostperioder var vinduet konstant tillukket med isblomster. Jeg åndede lidt på det om morgenen og lavede derved et lille kikhul. Der kunne godt være lidt koldt i det værelse, men jeg skulle jo bare sove der. Det var dog ikke så rart at stikke tærne ud på cementgulvet. Sengen var en rigtig gammeldags udtræks seng, en karlekammerseng med halm i bunden og oven på halmen en underdyne. På underdynen var der lagt et lagen, og under overdynen var der også et lagen. Det øverste lagen kunne så bukkes op over dynen foroven og jeg kunne bore mig ned mellem de to lagener og dynerne. Overdynen var stor og tung, men varm, – når den først var varmet op.

Musene i sengehalmen

Når jeg skulle i seng om vinteren, var jeg lidt bange i mørket og var ked af det, specielt i begyndelsen. Der var altid mus i sengehalmen, og jeg blev klar over, det var umuligt, at undgå, for værelset lå lige ud mod laden. I sengen var der varmt og rart for en mus, men bestemt ikke rart for mig. Jeg havde jo også stadig lidt hjemve. Måske fordi jeg nu ellers lige havde vundet min frihed og boet hjemme i et par måneder uden særlige pligter.

Når jeg var gået i seng og lå langt nede under dynen, bad jeg min aftenbøn, som mor havde lært mig, og jeg sluttede altid med, at bede om, at jeg hurtigt måtte falde i søvn, og at det ikke blev tordenvejr om natten. Jeg var meget bange i tordenvejr. Mine bønner blev næsten altid hørt, jeg faldt selvfølgelig for det meste hurtigt i søvn, og derved slap jeg ud af min kvide.

Fra bryggerset kom man ind i køkkenet, hvor der stod et brændekomfur, og under et vindue ud mod gården var der et lille køkkenbord med et par hylder under bordpladen. Bordpladen var af høvlede brædder fra væg til væg med et forhæng på en spiralsnor. Hylderne var til gryder.

Fra køkkenet kom man ind i den lille stue med kakkellovn. Møblementet bestod af et aflangt ikke særlig stort spisebord med en slagbænk, hvor jeg havde min plads, og på modsatte side to stole. For bordenden stod en armstol, som Kjesten altid sad i. Derudover en lille kommode og et lille rygebord, hvor radioen havde sin plads. I skuffen havde Kresten sin skråtobak. Han brugte mest snus, som han lagde bag underlæben i en stor bule, og det løb lidt ned over hagen engang imellem.

I et tilstødende rum var der soveværelse, hvor Kjesten og altså hendes søn sov, men dog i hver sin seng. Der var også en storstue, hvor der stod en gammel dragkiste og enkelte møbler, men vi kom der aldrig. Stuen blev også brugt til lagring af æbler fra haven.

Brændt på

Den mad, Kjesten lavede, var på et meget lavt plan. Vi levede af skiftevis byggrød, bygvælling, kærnevælling, kartofler og sovs og engang imellem med stegt flæsk. Jeg husker ikke andre retter derfra. Det værste var, at maden ofte var brændt på. Det var de gamle gryder der manglede emaljen i bunden, der var problemet, men vi spiste maden alligevel, selvom den smagte forfærdeligt. Det var så som så, med renligheden. Jeg tænkte nok ikke så meget over det dengang – men det har jeg gjort siden hen. Der stod

et rustent vaskefad og en lille sæbeskål på en bænk i bryggerset ved siden af vandspanden, og det var både badekar og håndvask.

Toiletbesøg foregik bagved køerne. Når man troede man kunne sidde i fred, var der altid en ko, der også var trængende, og hvis ikke man kom hurtigt væk, risikerede man en skylle i nakken eller det, der var værre. Andre gange kom der nogen ind i stalden. Engang jeg sad og malkede, kom Kjesten og slog sig ned næsten lige ved side af mig, hun havde vel ikke set jeg sad og malkede. Jeg kunne ikke forstå, hvorfor hun ikke skulle have bukserne ned. Hun satte sig bare, gjorde hvad hun skulle, rejste sig og gik igen, og jeg troede så, at hun gik uden bukser. Jeg blev senere klar over hvordan. På tørresnoren så jeg engang at hendes bukser var uden bund, altså åbne forneden. Det havde jeg aldrig set før (og vel heller ikke interesseret mig særligt for).

Det med at vaske hænder efter toiletbesøg, det tror jeg ikke, man kendte så meget til dengang, man vaskede hænder, hvis de var beskidte, når vi nåede aften. Renligheden dengang var i det hele taget langt fra forholdene, som vi kender dem i dag, men jeg mindes ikke, at jeg var mere syg af den grund. Jeg tror i øvrigt slet ikke, jeg var syg dengang, jeg kan i hvert fald ikke huske det. Men en forkølelse har jeg vel næppe undgået.

Når jeg kom hjem på besøg, havde mor tit fat i mig. Hun skulle altid lige se, om jeg var ren på halsen og tærne. Det var vist ikke altid for godt med det. Jeg gik mest med træsko eller gummistøvler, når jeg var i stalden eller i marken, og det skete, at hun gav mig en tur på halsen med vaskekluden med besked om at vaske mig lidt bedre.

Tromlen

Kjesten var en flink gammel kone. Jeg syntes hun var meget gammel at se på. Hun var krumbøjet og bevægede sig langsomt og næsten altid med en hånd på ryggen og med et hovedtørklæde, der ragede lidt frem i panden. Hun kunne såmænd godt ligne en rigtig heks, men det var hun ikke.

Det er egentlig synd, at omtale hende sådan for hun var da, som sagt, en flink kone. Udover arbejdet i stalden deltog jeg også i markarbejdet med hestene, harvede, pløjede, og engang kørte jeg med en tromle. Man brugte en tromle på marken, når der var sået korn. Det var lidt af en svir, fordi der på en tromle var et sæde til kusen. –Jeg kedede mig vel lidt, for jeg stak hestene lidt bagi med pisken så de hoppede og slog ud efter mig med bagbenene. Til sidst blev de vel irriteret på mig, for de stak af med både

mig og tromlen Jeg kunne ikke holde dem tilbage. Tromlen røg op over en kartoffelkule og Aage røg – heldigvis – bagud og af. Var jeg faldet ned foran tromlen, kunne det være gået rigtig galt. Hestene løb hjem i gården og var selvfølgelig helt vilde at se på og svære at berolige. Jeg skulle nok vare mig for at fortælle, hvorfor det var sket.

I den tid jeg var der, var der ikke indlagt el på ejendommen, man brugte petroleumslamper også i stalden. Engang om ugen var Kresten eller jeg i Allingåbro for at bytte en lille akumulator. Det har vel været hos en elektriker eller en elforretning, hvor man kunne få opladet det batteri, som gav strøm til radioen. De største adspredelser i hjemmet var engang om ugen at høre gammel dansemusik og en anden aften at lytte til et hørespil i en serie som hed "Familien Hansen", annonceret i radioen som "Et hørespil af Jens Locher. Personerne er Gerda og Aage". Ellen Rowsing var Gerda, men jeg kan ikke huske, hvem der var Aage. Det var en serie, som kørte i mange år, nok nærmest noget i retning af den tids Matador, og den var meget populær. Derfor var det rigtig surt, når radioen pludselig døde fordi den manglede strøm. Det skete altid på de mest spændende steder, og der var ingen gensendelser. Jeg ved, at hørespillet var anledning til min søster Gerdas og min navngivning. Ligesom Daniel var et meget populært drengenavn mens Matadorserien kørte i fjernsynet.

Før og efter skoletid hjalp jeg Kresten i stald og mark, ligesom jeg gjorde på gården i Hollandsbjerg, men her var lidt mere fredeligt, selv om det var en trist affære for en dreng på elleve år at omgås sådan et par gamle "eneboere". Det kan man vel godt kalde dem, når hverken moderen eller sønnen nogen sinde kom ud af stedet. Kresten kunne en sjælden gang cykle til Allingåbro, hvis han manglede noget, men hans moder var ikke ude derfra i de to år, jeg opholdt mig hos dem.

Jeg havde kun fri hver anden søndag, fordi jeg skulle hjælpe i stalden. Nogle gange kunne jeg godt nå at gå en tur hjem til familien i Hollandsbjerg midt på søndagen, men skulle så være tilbage til aften.

Det var nu ikke fordi, det altid var lykken at komme hjem. Engang jeg var hjemme midt på søndagen, var Fatter sur over, at jeg kom, og til sidst endte det med, at han skældte ud og sagde, at jeg kunne jo bare blive, hvor jeg var og få min mad der. Jeg var selvfølgelig ked af det, men mor og jeg blev enige om, at jeg nok hellere måtte gå en tur til Bode hos Bedste. Der blev en periode, hvor jeg ikke var så meget hjemme. Det er nu et godt eksempel på,

at det var lidt sløjt med økonomien derhjemme, for det var jo den egentlige årsag til, at jeg måtte af sted igen. Godt jeg havde skolen og Bedste i Bode.

Et besøg

Jeg fik nok leget for lidt. Jeg husker en aften ved fodertid, hvor jeg hentede roer til dyrene uden for stalden, da kunne jeg høre nogle andre børn more sig på isen lige i nærheden. En af pigerne, en sød mørkhåret pige – hun hed Bodil, min skolekæreste – tror jeg nok, kom hen til stalddøren og spurgte, om ikke jeg kom med på isen, og det ville jeg selvfølgelig rigtig gerne. Jeg spurgte, om jeg måtte gå over hos dem, men det kunne jeg jo ikke, når jeg skulle hjælpe i stalden. Det pinte mig lidt, at jeg ikke kunne være med.

Selv om der var tærskværk, så tærskede vi langhalm til reparation af stråtaget. Det skulle gøres med en plejl, så jeg fik lært at tærske med sådan en indretning. Det var nu ikke så svært.

Som nævnt kom jeg til stedet i november 1942, altså i besættelsestidens andet år. I 1943 var forholdet til tyskerne på forskellig vis spidset noget til. En dag vi sad og spiste, var Kjesten og Kresten lidt alvorlige og sagde, at der kom en af familien på lidt ferie, og han ville gerne have lov at køre med hestene i marken for at prøve det. Jeg skulle så lave noget andet. Jeg vidste godt, hvad det så gjaldt, for hvis der ikke var andet at lave, blev jeg sat til at strigle kørerne. Jeg skulle endelig ikke gå ledig.

Denne her mand kom og var der i nogle dage, men pludselig var han væk igen. Jeg fik orientering om manden gennem Bedstemor, jeg er lidt stolt af, at hun betroede mig hemmeligheden. Hun fortalte nemlig, at manden gemte sig for tyskerne og sagde samtidig, ”og det fortæller vi aldrig til nogen. Vel Aage ! for så kaét jo go’ren galt.” Jeg omtalte det aldrig for nogen, heller ikke til Kjesten og Kresten. De vidste selvfølgelig godt, hvem han var.

Jeg mærkede alvoren på den måde, at min morbrødre var involveret. Børge sejlede et eller andet sted ude i verden, og Harry var i politiet. Manden, der var på besøg, var politimand, og det var gennem Harry, det var blevet arrangeret. Harry dukkede også pludselig op engang imellem og var så væk igen, Bedstemor var flink, men fortalte mig selvfølgelig ikke alting, men det troede jeg, hun gjorde. Og jeg holdt tand for tunge.

En svømmetur

Der var da lidt fritid. En sommeraften var jeg sammen med en ung mand fra nabogården en tur på engen og i fjorden, hvor vi badede. Det var Grundfjord, der ikke er så bred som Randers fjord, som den munder ud i. Vi badede og var vel lidt kåde. Vi mente nok, vi kunne svømme over på den anden side. Det gik også meget godt for min medsvømmer, og han kom først i land. Jeg var ikke nogen god svømmer og var langt bagefter. Træt, som jeg var, råbte jeg til ham, at nu kunne jeg ikke mere. Det kunne han vel heller ikke, han blev på land, og det var nok meget godt for ellers var vi vel druknet begge to. Jeg tror virkelig, han reddede mig fra at drukne. Han råbte meget højt, at jeg skulle blive ved. Og jeg brugte vist lidt rigelig luft til at råbe, at jeg kunne ikke mere, og til sidst var jeg nede et par gange næsten inde ved land. Det var en grim oplevelse, og jeg er sikker på, at havde han ikke været der til at få mig til at kæmpe, var jeg druknet. Vi sundede os vel lidt oven på den oplevelse og var lidt bange begge to. Det endte med vi "lånte" en båd og sejlede tilbage i den.

Den sparsomme fritid brugte jeg efter bedste evne. Godt belært af min fars jagtinteresser havde jeg selv fået klampet en fælde sammen, så jeg kunne fange nogle pelsdyr. Det var en lækat/hermelin/ilder-fælde. Den satte jeg i en grøft ude i engen, og jeg fangede egentlig en del dyr i den.

Dyrene gik i fælden, blev fanget levende, og det gik hurtigt og nemt med at aflive dem. Jeg druknede dem simpelthen i fælden. Holdt fælden ned under vandet i grøften så længe, at jeg var sikker på, de var døde. Dyrene blev sendt til en eller anden skindhandler i Randers. Det foregik på den måde, at jeg havde de døde dyr med ind til Bedstemor om morgenen, når jeg gik i skole. Så sendte hun dem med rutebilen til Randers, og et par dage senere fik jeg afregningen, nogle få kroner.

Jeg måtte jo prøve, at lave lidt håndører, så jeg trak også hestehalehår af hestene. Det skulle helst ikke være så meget, at det kunne ses, men med lidt ad gangen blev det til et lille bundt, som jeg solgte til en købmand i Ørsted.

I forårstiden skulle vi tynde og luge roer. Det var sådan set en dejlig tid, hvor lærken sang lige over hovedet på os og viberne slog deres flotte volter i luften og engang imellem slog ned efter os, hvis vi kom for nær deres reder eller ungerne, Vibereder er meget simple, det er næsten bare en lille fordybning i jorden. Der var mange viber dengang og i det hele taget flere vadefugle end i dag. For eksempel var der mange brushaner på engdragene.

Bode d. 16. 14. 46.

Sage Nielsen har tjent fra 1. November 1942 til 1. November 44. I den Tid har han udført sit Arbejde tilfredsstillende og været reel paa alle Maader, saa jeg kan give ham et godt Vidnebrev.

Kristen Nygaard
Bode.

Anbefaling fra Kristen Nygaard i Bode.

I dag er der ingen. Det var en travl tid rundt omkring på gårdene og det var meget almindeligt, at folkene havde mulighed for at tjene lidt ekstra ved at tynde roer om aftenen. Jeg bad også min arbejdsgiver om ikke jeg kunne få lidt ekstra arbejde om aftenen. Det kunne jeg godt, så jeg gik til den, og det kan da godt være det gik lidt hurtigere om aftenen end om dagen, for det blev kun til en enkelt aften, så havde jeg tjent for meget og akkorden blev aflyst.

Farbror Søren havde endelig fundet sig en kæreste, far sagde det var en pige han havde fundet gennem avisen, og det kan da godt være. Mens jeg tjente hos Kresten, fik jeg indbydelse til bryllup i Forsamlingshuset. Søren skulle giftes med Signe. Hun var en stor dame, men sød og venlig. Jeg havde nok ikke helt regnet med at blive inviteret til bryllup, mit forhold til brudgom-

men havde jo ikke hidtil været noget særligt, men jeg var vel nok alligevel lidt bæret over, at være inviteret.

Jeg var hos Kresten og hans mor indtil november 1944 altså i to år. Jeg husker, de var lidt kede af det, da jeg sagde farvel, måske jeg havde givet dem lidt adspredelse i hverdagen. Jeg var lidt overrasket over det, men var mest glad, fordi jeg nu skulle prøve noget nyt.

Nu var det ikke for at flytte hjem til familien, nej jeg fik en ny plads på et andet lille landbrugssted nærmere Hollandsbjerg, så jeg ikke havde så langt at gå, når jeg skulle hjem og til skole. Det samme arbejde, men nye mennesker, og nu skulle jeg have 700 kr. i årsløn. Jeg var kun ked af at forlade Bode Skole, den bedste skole jeg havde haft. Nu skulle jeg så tilbage til Hollandsbjerg skole, og det var jeg ked af, men det var prisen for at komme lidt nærmere hjemmet.

Kresten Nygård og hans moder døde nogle år senere, og ejendommen er i dag nedrevet og jorden overtaget af nabogården.

”Hwollern” i dag ”Hulvej”

Om far og andre har fået mødrene arv ved jeg ikke, men jeg tror det var her og i forbindelse med, at Søren overtog gården, at stridighederne i familien opstod. For deres part købte mor og far huset i ”Hwollern”. Det havde engang været stuehus til et landbrug, som brændte. Kun udlængerne brændte, stuehuset blev mærkeligt nok reddet, skønt der var stråtag på hele ejendommen.

Det skete en dag i skoletiden, og vi fik lov at forlade skolen for at se på ildebrand. Jeg mindes ikke, der var noget brandvæsen, men nede ved dammen var der et sprøjtehus med en brandsprøjte. Det var denne gamle sprøjte med utætte slanger, der blev brugt, og den var vel nærmest til ingen nytte. Alle dyrene indebrændte. Efter at branden var slukket, kunne vi se kørne ligge som forkullede rester i deres båse.

Der blev ryddet op, og den jord der var ved huset, ca. en halv tønde land, blev til have som far var god til at udnytte. Huset ligger på en lille skråning mod nord. Der gik en smal vej oppe fra en af de højere liggende gårde. Denne havde møddingen liggende ud til en lille vej, og specielt når det var regnvejr, strømmede aljevandet ned ad vejen og lige forbi Jens’ og Astas bryggersdør. Det var jo temmelig ulækkert, og far klagede over det, og det blev også bragt til ophør. Den landbrugsjord, som hørte til stedet,

der brændte, lå et helt andet sted og blev tillagt den gård, som mor og far senere overtog.

Børge bliver født

Det blev efterhånden til en bedre tilværelse for familien i Hollandsbjerg, om end striden for at skaffe mad og tøj ikke var forbi. Efterhånden kom der tre børn mere. Børge blev født her. Det skete en aften, hvor jeg uheldigvis og uforvarende kom anstigende. Der var jo ingen, der i forvejen havde talt om, hvornår der skulle være fødselsdag.

Mine søskende var sendt til naboen Nanna. Jeg sad en kort stund inde i stuen og kunne høre, at mor Asta klagede sig i soveværelset. Fødslen var i gang. Jordemoderen kom ud fra soveværelset og bad mig gå op til mine søskende, og mens vi var der, fik vi altså Børge. Hvor far var henne, ved jeg ikke, men han har vel været der, et eller andet sted. Senere kom der så et par børn mere, Nitta og Stinne er også født mens familien boede her, men på Ørsted sygehus. Nu var vi så otte børn og altså syv hjemmeboende.

Nitta og Stinnes tvillingefødsel husker jeg også lidt om. På det tidspunkt var jeg kommet i lære i Uldum. Vi havde været på arbejde og om eftermiddagen været på en ret stor skole i Tørring. Skolen havde nogle ret høje skorstenspiber ude i siden af tagfladen, og det var vinterdage. Når jeg lige netop husker det, er det vel fordi, der lå brev fra mor, da jeg kom hjem. Hun skrev, at hun rigtignok ikke håbede, at jeg stod oppe på en skorsten, når jeg læste brevet, for så kunne jeg jo få et chok og falde ned. Det var jo også noget af en begivenhed.

Det blev så afslutningen på fru Nielsens barnefødsler, og det var en fin afslutning Asta leverede. Jeg tvivler ikke på, at de var glade for alle deres børn, men mor sagde alligevel engang, da Aase og jeg ventede Peer – og var glad for det – at hun var ked af, at hun aldrig har kunnet glæde sig til det barn, hun nu ventede, og det var jo synd for dem begge to. Jeg håber og tror de fik lidt glæde af deres børn senere hen i tiden.

Far fik efterhånden arbejde i Pindstrup Tørvemose. Han cyklede de ca. 25 km til Pindstrup, hver morgen og hjem om aftenen efter en hård dag, men nu var der da arbejde i hvert fald i sommertiden. Det var jo krigstid og cykeldæk var en af mangelvarerne. Der blev lavet mange forsøg med cykelhjulene. Trædæk beklædt med de nedslidte gamle dæk. De gamle dæk var vist nærmest beregnet til, at holde sammen på de trælameller, som sad på fælgen. Det duede ganske enkelt ikke. Det, der virkede bedst, var nogle

smalle strimler gummi skåret ud af gamle bildæk. De blev skåret i en passende bredde, så de passede ned i fælgen på cykelhjulet. De blev til det, man kaldte faste dæk, og var vist det bedste man kunne opdrive. Det var heller ikke uden problemer, for det var jo en hård slidbane, og det gik ud over hjulene og egerne, der samtidig blev belastet af at køre på grusvejene. Jeg tror det var gået bedre, hvis det var på asfaltveje. Dem var der bare ikke så mange af på fars vej til arbejde.

Far og genboen Sofus, som også havde mange børn og 'ondt i økonomien' gik lidt på krybskyttejagt inde på herregården Stenalt. Far fortalte senere om engang en måneskinsaften, hvor han sad i en grøft og ventede på et dyr, som gik på marken. Endelig bevægede dyret sig hen mod grøften, og idet dyret var i springet over grøften skød han det, og det faldt ned i grøften. Nu var det med at få det samlet op og over på den rigtige side af grøften, hvor han vel i øvrigt heller ikke havde nogen jagtret. Han bar dyret helt hjem inden han brækkede det (tog maven ud). Det havde været strengt at bære dyret så langt, det blev skudt ikke langt fra godset. Jeg tror Brugsmanden købte dyret, måske det blev til et afdrag på kontoen. Ellers blev alt vildtet sendt med rutebilen til en vildthandler i Randers og skaffede dermed lidt kroner i den slunkne kasse.

Mit første dyr

Mens jeg var i lære i Uldum, var min mester engang med på jagt i Hollandsbjerg. Far, mester og jeg var på vej hjem og mødte bedstefar Marius på Nårvejen. Vi fik en snak med ham, og pludselig sagde han, "Hvad er det der går nede på marken?" Det var to dyr, og Fatter var fyr og flamme. Der blev lagt en strategi. Mester og jeg placerede os hver sit sted i en grøft i den retning, dyrene gik, og Fatter gik en lang omvej nede i Mølbækken for at skjule sig, mens han nærmede sig dyrene for at jage dem over mod os.

Det lykkedes alt sammen. Dyrene løb næsten lige ind til mig, og jeg skød et i første skud, mens det andet skud var en forbier. Der var en ung mand, der havde skudt sit første rådyr og var ret stolt, selv om jeg nok burde have skudt to dyr. Jeg fik megen ros. Men hvem skulle nu have det dyr? Det kunne jo koste mange penge. Det endte med, at far solgte dyret, og vi fik vel en skilling ud af det begge to. Jeg havde jo skudt dyret, men far havde jo mere brug for pengene og burde derfor nok have haft det hele.

Om det nu var før eller efter, at far arbejdede i tørvemosen, husker jeg ikke, men han ville selvfølgelig gerne tjene lidt penge der, hvor det var muligt.

Han havde vel hørt om alle de penge, man kunne tjene ved at arbejde for tyskerne på Tirstrup flyveplads. En aften jeg var hjemme, drog han af med en dyne og en rygsæk mod Tirstrup og agtede at arbejde for tyskerne der. Der var noget med, at han kunne leje et spand heste og en vogn og blive engageret af tyskerne.

Hvad han oplevede, ved jeg ikke, men han kom hjem dagen efter og var klar over, at det ikke lige var det, han ville. Årsagen til den hurtige hjemvendten hørte vi ikke, men det vi fik at vide var, at han altså ikke ville arbejde for tyskerne, og det var jo en god beslutning.

Det har nu ikke været så rart at køre med faste dæk på den lange vej til og fra Pindstrup hver dag, og det var nok lidt derfor, han prøvede det med flyvepladsen. Der var jo andre, som tjente gode penge ved tyskerne, men det var ikke velset. Jeg kender ikke nogen i Hollandsbjerg, der arbejdede for tyskerne, men det var der andre steder. Der blev talt om, at der var mange der gjorde det. Landbruget var nærmest tvunget til at levere fødevarer, og Danmark var selvfølgelig et godt spisekammer for den tyske krigsmaskine.

Der var også en del firmaer, der producerede forskellige ting til tyskerne, og som derfor havde mange mennesker i arbejde. Det var jo, og havde længe været sløje tider, og det kan måske undskyldte deres fejltagelser. Det fremmede jo ikke kampen mod besættelsesmagten. Virksomheder der producerede varer eller arbejde i tysk interesse blev også saboteret på stribe.

Evige skænderier

Mor var dygtig med en symaskine, hun syede alverdens gammelt tøj om til børnene. Jeg tror hun satte en ære i, at i hvert fald pigerne havde fine kjoler, når der var et eller andet oppe i "Salen", Forsamlingshuset, for eksempel juletræ. Harry kom engang med en halv eller måske hel faldskærm. Det var en slags silkestof, meget tæt i vævningen og af en meget flot søgrøn farve. Der blev syet de fineste kjoler til pigerne. Mor havde sin egen model, de skulle være rundskåret, så der var lidt strut i kjolerne, de var temmelig flotte, og pigerne kunne rigtig dreje rundt og var så også flot ens klædte.

Jeg tror både mor og far stred så godt, de kunne for at klare sig igennem de vanskelige tider med mange børn. De lå ikke på den lade side. Mor i husholdningen og lidt arbejde med at malke på gårdene og luge roer om foråret, og far på arbejde i tørvemosen. Nu var de for det meste i arbejde og det var godt på mere end en måde. I tider med ledighed var tiden lang og

uden penge til noget som helst, i hvert fald utilstrækkeligt til mad og tøj til en børnerig familie.

Meeeen, det gik heller ikke stille af, De skændtes så det bragede, far råbte højt, og eder og forbandelser kom i en lind strøm. Hvis det ikke var om "Brugsbogen" så var det vel om sengen. Far råbte højt, og mor brugte de kneb hun havde. Der var nok både travlhed, træthed og lidt fortvivlelse over tilværelsen. Reden fuld af unger og ingen frihed til noget som helst. – Heller ikke til hinanden. Der skulle meget mad til, og mor var måske lidt for flittig til at skrive varer op i "Brugsbogen" og sende et af børnene i Brugsen efter varer. Det kunne ikke mærkes lige nu, men det hævnede sig, når regningen blev gjort op ved månedens udgang, og fatter kunne "sateme ent følle med til ål de penge do bruer." Det var ikke blide ord, der faldt. Sådan var det i mange år. På et tidspunkt havde der hobet sig så meget op, at der blev lavet en eller anden afdragsordning med Brugsen, men skænderierne blev ved i mange år, før der blev en mildere tone.

Jeg var meget ilde berørt af de evige skænderier. Jeg var lidt bange og syntes næsten ikke det var til at holde ud at høre på alle de problemer.

Afdragsordningen voldte mange problemer. At holde afdragsordningen samtidig med, at det daglige forbrug skulle dækkes, var svært. Forholdet imellem indtægter og udgifter kunne ikke harmonere, men hvor ansvaret kunne placeres, kan jeg ikke helt sige. Sandheden var nok den ganske enkle, at der var ikke penge nok. Det var mor der brugte penge, og far, der tjente dem og kom hjem med hver en øre. Det skal dog siges, at mor tjente en del ved at sy til børnene og ved de småjob, hun ind imellem havde.

Tøflerne

En glædelig begivenhed midt i alt besværet, var der dog også. Engang havde mor af en eller anden grund været et ærinde i Randers og samtidig besøgt sin Moster og onkel, Tomine og Kresten. Dem ville hun gerne besøge, når hun var i Randers, som de søde mennesker de var. Mor havde lavet et par tøfler til Kresten, og han var så glad for dem, at han gav mor fem hundrede kroner. Jeg husker hun kom triumferende og glad hjem og sagde: "Jeg har lige solgt et par tøfler!" Kresten og Tomine var et par gode mennesker. Jeg er sikker på, at de kunne se alvoren i mors tilværelse og var klar til at hjælpe. Fem hundrede kroner dengang var rigtig mange penge.

Far havde i lang tid et helt andet og helt specielt problem. Han havde en eller anden slags orm i maven eller i endetarmen. Hver aften i flere år skulle han have en udskylning, som han kaldte det. Det var en eller anden form

for lavement. Når alle andre var gået i seng, lagde han sig på stuegulvet med denne her lille emaljerede bøtte, eller krus med en lille tud på til en lang rød gummislange med et glasrør til at føre op i tarmen. Her tog han sin udskylning uden hjælp fra nogen, og når det var i orden, kunne han få ro om natten. Jeg husker det var en stor plage for ham. Jeg nævner hans problem, fordi det var et kæmpeproblem for ham, og i dag kan man nok klare sådan en sygdom i løbet af meget kort tid.

Kort proces!

Et par, skal vi kalde det episoder, fra "Hwollern" skal vel også fortælles. Engang far kom træt og sulten hjem fra arbejde, og mor af en eller anden grund ikke var hjemme, havde hun sat mad til Jens på køkkenbordet. Der var bare det, at hunden var alene hjemme og var blevet fristet af frikadellerne. Så da fatter dukkede op og opdagede, hvad der var sket, gik han resolut ud og skød hunden. Nu skal det retfærdigvis siges, at han i forvejen var ked af den hund, og at det dengang var meget almindeligt, at aflive hunde og katte på den måde.

En anden gang Fatter gjorde sig bemærket, var engang han havde fået et par bajere på vej hjem fra arbejde. Han kunne nok holde balancen på cyklen, men kunne ikke standse ned ad bakken mod huset og fortsatte ned i urtehaven, hvor han væltede med cyklen.

Som nævnt var der en stor urtehave, som far plejede og passede med stor interesse og udbytte. I den ene ende af haven, hvor jorden skrånede lidt havde han et flot jordbærstykke. Det skulle have et ekstra pift, og han lavede en salpeteropløsning i en zinkbalje, bar den op på det øverste og hældte blandingen ned gennem jordbærrækkerne, med det resultat, at jordbærrene visnede. Det var ikke blide ærgrelser og beklagelser der kom, men han var selv ude om det.

Nazisten

Jeg havde som nævnt fået en ny plads. Denne gang hos et søskendepar, Else og Niels Frisk. De boede sammen på det lille landbrug. De havde dog hver sit soveværelse. I modsætning til Kjesten og Kresten. Jeg skulle ind igennem hans soveværelse for at komme til mit lille kammer. Det var nu godt nok, – sådan var det. Her havde jeg ikke halm i sengen, det var mere almindeligt sengelinned, selv om dynen også her var stor og tung.

Det lille landbrug lå et lille stykke uden for byen. Der var ikke de store

forandringer i det arbejde, jeg udførte. I stalden, var der nok otte-ti køer, grise og kalve. Jeg skulle fodre muge og malke. Når det var gjort, var der markarbejde. Der var to heste til markarbejdet.

Jeg var træt af landarbejde. Nu var jeg kommet i konfirmationsalderen og kunne se en ende på min skoletid i Hollandsbjerg skole. Jeg syntes der måtte til at ske noget andet. Jeg gik bagved harven i mine egne tanker og sjoskede derudad. Hestene syntes vel også det var træls, for pludselig gik de i stå, og jeg kom til mig selv, da jeg faldt ned over harven.

Når jeg travede bag efter ploven eller harven, kunne man godt få det lidt varmt, man svedte nærmest over hele kroppen. Våd af sved også mellem benene. Balderne gned og sled mod hinanden, og i løbet af dagen blev man til sidst hudløs, og det gjorde meget ondt. Jeg tror nok det kunne se lidt komisk ud, når jeg kom gående og forsøgte at gøre mig hjulbenet.

Men så fandt jeg på, at hvis jeg lige kunne finde en flad sten af passende størrelse og sætte den mellem balderne, så lindrede det en tid – mest så længe stenen var kold. Det var måden at klare det problem, indtil det var fyraften. Når jeg så havde fået vasket såret og dypet rumpen i kartoffelmel og siddet stille om aftenen, så var det lidt bedre om morgenen. Men det var svært at få bugt med, når man skulle i marken hver dag.

Niels Frisk havde mange ideer, blandt andet lavede han en vindmølle sammen med en mekaniker i Ørsted. Den to-bladede møllevinge, som jeg syntes var ret stor, blev monteret på en meget tyk stolpe, der var sat fast på husgavlen med store bøjler og bolte. Hvem der lavede vingen, ved jeg ikke, men det var en stor dynamo fra en bil, der leverede strømmen. Inde på loftet var der opsat en hel række akkumulatorer, forbundet med hinanden, til at oplagre strømmen. De to var meget optaget af projektet, der måske kunne produceres og sælges.

Møllen kørte også, så det var en lyst, men den havde en tendens til at køre for stærkt, når vinden var kraftig. Det resulterede i, at hele huset ry-stede, og det kunne gavlen selvfølgelig ikke holde til. Det hele blev opgivet, møllen blev fjernet, og husgavlen måtte repareres. Det er bare en sjov tanke, at nu står der vel 30 møller i Hollandsbjerg og laver strøm.

Nils Frisk var nazist og medlem af nazipartiet. Det vidste jeg nu ikke, da jeg blev ansat, for så er det ikke sikkert, jeg var kommet der. På det tidspunkt havde jeg hørt så meget om mine morbrødre og andre grimme ting i forhold til besættelsesmagten, at jeg havde betænkt mig, inden jeg havde taget den plads. Nu blev der ikke talt så meget om tyskerne, og måske det var lidt fordi

Niels vidste, at vi havde et par familiemedlemmer involveret? – Måske.

Det var ellers rare mennesker og gode Hollandsbjergborgere, og at han sympatiserede med tyskerne det var uforståeligt for mig. Andre steder blev der talt meget og hørt meget radio vedrørende krigen. Man lyttede til den engelske radio BBC, så godt man kunne. Tyskerne satte støjsendere ind, og nogle gange skulle man sidde med øret helt ind til højttaleren for at få en mening ud af det. Der blev sendt nyheder på dansk engang eller to om dagen. Det var også her, der blev sendt koder til de danske frihedskæmpere vedrørende nedkastning af våben og sprængstof. Udsendelserne sluttede altid med, at der sendtes hilsener til for eksempel "Ulla –Therkel – Stella" osv. Det var koder, som fortalte til hvem og hvor der i den kommende nat ville blive nedkastet sprængstof og våben til frihedskæmperne. Det vidste vi, men ellers forstod vi ikke noget af det hele.

Invasjonen

Det var en stor dag, da det i juni 1944 blev meddelt, at invasionen var i gang i Normandiet. Nu vidste man, at det var begyndelsen til enden med den krig. Alle vidste, at invasionen ville komme, men ikke hvor eller hvornår. Det man vidste var, at der på den jyske vestkyst var bygget store fæstningsanlæg og bunkers og mange – også tyskerne – havde vel en forventning om, at invasionen kunne komme her. Det er senere i historien blevet beskrevet, hvor stor og grusom en krigshandling invasionen i Normandiet i virkeligheden var.

En dag i foråret, kort før kapitulationen i 1945, fik min arbejdsgiver Niels Frisk nu lejlighed til at vise sin venlighed over for tyskerne. En søndag formiddag kom en fin fjeder-hestevogn kørende ind på gårdspladsen. En officer med en dansk tolk sprang ned af vognen og spurgte Niels, om han havde et par heste, de kunne købe. Det havde Niels ikke, og han beklagede meget, men det var forår og markarbejdet ventede, så han havde desværre ikke nogen hest til salg. Men det var nu ikke muligt at afslå den handel. Det sluttede brat, da den tyske officer meddelte, at én hest skulle de have, og at han kunne få så meget for den. De betalte kontant med nogle store sedler, (som de selv havde trykt) og som jeg aldrig havde set før. De tog hesten og bandt den bagefter deres vogn og kørte selvfølgelig videre på deres opkøbstur.

Vi så nu mange tyskere overalt. Vi hørte stadig overflyvninger, og nu blev der kastet sølvpapirstrimler ud fra flyene. De hang alle vegne i trådene og i

træerne og vi forstod ingenting. Hvad var nu det? Vi blev senere klar over, at tyskerne havde opfundet radarsystemet og kunne spore flyene. Sølvpapirstrimlerne var et middel til at give flimmer og vildledende reflekser på tyskernes radarskærme, så englænderne havde altså kendskab til radarsystemet.

Der blev kastet våben ned ude på engene. Sent om aftenen kørte der biler ud og lidt senere tilbage, men vi vidste jo ikke, hvem det var.

Frikorps Danmark havde træningslejr ved skovfogedboligen i skoven lige ved Ørsted. Den tilhørte godset Stenalt, godsejer Black. En søn af godsejeren på Stenalt, som altså også var nazist, ejede Sallinggården, og disse her Frikorps Danmark soldater kom en del og eksercerede på græsplænen i haven. De lavede eksercits med spader på nakken, de havde vel ingen geværer. Det var planen, at de efter træningen skulle sendes til fronten.

Forsamlingshuset var fyldt med tyske flygtninge. Der var klampt nogle interimistiske køjesenge sammen. Det var et meget sørgeligt syn med de stakkels mennesker. Der var mange kvinder, børn og gamle. Jeg var i i forsamlingshuset lige efter, at de var rejst. Det var nogle forfærdelige forhold de boede under. Beskidt og uhumsk med afføring i krogene, et ganske sørgeligt syn. Jeg ved ikke, om der var nogen der hjalp, de stakkels mennesker eller havde medlidenhed med dem. Der var et meget stort had til tyskerne, og derfor var der nok ingen der ville eller turde interessere sig for flygtningene.

Bombeflyet

Jeg huske nogle ting fra dengang. Et engelsk bombefly var i brand ved højlys dag. Vi boede i huset ved gården på det tidspunkt og kunne se en flyvemaskine med ild og røg bagud flyve over Voer og mod øst og forsvinde. Hvordan far fik det at vide, eller om han bare tog sin cykel og kørte østpå, ved jeg ikke. Det, jeg ved er, at flyveren faldt ned på farbror Olufs mark. Fars bror Oluf havde en gård i St. Sjørup, og far havde vel en idé om flyets retning. Han var dernede samme dag, og vel inden tyskerne kom, ellers havde det ikke været muligt at komme i nærheden af nedstyrtningsstedet.

Der var tre af besætningen som overlevede. De fik hjælp af farbror Oluf, der sørgede for, at de blev gemt væk, til det blev mørkt, fik civilt tøj og vel også mad. Som nævnt var far og andre mennesker ved eller omkring ulykkeste-

det. Far fortalte, at der hang en flået faldskærm i nogle grene, og far ville godt have fat i faldskærmsstoffet, men holdt sig tilbage, da han så, at der hang en legemsdel fast i snorene på skærmen. Det var der en anden, der ikke havde problemer med, og med en kniv skar han legemsdelen fra og pakkede stoffet sammen. Far talte meget om den oplevelse og var meget forarget. Der lå nok vragele over et stort område, far havde en souvenir med hjem i form af en lille motordel, som der sad en lille armeret slange på. Det lugtede af benzin, kan jeg huske.

Mens vi boede i "Hwollern" havde vi besøg af to russiske krigsfanger. Hvordan de var kommet ind i huset, ved jeg egentlig ikke, men jeg forestiller mig, at de på en eller anden måde har bedt om mad, og de gik ikke forgæves, hvis mor ellers havde noget. Og det må hun vel have haft, for jeg så dem sidde ved køkkenbordet og spise. De to russere kom fra en lille gruppe, som ellers boede i stalden på en gård i Ørsted, tilhørende en, der vistnok hed Roy Skipper.

De havde en italiensk officer, der passede på dem, og var på arbejde i Hollandsbjerg. Oppe på Møllen stod de og kløvede brænde i små klodser, beregnet til gasgeneratorerne i bilerne. Måske de havde pauser engang imellem, og måske det var i en pause, de besøgte Asta. Jeg fik senere at vide, at den italienske officer engang var flygtet fra toget, da det var undervejs fra Allingåbro mod Ryomgård. Måske var han skræmt af sabotagen på jernbanen. Der var flere sabotager på strækningen Randers Ryomgård. Engang så vi et væltet lokomotiv og et par vogne ligge på jernbaneskråningen ved Floes. Jeg har senere set billeder af afspringen.

Mine morbrødre var stadig i ilden. Børge var et eller andet sted ude i verden. Måske levende, måske død, ingen hørte noget, udover et enkelt livstegn på et par linier fra Røde Kors. Harry var i modstandskampen herhjemme, leder af en gruppe i København. Da de havde fået Hans, kørte Inger, hans kone, rundt med våben i barnevognen. Der var vist god grund til, at mor lærte os at bede for dem i vores aftenbøn. Bror Børge blev som bekendt født i den tid og derfor opkaldt efter sin morbror.

Min konfirmation

Jeg blev konfirmeret, mens familien boede i Hwolleren. Det var den 8. april 1945 på Egons fødselsdag. Min arbejdsgiver, Niels Frisk og hans søster Else, som jeg havde plads hos, var inviteret med til konfirmation og stillede

fjedervognen til rådighed, og vi, altså også mor og far, kørte med Niels og Else til Kirke i Ørsted. Hjemme i Hwolleren var der ryddet ud af soveværelset, og der sad vi og spiste til konfirmationsfesten. Hvor mange gæster der var med, husker jeg ikke, men vi har ikke været mere end en 10 – 15 stykker. Menuen kan jeg heller ikke huske, men det var almindeligt, at man fik suppe, steg og is til dessert. Jeg fik selvfølgelig gaver og blandt dem en pibe med tobak, for nu var jeg konfirmeret og dermed voksen nok til, at jeg måtte ryge. Den gave var begyndelsen til en lang rygeperiode, som jeg senere, – meget senere – havde mange problemer med at komme ud af. Men det lykkedes dog til sidst.

Jeg gik i skole og til præst sammen med min knæfætter, Jens Anker, og vi blev konfirmeret samme dag.

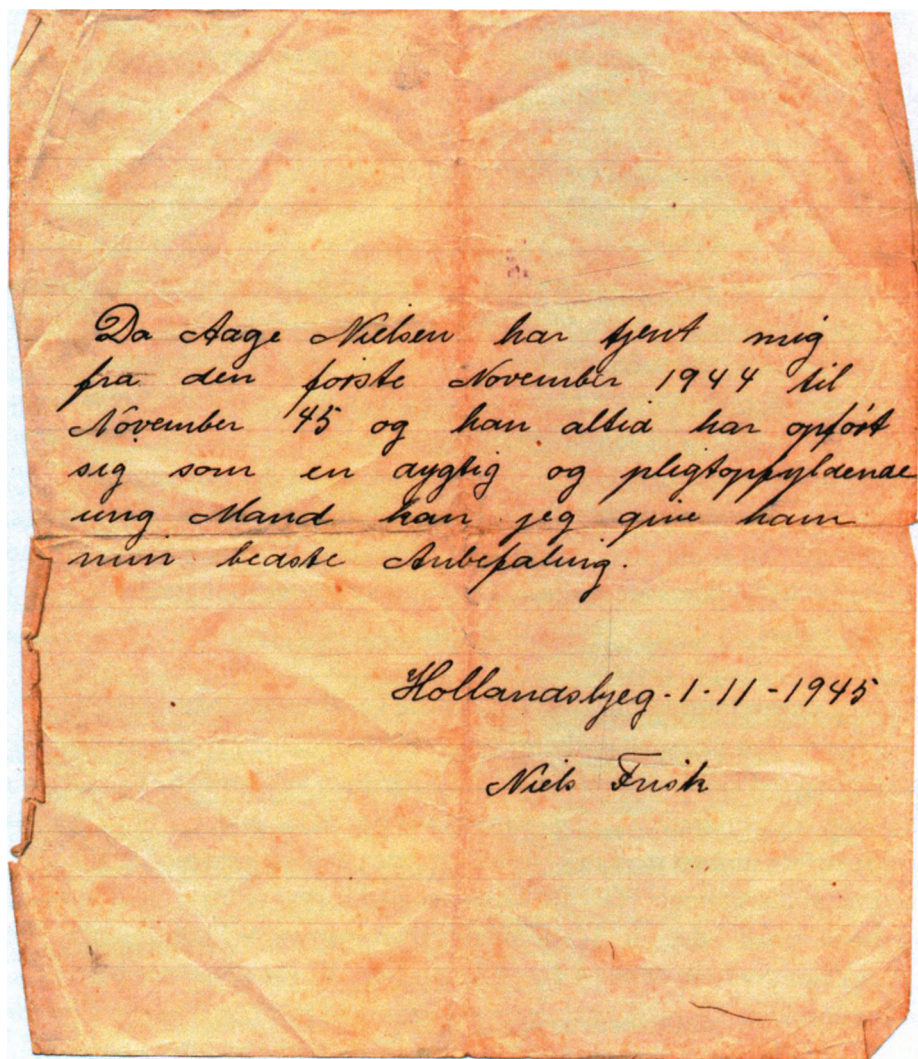
Nu, da jeg var konfirmeret, blev det til en heldagsplads hos Niels Frisk og det var jeg ikke særlig glad for. Jeg var heller ikke glad for at gå i skole i Hollandsbjerg, og det var så også endt og gået. Nu jeg var belvet konfirmeret, var en eneste mulighed, jeg havde, nok at komme i lære som et eller andet. Jeg ville gerne til søs som mine morbrødre. Ud for at se og opleve verden, først med skoleskibet, men det kunne man ikke bare komme, det kostede penge. Der blev talt en del om, hvilke muligheder jeg havde. Jeg skrev en del sammen med min morbror Harry om det, men han frarådede mig at sejle.

Jeg syntes ikke, det kunne gå hurtigt nok med at komme i gang med et eller andet. Nu var jeg konfirmeret, og så skulle der ske noget nyt. Jeg forsøgte, at komme på aftenskole, blandt andet også for at lære engelsk, for det ville jeg gerne, hvis jeg nu kom ud at sejle. Af en eller anden grund kunne det heller ikke lade sig gøre. Der var ikke mange muligheder lige efter krigens ophør.

Der var alligevel lidt forandring ved at blive konfirmeret. Nu skulle jeg også til at betale skat og sygekassekontingent. Det opfattede jeg som at være lidt voksen, og det skulle man jo til at være, når man var konfirmeret. Der var så meget, der ændrede sig. Jeg skævede vel lidt til de andre – børn der var konfirmeret sammen med mig, og som havde plads på gårdene, og alle sammen var vi blevet nogle helvedes karle, der kunne ryge tørrede rabarberblade og dansk tobak – det var ”stærk tobak”, men man var vel konfirmeret. Det var vist lidt svært at være 14 år, også dengang. Vi var nogle der bare drysede rundt i vores – måske heldigvis – sparsomme fritid og ikke rigtig lavede noget fornuftigt, ud over at passe arbejdet i den plads, man nu havde. Men så en dag skete der endelig noget der kunne bruges.

4. maj 1945

En aften jeg var i biografen sammen med en af vennerne, og filmen var forbi, var der stor ståhej, da vi kom ud. Det viste sig hurtigt, hvad det handlede om. Datoen var den 4. maj 1945, og folk havde lige hørt frihedsbudskabet i radioen om tyskernes kapitulation. Folk var ellevilde. Vi skulle bare hjem til Hollandsbjerg og se, hvad der skete der, eller vi tænkte, det må vi hjem og fortælle derhjemme.

Da Sæge Nielsen har hjent mig
fra den første November 1944 til
November 45 og han altid har opført
sig som en dygtig og pligtbevidst
ung Mand kan jeg give ham
min bedste anbefaling.

Hollandsbjerg - 1. 11 - 1945

Niels Frisk

Anbefaling fra Niels Frisk i Hollandsbjerg.

Det var selvfølgelig rygtedes også til Hollandsbjerg. Ved Brugsen var samlet en del mennesker, og uddeleren, eller kommis'en, som han var, delte øl ud. Folk vidste vel dårligt, hvad eller hvordan de skulle opføre sig, men alle var glade og talte om, hvad der nu skulle ske, mens man tændte lys i vinduerne og lyttede til radioen. Det var en dejlig aften i maj, og jeg tror, at alle mennesker følte det næsten som født på ny. Det havde været meget lange fem år med besættelse af tyske tropper, og det havde virket mere eller mindre knugende på alle mennesker, selv helt derude på landet i Hollandsbjerg. Alle havde på en eller anden måde været berørt af krigen og besættelsesmagten.

I Hollandsbjerg mærkede vi måske ikke direkte så meget til krigens afslutning, men den aften husker jeg, hvor ydmygende det var for de stakkels flygtninge, som boede under usle forhold i forsamlingshuset. Brugsforeningen, hvor folk festede og forsamlingshuset ligger næsten lige på, hver sin side af gaden. Jeg tror godt nok, at de stakkels flygtninge på en måde også var glade, men det var en underlig følelse at se dem. De havde jo også opfattet den ændrede situation, men havde kun et sønderknust land at vende hjem til.

Hollandsbjerg var også dengang langt ude på landet, men der var dog een nazist i byen, Niels Frisk som jeg var ansat hos. Dertil kom Black på Stenalt Gods. Niels Frisk havde vel ikke været aktiv på nogen måde, så der var ingen der så skævt til ham. Som tidligere nævnt, havde godsejer Black en deling af Fritz Clausens Frikorps Danmark boende i skovfogedboligen. Hvad der senere blev af alt det, og godsejerens værnemageri ved jeg dog ikke.

Alle glædede sig nu til, at rationeringen skulle ophøre, og at der dermed kom flere varer frem. Men der skulle gå flere år, inden rationeringsmærkerne forsvandt. Det blev ikke før først i halvtresserne, at de var væk. Jeg husker dog, engang jeg var hjemme, og mor havde skaffet et kvart pund kaffe. Nu skulle jeg have lov at smage rigtig kaffe. Jeg vil ikke sige, at den rigtige kaffe smagte særlig godt. Jeg var heller ikke så gammel, at jeg kunne have nogen mindelser om hvordan rigtig kaffe det smagte. Det var også en ganske ny oplevelse, for vi havde nu i flere år drukket noget underligt noget, lavet af ristet korn, der blev malet og blandet med cikorie og en kaffeerstatning som hed Rich's. Man sagde lidt for sjov, at nu skulle vi have en god kop kaffe, og det blev det, når man blandede en lille og en stor Rich's pakning.

Kapitel 6.

I lære

Sommeren gik, det blev november og skiftedag igen. Jeg fik ny plads hos Niels Jensen midt i byen. Der var ikke de store forandringer i det arbejde jeg skulle udføre, men her bestod husstanden af tre personer, Niels, hans kone Jørgine og deres voksne ugifte og eneste datter Mary. Nogle særdeles søde mennesker og gode i køkkenet. Datteren var en temmelig stor og tyk pige. Jeg fik stadig mere i løn, og nu var jeg fæstet for 1.400 kr. for et år. Jeg flyttede mine få ting ind på mit nye værelse 1. november 1945 om formiddagen og var dermed mødt, men havde fri resten af dagen. Jeg må have fået udbetalt løn hos Niels Frisk, for mor og jeg tog rutebilen til Randers for at købe tøj og sko. Vi handlede hos Markussen i Storegade, for det gjorde bedstefar i Hollandsbjerg altid. Vi købte pludderbukser og en duvetinejakke til mig. Skoene købte vi hos "Hektor" i den øverste ende af Frederiksplads. Da byturen var overstået, skulle vi tilbage til rutebilstationen og med hjem igen. Vi var i så god tid, at vi kunne gå ind på stationens restaurant og købe kaffe. Der var tjenere, der kom og tog bestilling ved bordene, og jeg bestilte to kaffe med brød, det var mig der inviterede.

Jeg husker tydeligt min stolthed over at kunne invitere mor med til Randers og byde på kaffe. Jeg var meget glad for mit nye tøj, og vi kunne sidde og snakke om dagens oplevelse og om min nye plads. Jeg var glad for min nye plads, der som nævnt lå midt i byen, jeg havde hverken så langt hjem eller til andre af skolekammeraterne. Det forrige sted lå et stykke ude på marken, og jeg var bange for mørket om aftenen, når jeg gik hjem fra byen. Jeg beklagede mig lidt derhjemme og kunne ikke tage mig sammen til at gå. Mor og far måtte ligesom sige, at nu skal du altså af sted, og jeg husker far sagde: " Hwa dælen æ do bong for", men det var jeg, og når det så var månelyst, skulle jeg jo slet ikke være bange, men jeg kunne fare lidt sammen

ved at se skyggerne. Alt det slap jeg nu for, nu jeg var kommet til byen. Der var mange mennesker i restauranten ved den tid. De fleste ruter havde afgang omkring kl. 17. Der er et stort opland til Randers, og der var mange rutebiler og stor aktivitet ved alle bilerne, der skulle læsses med forskelligt gods. Der gik en stige op til taget af bilerne, som havde store bagagebærer ovenpå.

Der var nu ved, at komme lidt gang i afvandingsarbejdet med bygning af dige og afvandingskanaler på de flade arealer ud mod fjorden. Jeg husker ikke nøjagtigt, hvornår det store projekt begyndte, men det forekommer mig, at det startede som en slags nødhjælpsarbejde sidst i krigsårene.

På det tidspunkt, hvor jeg tjente hos Niels Jensen, fra november 1945, skete der ved et højvande et stort digebrud, mens arbejdet var i gang. Der kom så meget vand ind, at det stod oppe ved "Møjbakken", og dermed var alle ejendommene nede på Hedevejen og over mod Bode oversvømmet. Dyrene og de folk, der boede ude på det lave område, blev hentet op på det tørre i det højtbeliggende Hollandsbjerg. Det er en hændelse så voldsom, at den huskes. Jeg ved det var et digebrud, men jeg er også klar over, at på det tidspunkt var det store arbejde ikke afsluttet.

Far og hans makker Sofus arbejdede sammen i dræningsgrøfterne. Det foregik med en stor og tung dræningsspade, hvor der blev gravet smalle render til at lægge drænrørene ned i. Grøfterne var vel en til halvanden meter dybe, det varierede lidt, fordi der skulle være et lille fald fra start til udløb i de store vandkanaler. Det, de gravede i, var for en stor del sejt blåt ler, og det var et rigtig hårdt arbejde, men jeg tror, at de var et makkerpar, som var rigtig gode til det, og de havde nogle gode akkorder. Jeg ved, de var meget glade for deres arbejde. Det var ude i den frie natur, og de slap for den lange cykeltur til tørvemosen.

Når de var på arbejde, havde de også jagtgeværet med. De kunne holde lidt øje med harerne inde på Stenalts jord og havde altid en fornemmelse af, hvor der sad en hare. Om det var i middagsstunden eller ved fyraften, ved jeg ikke – måske begge dele – gik de en lille tur på ulovlig jagt og skød en hare eller to. Så var der lidt mad i huset. Dræningsarbejdet tror jeg stod på i flere år, og Sofus og far har gravet mange, mange kilometer dræningsgrøfter i den tid.

Mary

Min plads hos Niels Jensen var jeg ganske godt tilfreds med. Det var rare mennesker. Niels Jensen og hans kone Jørgine, havde som nævnt en hjemmegående ugift datter Mary. Jeg tror hun var ca. 30-40 år på det tidspunkt. Det var også et godt sted at være med hensyn til mad. Vi fik altid god og rigelig mad, hvilket tydeligt kunne ses på deres overvægtige datter. Når de forskellige pladser på gårdene blev omtalt, handlede det meget om, hvor god mad der blev serveret det pågældende sted.

Der var en stor del af arbejdet på gården, jeg ikke var særlig glad for, men der var ikke rigtig noget at gøre. Nu var jeg konfirmeret, og der var ikke noget med at gå i skole mere, så derfor havde jeg nu heldagsplads. Om vinteren kørte vi i skoven og hentede store læs grantop. Det var rettelig afhuggede grangrene, men det blev kaldt "grantop". Jeg havde til opgave at hugge grenene i passende stykker med øksen. Man kan altså godt blive lidt træt i armen af at stå ved huggeblokken i mange dage, og det var ualmindelig kedeligt arbejde fra morgen til aften. Granrisene blev brugt i komfuret i køkkenet. De brændte godt, enten de var våde eller tørre, og så vidt jeg ved, kostede de ikke noget.

Vi skulle også altid tærskes om vinteren, når der ikke var andet at lave. Sådanne dage er meget kold og meget støvet. Det var ikke noget rart arbejde. Negene fra høsttiden var lagt i lag inde i laden, og i løbet af vinteren blev de så tærsket, efterhånden som der blev brugt for det. Kornet blev for en stor del malet i kværnen og brugt til foder til dyrene. Efter en dag ved tærskværket var det rart at komme ind i den varme stald og fodre og malke.

Niels Jensen røg cigarer, han havde altid en stump cigar i munden, også når han fodrede dyrene med halm, og når han gik og arbejdede i laden, altså stort set altid, og uden at der gik ild i noget. Det var jo stor risiko, for at han kunne jo have tabt en glød. Jeg tænkte tit på det, når jeg så ham gå med en favnfuld hø eller halm og samtidig med en cigar i munden. Den gamle stald kunne hurtigt være brændt af.

Niels Jensen havde bistader, og jeg var lidt med når han arbejdede med bierne. Han var en meget rolig og afslappet mand og var derfor god ved bierne, han blev vist aldrig stukket. Jeg skulle engang vise morbror Børge, der var på besøg, hvordan sådan et bistade så ud indvendig. Det skulle jeg ikke have gjort, for bierne strømmede ud, og vi blev stukket flere steder, så jeg fik hurtigt lukket igen. Jeg hjalp, når der skulle slynges honning. Niels kom ind i bryggerset med tavlerne, og der stod slyngemaskinen, som jeg

trak. Tavlerne blev sat ned i maskinen, som slyngede dem rundt med stor hastighed, hvorved honningen blev frigjort fra tavlen og strømmede ud i spandevs. Det var lidt spændende, og man kunne jo bare smage på varen. Jeg brugte noget af bivoksen som en slags tyggegummi, det smagte sødt af de honningrester der var i det.

Datteren Mary var den, der mest var i køkkenet. Hun bagte pandekager, de var lidt tykke, men alligevel gode, når vi fik dem rødet med honning på. Hun lavede god mad og kunne godt selv lide det, hvilket tydeligt fremgik af hendes figur. Jeg havde som i de andre pladser fri hver anden søndag, men selv om jeg havde fri, kunne jeg godt komme på gården og få min mad.

Nu var jeg blevet konfirmeret og begyndte at gå til bal i forsamlingshuset. Der var engang imellem bal i ungdomsforeningen eller foredragsforeningen. Der var mange unge mennesker i byen. Der var karle og piger på de fleste gårde, og der kom også karle fra herregården Stenalt samt nogle stykker fra nabobyerne, og der opstod vel lidt konkurrence om pigerne. Det var et musikerægtepar fra Ørsted "Kronborgs Trio", der spillede, og det var god, gammel dansemusik. Der blev danset rheinländerpolka, hopsa og den toppede høne m. mfl.

Den traditionelle høstfest i forsamlingshuset var et af højdepunkterne i Hollandsbjerg. Det var noget, man så hen til, men den kunne ikke afholdes, før alle var færdige med høsten. Selve høstfesten begyndte med, at man spiste den medbragte mad. Kaffen blev lavet i forsamlingshusets køkken, og ved kaffen blev der sunget "Marken er mejer" og flere andre af årstidens gode sange. Herefter blev bordene fjernet og ballet åbnet med højt humør.

Frilørdag i Randers

Af anden morskab efter høsten var overstået, var der traditionen med, at ungdommen tog til fest i Randers. Det blev kaldt "Frilørdag", og traditionen havde kørt i mange år. Hvor længe det blev ved, inden den faldt væk ved jeg ikke.

Det foregik på den store festplads på havnen, hvor der var alle mulige festligheder. Hvis jeg skal forklare det nærmere, vil jeg sammenligne det med et stort omrejsende tivoli, og det var vel egentlig også, hvad det var. Der var telte, hvor man kunne se og prøve kræfter med en stærk mand, dødsdrom, luftgynger, svingkaruseller, dansetelte og boder af enhver art.

Der var mange mennesker fra Randers og den store omegn. Randers var

centrum for store markeder og i det hele taget en stor handelsby, kendt som byen med de 13 landeveje, foruden for Randers Handsker, Randers Laks og Randers Piger. Det var den helt store begivenhed at komme til Frilørdag i Randers.

Randers er en gammel by med en del gamle bindingsværksbygninger i den indre by. Der var i mange år flere storkereeder på de gamle bygninger. Randers har også en statue af Niels Ebbesen, der i 1340 vog den kullede greve i en fejde med tyskerne. Han huggede hans hoved af ved sengestolpen, og da vi boede i Randers, stod den lem i væggen, som Niels Ebbesen kom ind ad, altid åben og åbningen kunne ses fra gaden. Måske det er sådan endnu?

Randers var også en by med mange værtshuse, og der var musik alle vegne. Jeg tror bestemt, der var mindst ligeså meget fest i gaden i Randers, som der var i Københavns Nyhavnskvarter, hvilket den meget befærdede havn sikkert også medvirkede stærkt til. I Randers var der et stort bryggeri som bryggerede "Thor Øl" Jeg har hørt, at der nu i nyere tid er direkte rørforbindelse fra bryggeriets store tanke rundt til ølhanerne i flere af byens værtshuse, så man på den måde aldrig løb tør.

Hvad skulle jeg nu?

Nu var der stadig gang i snakken om, hvad jeg skulle. Jeg var blevet, eller blevet gjort godt og grundigt træt af at være landbrugsmedhjælper og nok også lidt træt af Hollandsbjerg. Jeg tror, at jeg efterhånden var modtagelig for hvad som helst, bare ikke landbrug. Jeg var jo blevet konfirmeret og blevet voksen. Der skulle nødvendigvis ske noget nyt, når jeg til november var færdig i min nuværende plads.

Jeg fik på en eller anden måde arrangeret en rejse til morbror Harry i København. Han var nu ved politiet i Gentofte og gift med Inger. De boede i en 1. sals lejlighed på Callisensvej i Hellerup, og de havde fået deres første barn, Hans i 1942. Jeg ville rejse over til dem for at få en snak med Harry. Jeg syntes egentlig, at han var den eneste, jeg rigtig kunne snakke tingene igennem med, og jeg mente, at han vel havde den bedste forståelse for, at det var en god idé, at jeg kom med skoleskibet. Det havde han jo selv været engang.

Der kom nu ikke rigtig noget ud af det besøg, udover selve besøget og en sejltur til København, for han frarådede skoleskibet.

Alligevel satte det vel gang i tankerne om en læreplads, og når alle frarådede mig at sejle, så var det også i orden med noget andet, bare jeg kunne forlade landbruget, så snart jeg var færdig i den plads jeg havde. Det var en umulig tanke at skulle begynde i en ny plads på en gård igen, for det var ligesom ikke muligt med et kortvarigt arbejde. I min alder blev man fæstet for et år ad gangen, og så blev man i pladsen til den bitre ende. I modsat fald fik man et dårligt skudsmål, og det kunne man ikke komme langt med. Jeg havde selv foreslået, at jeg blev bager. Det var nu ikke, fordi jeg var interesseret i at bage kringler, men så var jeg sikker på, at jeg ikke behøvede, at fryse om vinteren.

Skorstensfejerlærling

Det endte med et forslag om, at jeg måske kunne blive skorstensfejer. Det havde jeg nu aldrig haft i tankerne, og jeg fandt det ikke særlig attraktivt. Forslaget kom fra Mutter, det vil sige, det kom vel egentlig fra Harry, men mor syntes om det, og jeg sagde, det var i orden, for så kunne jeg få en ende på landbruget. Og fik så muligheden for, at forlade Hollandsbjerg.

Når Harry kom med forslaget, var det fordi, han under besættelsen havde en god ven, Tage Langebæk, som han var i modstandsgruppe sammen med, og hans svigerfar var skorstensfejermester i Præstø. Tage Langebæk ville gerne tale med sin svigerfar om en mulig læreplads. Det endte med, at laugets fremsendte to tilbud på lærepladser, et i Bedsted og et hos Rudolf Pedersen i Uldum. Jeg valgte det sidste, der var med familiært ophold hos mester, altså med kost og logi. Far og jeg rejste med toget til Uldum for at se lidt på forholdene og aftale læreforholdet. Jeg skulle begynde den 1. oktober 1946 og have 10-15-20 og 25 kr. om ugen i henholdsvis første, andet, tredje og fjerde læreår + kost, logi og et sæt arbejdstøj de sidste tre læreår. Vi bad om udsættelse, fordi jeg havde plads og var fæstet indtil november. Det var ikke muligt. Det skulle absolut være til oktober, og vi måtte så prøve, at tale med gårdmanden om jeg kunne få lov at rejse en måned tidligere. Det kunne jeg ikke, han kunne ikke undvære min medhjælp i efterårsarbejdet i marken. Endelig var man blevet noget værd. Jeg var fornærmet og vi prøvede at tale med mesteren i Uldum, men nej – han skulle have en lærling til oktober, så der var ikke nogen hjælp at hente.

Mine problemer voksede, og nu var det næsten livet om, at gøre, at få gårdmanden til at give sig. Så kom der en helt uventet løsning på problemet. Morbror Børge, som på det tidspunkt havde lidt tid tilovers, han var ikke rigtig kommet i gang med nyt arbejde efter, at han var kommet hjem efter krigen, tilbød at udfylde pladsen i oktober måned. Børge havde vist ellers tanker om og måske også planer om at sejle igen, men hvis ellers det var i orden med Niels Jensen, ja så kunne han godt være karl på gården for mig i den månedstid. Det var bondemanden ikke interesseret i, men det var hans datter! Jeg husker, at Børge fandt det lidt sjovt, men måske var det også godt ovenpå fem års farefuld sejlads på verdenshavene.

Hvordan hans løn blev ordnet, og om han overhovedet fik nogen løn, det husker jeg ikke, men måske han fik en tolvtedel af min årsløn.

Jeg blev senere klar over, hvorfor det ansættelsesforhold var kommet i stand. Det var simpelthen denne her ugifte og eneste datter Mary, der klarede det. Hun havde hørt om eller måske truffet Børge og var temmelig interesseret i, at han kom til gården. Han var jo gammel landmand, og på den måde kunne der måske blive noget ud af det. Børge fandt det som nævnt sjovt og spændende, han var jo fri og uengageret.

Engang han havde besøgt Mary under helt "private former" og kom hjem hos os, var hans overfrakke fyldt med halm og byghaser. Han havde haft Mary med i halmen.

Børge måtte høre meget om det arrangement. Alle kendte jo gammeljomfru Mary, og der var mange forslag fremme om at overtage såvel Mary som Niels Jensens gård. Det kunne vist også godt arrangeres for Marys vedkommende. Hun havde vel aldrig oplevet kærligheden så nær, eller været andre steder end der på gården, og Børge havde let ved at imponere hende.

Den oktober måned gik vist hurtigt, og jeg ved, at de to hyggede sig en del med hinanden i den tid. Meeen det var altså ikke lige Børge at komme ude fra den vide verden og slå sig ned som gårdmand i Hollandsbjerg, og eventyret sluttede stille og roligt ved månedens udgang.

Jeg startede som lærling hos Rudolf Pedersen i Uldum den 1. oktober 1946.

Efterskrift

”Som jeg husker det” er ikke en beklagelse over min barndomstid, men skal udelukkende ses og opfattes som et tidsbillede fra Hollandsbjerg. Der var mange andre ”uønskede” børn i Hollandsbjerg på den tid, og de fleste andre – også på min alder – kom ud at tjene på bøndergårdene.

Mine søskende og jeg selv har alligevel en vis kærlighed til Hollandsbjerg, og kommer der gerne. Det er vist en sjælden Jyllands-tur der ikke har et besøg i Hollandsbjerg indflettet. Alligevel er jeg i dag godt tilfreds med, at jeg forlod byen dengang.

Min kløgt, mine hyppige skoleskift og en ringe undervisning i folkeskolen har nok været mit største problem og handicap siden hen i voksenlivet.

Jeg er bevist om at min barndom nok i nogen grad har præget hele mit liv – og måske også som familiefar min egen familie? Hvem ved, ja måske mine børn?

Mine tanker kan ind imellem kredse om emnet, men det kan være svært at sætte ord på, ud over hvad jeg her har beskrevet. Det meste af mit liv er nu levet – det blev, indtil videre, det, det blev, og takket være Aase og livet med hende og de gode børn der blev ud af det, blev det et rigt liv.

Jeg fik i barndommen stor frygt for fattigdommen og har været fast besluttet på at arbejde og kæmpe imod. Set bagud har jeg nok været lidt for optaget af det på bekostning af familielivet. De svære tider fra den gang satte sig spor i fars familie, med splid og spektakler på grund af økonomi/kautationer.

Det er skønt at tænke på, at der i dag er tid og plads til mere kærlighed end der var engang, og at der fødes flest ønskebørn.

Fattigdom i Danmark som i min barndom eksisterer lykkeligvis ikke mere.

II

Mit voksenliv

Kapitel 7.

Skorstensfejer

Jeg ved, det var lidt svært for mor, da jeg var ti år og rejste hjemmefra første gang. Men nu, hvor jeg rejste så ”langt væk”, som til Uldum og kun kom hjem til højtiderne var det også svært for hende. Ganske vist havde jeg ikke boet hjemme i flere år, men jeg havde jo alligevel været i nærheden, og mor følte vel, at hun stadig kunne holde lidt øje med knægten. Dreng var jo, hvad jeg var, og jeg ville i dag nødigt have sendt et af mine børn ud at bo og tjene et fremmed sted i den alder. Måske var jeg lidt beklemmt ved at rejse langt hjemmefra, men nu var det pludselig alvor. Jeg skulle nu til at opleve noget nyt, som jeg længe havde drømt om.

Langt senere har jeg tænkt lidt nærmere over, hvordan min mor har haft det. Alt det myldrer frem, fordi jeg nu selv har såvel børn som børnebørn.

Mor gav mig en salmebog med, da jeg rejste, og bag i den havde hun skrevet forskellige vers, gode råd og ønsker for min fremtid. Jeg må med skam sige, at jeg i dag ikke ved, hvad der er blevet af den.

Det har betydet så meget for mig, at jeg husker, der var skrevet små vers på små sedler og der var skrevet på det indvendige omslag. I dag ville jeg have givet guld for den salmebog.

Den var fyldt med min mors gode velmente og kærlige ord – en bekymret mor, der nu skulle sende sin dreng ud i det uvisse og bare håbe og bede til, at det måtte gå godt, og at nogle venlige mennesker, hun ikke kendte, ville tage sig af hendes dreng. Vi kunne skrive gode breve til hinanden. Måske det lyder så underligt, men hun har vel haft det noget lignende, som vi havde det, da vi sendte en ”dreng” til New Zealand. Vi kunne også skrive gode breve til hinanden og bruge telefonen i nødtilfælde eller ved jul og fødselsdage. Det kan vist udmærket sammenlignes, om end Peer var gift og havde børn.

I Uldum

Ud i den store verden. Det kan vel lyde lidt voldsomt i dag, men dengang var Uldum langt væk, og nu var jeg den første der blev sendt så langt hjemmefra. Senere har vor mor måttet sende andre af mine søskende af sted. Det har sikkert været lige svært, hver gang, selv om de var lidt ældre, men dog bare i konfirmationsalderen.

På det tidspunkt, hvor jeg rejste til Uldum, havde jeg ikke boet hjemme i flere år og havde derved opnået at blive ”vænnet lidt fra.” Jeg havde i lang tid haft en udlængsel og syntes næsten ikke, det var til, at holde ud at være i Hollandsbjerg længere. Der var så mange ting der gik mig imod. (I dag ved jeg godt, at det er der i den alder). Det eneste saliggørende var at komme af sted, og det var stærkt medvirkende til, at jeg sagde ja til en læreplads som skorstensfejer.

Jeg anede overhovedet ikke, hvad jeg gik ind til, eller næsten ikke hvad det handlede om. En skorstensfejer var for mig bare en meget sort og beskidt fyr, jeg så engang imellem, når han kom med alle sine remedier på cyklen. Jeg havde aldrig set på, hvad arbejde han udførte. Nu var det altså besluttet sådan, at jeg skulle i lære som skorstensfejer, og det måtte jeg så acceptere som prisen for, at jeg kunne forlade Hollandsbjerg.

Da jeg så endelig skulle af sted, ud i verden til noget nyt og ganske ukendt, følte jeg mig alligevel temmelig ensom og alene. Jeg tog selv med toget til Uldum. Jeg var godt nok blevet 15 år, men var ikke særlig berejst, selv om jeg havde været i København et par gange for at besøge min morbror Harry.

Jeg skulle skifte tog i Ryumgård, Aarhus, Horsens og Rask Mølle, og det tog det meste af en dags tid at rejse til Uldum. Det var vel nok alligevel en lidt alvorlig sag den dag, jeg ankom til Uldum og egentlig ikke vidste hverken ud eller ind. Fremmede mennesker der var lidt anderledes end der, hvor jeg kom fra, en anden dialekt et andet miljø en anden livsstil. Jeg var nok ikke så meget værd, men det gik, da jeg først fandt ind i den nye livsform. Men jeg tænkte, at der var lang tid fra oktober til jul, hvor jeg kunne komme hjem på juleferie.

Nu var jeg altså kommet i lære i et fag, jeg aldrig havde tænkt på eller drømt om at stifte bekendtskab med, og langt mindre, at det skulle blive mit livsarbejde, men alle sagde, det var så godt at være skorstensfejer, og skorstensfejerne tjente mange penge, og lige netop det betød en del for mig, fordi det

netop havde været det, der altid var problemet derhjemme.

Jeg tror, at jeg havde en indre vilje eller nogle tanker om, at al den elendighed og evige kamp for føden og mangel på alting ville jeg kæmpe for at undgå. Hvis det kunne gøres ad denne her vej, så prøver jeg det.

Efterhånden tænkte jeg, at det nok var rigtigt, for jeg kunne jo se, hvor mange penge min mester krævede op, hvor vi kom frem. Efterhånden blev jeg vænnet lidt til arbejdet og miljøet i hjemmet og på skorstensfejerværkstedet, alt sammen var det meget forskelligt fra, hvor jeg kom fra. Nu var jeg pludselig i bad hver dag ved fyraften.

Jeg ved ikke, hvad jeg havde forestillet mig, men vel noget med, at mester gik i bad først og derefter svenden og til sidst lærlingen, men jeg fandt selvfølgelig hurtigt ud af, hvordan det foregik. Vi badede selvfølgelig samtidig. Der stod en vaskebænk, og så havde vi hver en spand og tog varmt vand fra gruekedlen. Sæbede os ind fra top til tå og hældte til sidst resten af vandet ned over hovedet og kroppen.

Der blev senere sat en opretstående kobberbadeovn op. Det var en slags vandvarmer der blev fyret forneden og med et røgrør op gennem ovnen. Ovnen var tilsluttet vandrørene, og den var med bruser. Det var et godt fremskridt, og vi kunne nu afslutte badet med en afskylning under bruseren.

En skorstensfejers udstyr

Der var så mange nye ting, jeg blev belært om og skulle prøve at huske. Også fagudtryk omkring påklædning /uniform / arbejdet og værktøj etc.

For at begynde fra oven, så var en høj hat noget, man kun må bære som udlært svend. Det var dog sådan, at en høj hat har et plys-silkebetræk påklædt den høje puld. Når en høj hat er blevet for gammel og bulet, så krænger man dette silke-plysbetræk af, og så bruger man betrækket til en form for kalot. Det er et meget fint og meget tæt vævet stof, som støvet ikke kan trænge igennem. En sådan hovedbeklædning kaldes i fagsproget et kæpsel, og det er lærlingens hovedbeklædning. Det bæres altid også af svendene under den høje hat. Kæpslets funktion er at beskytte håret mod sod og støv.

Videre har en skorstensfejer en halsklud, kaldet et mundug. Et godt mundug består af et firkantet stykke stof, helst flonel, som lægges sammen til en trekant og bindes dobbelt rundt om halsen. Foruden at det luner halsen om vinteren, så er funktionen den, at den beskytter mod støv i lungerne. Hvis man arbejder indvendig i en skorsten, kan man trække

dette munddug op for munden. Teknikken er den, at man trækker vejret ind gennem munden og altså munddugen og puster ud gennem næsen.

Endvidere består uniformen af en jakke i fagsproget kaldet en kollert. Denne kollert er højhalset og tilknapet for værn mod støv, og den kan være både enkelt og toradet. Kollerten er forsynet med blanke messingknapper med et skorstensfejeremble, ærmerne er ved håndleddet forsynet med snore, så ærmerne kan snøres til. På den tid bestod stoffet altid af kraftigt molskinsstof tæt vævet og varmt og rart om vinteren, men alt for varmt om sommeren. Kollerten var forsynet med forstærkninger på ryg, skulder og albuer, steder, hvor slidet var størst, når der blev arbejdet indvendig i skorstenen. Rundt om kollerten havde vi en kraftig læderrem – en gjord – med messingspænde. Remmen med spænde kaldes for en gjordlås, men den er dyr at anskaffe og hører almindeligvis ligesom den høje hat til svendeværdigheden. Reglen er, at lærlingen efter bestået svendeproe opnår retten til at bære den høje hat og en gjordlås.

Jeg havde ikke, hverken ret eller råd til en gjordlås, men fik alligevel en slags hjemmelavet gjordlås.

Ude på landet på en gård fandt jeg et stykke af en gammel trækrem fra en kværn eller et andet maskineri. Den var ikke så bred eller kraftig og kunne godt bruges til at spænde om livet, hvis jeg altså kunne få anskaffet et spænde. Hvorfra husker jeg ikke, men jeg fik fat i et passende, lidt kraftig stykke kobberplade som jeg bukkede i siderne og fik dannet til et spænde til remmen. Remmen og spændet blev pudset og så flot ud – Jeg brugte det hele min fire års læretid og har det liggende endnu, om end det ser lidt brugt ud.

Bukserne er bare bukser, dog er bagdelen forsynet med ekstra forstærkning, kaldet hinterflik. Den fineste og dyreste uniform var altid den dobbeltradede med hjorteskinsbesætning.

En anden ting, jeg også hurtigt skulle lære, var et rigtigt skorstensfejerfløjt. Det består af en lang og en kort afsnuppet tone. Det er praktisk, når der for eksempel står en skorstensfejer højt på et tag og en anden nede i gården, eller man kan lade lyden passere gennem skorstenen, så man på den måde kan skaffe kontakt og kommunikere med hinanden, frem for at stå og råbe og påkalde sig andre menneskers opmærksomhed.

I forhold til i dag var et sæt værktøj til en skorstensfejer ved min læretids start i 1946 ikke særligt omfattende. Det bestod ganske enkelt af arbejdsjern – line med linekost og jernkugle, en stødkost eller visker, en sodkasse med skovl og støvkost, en fjervinge og en pensel (en kost på et ca. 2 meter langt skaft) samt 9 og 18" linekoste. Det helt obligatoriske og

personlige arbejdsjern sad på venstre skulder. Arbejdsjernet var personligt på den måde, at det helst ligesom skulle passe til personen.

Det med arbejdsjernet på skulderen var lidt svært i begyndelsen, det faldt ustandselig af, og man skulle passe på, at det ikke gjorde skade, når det faldt. Langt senere blev det en vane og næsten uundværligt – næsten en fast del af påklædningen.

Straks efter starten begyndte jeg også på teknisk skole. Det foregik to aftener om ugen efter arbejdstid, fra kl. 19.00 til kl. 22.00. Læreren var en lokal tømrermester, om han også havde en videre uddannelse ved jeg ikke, men jeg og nok også alle, eller de fleste andre, fandt ud af, at der er noget der hedder geometri. Vi tegnede og regnede på livet løs, og det var ret spændende at lære. Det var dog nok gået lidt bedre og nemmere, hvis jeg havde lært lidt mere derhjemme i landsbyskolen.

Lange dage

Det var godt nok nogle lange dage. Vi kørte hjemmefra kl. 7.00 morgen og cyklede langt. Mester boede i den ene ende af distriktet og der var tredive km til det yderste hus. Når vi var hjemme kl. 18.00 og skulle i bad og spise, var en time hurtigt gået, og så var det skoletid. Der var ingen problemer med at sove om natten. Jeg havde et lille bitte rum for enden af stuen. Der stod en seng eller en divan, som jeg sov på. Hvor jeg havde mit tøj og øvrige ting, ved jeg egentlig ikke. Nok ikke det store problem, for min garderobe fyldte ikke meget. Der var ikke nogen dør til stuen, bare et forhæng, som jeg trak for, når jeg gik i seng.

Mester og hans kone havde et barn, og de fik et til, mens jeg boede hos dem. Der var ikke så meget plads, og jeg tror også, de var trætte af det familiære samvær med lærlingen, og det kan jeg godt forstå, det var jeg også.

Vi var to ansatte, en svend og jeg. Svenden, Gunnar Jensen (Speedfejer), boede på det nærliggende afholdshotel. Der var ikke andre pensionater i byen, så på et tidspunkt blev det ordnet sådan, at jeg også kunne bo og spise på det lille hotel. Det passede mig fint, for der var flere unge mennesker, der spiste og boede der.

Det varede nu ikke så længe, før jeg fik min egen kost på nakken og min egen arbejdsseddel. I begyndelsen fulgtes jeg med svenden ud, men jeg fik hurtigt min egen tur. Med såvel ansvar for arbejde som regnskab.

Mejerierne

Ind imellem skorstensfejningen havde vi andre rensningsopgaver. Vi rensede trækkanaler i dampkedler på mejerierne. Mejerierne arbejdede jo hver dag, også søndag. Der skulle holdes tryk på kedlen, til arbejdet i mejeriet var færdigt. Derefter ophørte fyringen, og spjældene blev åbnet, således at frisk og kold luft kunne passere igennem trækkanalerne og derved afkøle kedlen. Det var derfor kun muligt at rense sent om eftermiddagen, når røgkanalerne i kedlen var tilpas afkølet. Mejeriet skulle være standset, og spjældene til dampkedlen skulle være åbne og renselemmene tages af. Bag renselemmene var der murværk, som skulle fjernes, før man kunne komme ind i trækkanalerne.

I sådan en kedel er der fire trækkanaler. Tromlen med indfyringsrist i de forreste ca. to meter. To sidetrækkanaler og en bundtrækkanal, som udmunder i den store skorsten. På den tid fyrede man overvejende med brunkul, men også en del med halm.

Når man renser sådan en dampkedel starter man med tromlen, et flammerør vel ca. en meter i diameter og mellem seks og otte meter i længden, alt efter kedelstørrelsen. Den sod og aske, der lå der, fyldte næsten hele røret, og de andre kanaler ud mod skorstenen kunne næsten være tilstoppede. Mejeribestyreren sendte ikke bud efter skorstensfejeren, før det virkelig var nødvendigt, og hele systemet næsten var tilstoppet.

Med nogle halvmåneformede redskaber på et langt skaft ragede vi den varme aske ud af flammerøret. Når der var så tykt et lag, var soden og asken altid gloende varm, og vi skulle sørge for at komme vand på, der hvor soden blev anbragt, for at slukke eventuelle gløder. Nogle gange sprøjtede vi vand på inde i kanalen, det dæmpede støvet, men ikke varmen, så det gav en temmelig varm dampsky. Det var nu ikke noget problem at rense tromlen, men sidekanalerne var snævre og kunne kun vanskeligt renses med værktøj. Vi tog det, vi kunne, udefra, men måtte altid rense det sidste ved at mave os selv igennem med en eller anden kost i hånden. Det var ulideligt varmt, og nogle gange måtte vi ligge på et bræt ind i bunden for ikke at blive brændt. I bundtrækket var der også halvt tilstoppet og ikke rigtig noget anden mulighed end personlig gennemgang. Det var bedst, hvis der var så meget plads ved kedlens bundhane i forreste del, at man kunne komme den vej ind og derved skubbe soden foran sig ud mod skorstenen. Så lå man bag trækket og støvet forsvandt fremad og ud i skorstenen.

Jeg kan bedst beskrive det ved, at sammenligne det med varmen i en sauna, hvor man samtidig har ret hårdt arbejde i flere timer.

Når vi var færdige – var vi færdige, og flade. Vi fik tilført lidt ny energi med en blanding af fløde og kærnemælk fra kølerummet. Det smagte virkelig godt. Ud på aftenen samlede vi værktøjet sammen og cyklede hjem. Vi gjorde det og tænkte ikke så meget over det arbejde vi havde udført – gjorde det bare, for sådan var det at være skorstensfejer.

Cykelturene

Jeg ville gerne væk fra landbruget fordi jeg frøs om vinteren og hvis jeg havde vidst det her, eller nogen havde sagt til mig, at det også er et koldt job om vinteren, tror jeg ikke, jeg havde sagt ja til det. Hvis jeg havde frosset ved roekulen, så var det ikke mindre koldt at være skorstensfejer på cykel om vinteren i det kolde årti i 1940'erne. Jeg havde for lidt og for dårligt tøj og sko. Skoene var en slags gummisko, en art galocher. Om morgenen lagde vi en ny avissål i skoene. Det var rigtig til at holde varmen i fødderne.

Hvis jeg havde cyklet langt og frøs en vintermorgen på vej ud, var det lykken, hvis man havde penge til et stykke wienerbrød og en halv liter sødmælk, mens man sad og fik varmen i bagerens fyrrum eller ved en mejerikedel, og på den måde komme lidt til hægterne efter den kolde morgen-cykeltur, inden man begyndte på turen og dagens arbejde. At køre på cykel dengang var godt nok lettere, end da far cyklede til tørvemosen på faste dæk, nu havde vi dog almindelige dæk på hjulene, om end det var ”krigskvalitet”, der ofte punkterede på grusvejene. Men i forhold til nutidens cykler med mange gear, var det nogle anstrengende cykelture.

Det var heller ikke helt nemt at balancere med et sæt værktøj på cyklen. Værktøjet satte vi dog fra os ved fyraften på det sidste sted, vi besøgte, eller et andet sted på turen indtil næste dag.

Jeg havde ikke været i lære ret længe, før jeg som nævnt blev sendt ud på egen hånd. Jeg fulgtes med læresvenden ud til, hvor turen begyndte, og så mødtes vi igen til fyraften og fulgtes ad hjem.

”Et par piber tobak”

Engang mester og jeg var på hjælpearbejde i et nabodistrikt (et ”bikser-distrikt”, en bikser er eller var, –for dem er der ikke flere af – en ufaglært skorstensfejer). Det var omkring den lille by Kollemorten nord for Tørring og Uldum.

Det var rigtig ude på heden. Vi havde aftalt turen og skulle mødes til fyraften. Turen gik rundt til de ensomt beliggende hedegårde, – mange sted-

er ad stier rundt i lyngen – og man kunne ikke altid se fra det ene sted til det andet. Ingen vejnavne og eller husnumre. Spurgte man om vej, kunne man få den besked, at ”Jaaa do ska et godt styk norden ud – måski et par piber tobak.” Der var meget enkelt og sparsomt hos folk på de fleste af stederne. Møblementene bestod bare af et bord og et par stole, måske fire. Vand til køkkenet hentede man ved vandposten i gården. Madlavningen foregik på brændekomfuret. Enkelte havde måske en radio, men fjernsyn var aldeles ukendt.

En dag kom jeg til et sted i en lille dal eller klitgryde. Det var som om, der var ubeboet, ingen gardiner, tomme vinduer. Jeg gik ind, råbte hallo, men ingen svarede og der var tyst og stille. Der stod et par stole og et bord, og jeg var sikker på, at stedet var ubeboet, og det var ikke så godt, for jeg skulle spørge om vej til næste sted.

Det var sommer og jeg gik ud i haven for måske der at finde nogen. Ingen var at se og jeg gav mig til at spise af solbærbuskene, og mens jeg stod i mine egne tanker og spiste bær, rejste der sig en stor gammel mand med fuldskæg og langt hår fra buskene og gav mig et chok, som jeg så aldrig glemmer.

Han var en rar gammel mand, der boede alene, og han var vist egentlig glad for at se et fremmed menneske. Jeg gjorde, hvad jeg skulle, vi sludrede lidt og han viste mig vej, som han nu kunne. Det var en vanskelig rute i et vildsomt terræn og mester og jeg kunne ikke rigtig finde hinanden, og vi mødtes ikke før klokken 19.30.

Vi tog så toget til Uldum. Vi fik plads med cyklerne i godsvognen, vi var jo sorte og beskidte efter dagens arbejde og kunne derfor ikke så godt sidde i personvognen sammen med andre passagerer.

På fagskole

Læretiden skred frem. De sidste to år skulle jeg på fagskole. Lærlingskolen var dengang på Teknologisk Institut i København. De sidste to år af læretiden var den teoretiske del i læretiden to gange fire uger. Det var tilrettelagt således, at det foregik om sommeren, og det betød, at jeg kun havde en uges sommerferie. Ellers var den på 14 dage. Hvad man dog skulle finde sig i dengang.

Lærlingene boede på skolen, oppe i øverste etage under skrævæggene i fløjen ud mod Åboulevarden. Det var en stor sal, kaldet ”skræddersalen”, fordi skrædderne brugte den til undervisningslokale om dagen. Der var opstillet store, lange borde, hvor skrædderlærlingene sad – i skrædderstilling

– og syede. Bordene blev ryddet væk, når undervisningen var slut.

Skorstensfejerlærlingene kunne så, efter skræddernes undervisningsdag, overtage lokalet.

Vore ejendele blev opbevaret i en skabsseng, en kombineret seng og skab. Sengen var hængslet forneden, sengetøjet bundet til sengebunden med en rem, og sengen kunne så slås op og låses foroven. Praktisk og godt, men ikke med megen plads til ejendele. I skabet/sengen var der anbragt en lille hylde og en knage, hvor der kunne hænge en bøjle med tøj.

For enden af salen var nogle halvstore vinduer. Uden for vinduerne mod gaden var der en slags gesims og nogle små udsmykninger i muren. Om aftenen, når der ikke var råd til at gå i byen, så fandt man på andre sjove ting. Det var ret underholdende at sidde ude på gesimsen og se ud over byen og trafikken, der var sporvogne dengang. Det fik så bare en brat ende, fordi nogle af de mest dristige, i kådhed og sjov – hvem tør? – gik videre op på tagryggen og gjorde sig rigeligt bemærket på den måde.

Nogen fik øje på dem nede fra gaden, og politiet satte en stopper for det.

De fleste af os spiste på et pensionat i Colbjørnsensgade. Det var der mange andre fra byen der også gjorde, og det var ret spændende. Rigtigt københavnermiljø – tror jeg – værten sagde De og hr. Nielsen. Det var en hel anden verden, end vi kendte fra Jylland.

Vi gik derned til morgenmaden, fik madpakke med og kom så igen og spiste aftensmad. Efter aftensmaden blev der serveret kaffe eller the i den tilstødende dagligstue, hvor der var fine møbler, bløde lænestole og sofaer. Der sad de lidt ældre pensionærer og hyggede sig efter middagen. Det var ikke rigtig noget, vi benyttede så meget, og jeg tror egentlig også, at værten gerne så, at vi gik igen efter maden, så vi ikke forstyrrede aftenfreden for meget.

Om søndagen fik vi kun morgenkaffe og så en madpakke til hele resten af dagen. Den kunne ikke altid slå til, så nogle gange gik vi ind i smørrebrødsforretningen ved lukketid og købte de sidste stykker til en billig pris og fik på den måde lidt natmad.

Jeg havde også lånt en cykel hos morbror Harry, der nu boede i Søborg. Der kørte jeg ud og fik lidt mad engang imellem.

Jeg var glad for skolen, det var en god skole. Vi havde almindelige skolefag ud over de faglige. Jeg fik på den måde suppleret mine syv år i folkeskolen, hvad der i høj grad også var brug for.

Hjemme igen på arbejdspladsen boede og spiste jeg nu på afholdshotellet og havde dermed lidt friere tøjler. Jeg havde efterhånden fået mange venner i aftenskolen og gymnastikforeningen, og det tog en stor del af aftenerne. Dengang arbejdede vi også om lørdagen, men lærlingen skulle gøre rent i baderum og feje gade. Jeg skulle altid spørge om der var mere, inden jeg gik.

Til bal

En gang om måneden var der bal på kroen eller i forsamlingshuset, og det var skønt at danse og more sig lidt. En af vennerne, hvis far havde Tuborg depotet besøgte vi først og måske et par gange i løbet af aftenen. Depotet lå lige i nærheden af kroen, og det øl, vi drak, kostede ikke noget, der var jo nok af det.

Kommiss'erne i den store købmandsgård tog på hylderne, hvad de skulle bruge. Det var som om det bare var en selvfølge. Det var ikke os lærlinge, de levede af på kroen, men der var jo nok nogle, som havde bedre råd end os. Mine småskillinger rakte ikke langt og der var andre, der havde det ligesom jeg. Vi kunne jo nok skele lidt til bordene efter dansen. Der blev serveret smørrebrød for de mere velbeslæede. Vi var nok ellers dem, der var mest sultne.

Jeg var vel efterhånden faldet til i Uldum og måske det kunne mærkes hjemme i Hollandsbjerg. På et tidspunkt kom søster Gerda også til Uldum. Måske på min anbefaling? Hun blev hushjælp hos en slagtermester. Måske mor og far fandt det betryggende at sende hende til Uldum, når nu jeg også var der – jeg ved det ikke. Jeg tror godt nok ikke, Gerda havde megen støtte fra min side, men jeg var der da. Jeg tror også kun, at det blev til et halvt års tid for hendes vedkommende.

Min mester, Rudolf Pedersen og hans kone Magda, var da flinke folk, men når jeg tænker på, hvad jeg lærte der, vil jeg sige, at jeg lærte mere om, hvordan tingene ikke skulle være end om, hvordan de skulle være. Når jeg siger "tingene", så gjaldt det såmænd næsten alle forhold. Jeg må sige, at jeg lærte faget fra bunden. Jeg kunne blive sat til at flække spanskrør til kosteris en hel dag, når det var snevejr eller regnvejr, for så at binde koste af det en anden dag. Det var næsten mere, end min psyke kunne holde til.

Jeg tror ikke mester og hans kone var særlig økonomiske, jeg tror de skyldte både hos købmand og bager, og alligevel ville de gerne føre sig lidt frem. Det

kneb også med at få betalt for mit ophold på pensionatet. Jeg må sige, jeg var ikke særligt imponeret af min læremester. Måske var jeg lidt skuffet, jeg tror, jeg forventede at min mester i det gode job, havde lidt mere styr på tingene.

Han var glad for at køre motorcykel, og for ham var der kun Nimbus der duede. Jeg havde ikke meget kendskab til motorcykler, men det fik jeg – i hvert fald til Nimbus motorcykler. Inden jeg blev atten år og fik kørekort, fik jeg lov at køre engang imellem, når det kunne passe.

Sidevognen

En dag kom der sidevogn på cyklen, det var med en varekasse, der var god på arbejde. Engang Rudolf skulle blive et sted til noget selskabeligt, mente han nok, at jeg selv kunne tage motorcyklen hjem. Det passede mig fint, for jeg havde vel nok lært at køre. Det havde jeg nu ikke helt, og det var første gang med sidevogn og det er ikke *heelt* så nemt første gang, og i et højresving gik det galt. Et højresving er svært med en sidevogn, og når farten er for høj, bliver sidevognen hurtigt for let og løfter sig, hvis man drejer for brat. Det blev jeg lidt bange for, og cyklen kørte længere og længere mod venstre og op ad en skrænt i den forkerte side af vejen. Jeg var ved at vælte, men kom dog ned på vejen igen, allerede en del mere erfaren end før. Resten af turen forløb stille og roligt.

Ikke fordi der var nogen der havde set, hvad jeg lavede, og jeg fortalte det ikke til nogen, for så havde jeg vel aldrig fået lov en anden gang. Jeg tror nok, jeg efterhånden kørte så meget, at mester fandt det bedst, at jeg fik et kørekort og det fik jeg så den 17. april 1949. Efter den tid kørte jeg en del på motorcykel, og jeg blev ret god også med sidevogn. Det var blevet lidt sjovere at komme på arbejde.

Det var også godt nok om sommeren, men vi kørte altså også på den motorcykel om vinteren, og det er kun sjovt, hvis der er lidt snedriver at fræse igennem. Ellers er det en kold affære, hvor har jeg dog frosset på det apparat, for jeg havde ikke noget ordentlig varmt tøj.

Det sorte tøj

Min læresvend Gunnar Jensen "Speedfejer", som han blev kaldt, havde selv Nimbus motorcykel og kørte motorløb. Det var en sørgelig affære. Han kørte det ene løb efter det andet, men blev altid nummer sjok – deraf navnet "Speedfejer"

Vask af arbejdstøj. Det er næsten flovt at skrive det, men vi tog det samme

tøj på, hver morgen, dag efter dag, altså også undertøj. Det hele blev vasket to gange om året, det var til juleferien og til sommerferien. Det foregik på den måde. Bukser og jakke blev lagt på baderumsegulvet, smurt ind i brun sæbe og skrubbet med en stiv børste. Det var eneste og mest brugbare metode, for der sad en hel klump tjæresod bag på nakken, hvor arbejdsjernet sad. Tøjet blev skrubbet godt med en stiv gade- kost. Vaskemaskine var et ukendt begreb for os. Undertøjet røg i skraldespanden og et nyt, gammelt sæt blev nu taget i brug til det sorte. Når vaskeriet var færdigt, tog vi tøjet til mejeriet, hvor det blev lagt til tørre oven på mejerikedlen. Når vi så hentede det næste dag, var det godt nok tørt, men også så stift, at det kunne stå alene. Men det føltes alligevel rart og rent med lidt nyvasket tøj.

Det sorte tøj var i det hele taget et problem, specielt om vinteren. Når vi kom hjem fra arbejde og skulle i bad i det lille baderum, så hængte vi tøjet på en knage og vaskede os to-tre mand, og det dampede i rummet, så vi dårligt kunne se hinanden. Koldt var der udenfor, og der blev derfor ikke luftet ud. Når vi så skulle have tøjet på igen om morgenen, var det nogle gange stivfrossent, så det kunne stå alene. Nå, men så bare ud på motorcyklen og a fsted – jaaa, jeg kan næsten føle det igen, når jeg skriver disse linier – det var koldt.

Min læremester havde også en lille sideerhverv. Han var isolatør og isolerede varmerør. Hvor han havde lært, det ved jeg ikke, men han var god til det. Jeg blev efterhånden også sat til at hjælpe med det arbejde og lærte derved også noget om isolering af varmerør. Det mest brugte isoleringsmateriale var kiselgur. Et isoleringsmateriale der blev blandet med asbestpluk, altså asbestfibre. Det støvede, men blev blandet op med vand og smurt på rørene, lidt ad gangen til det blev tørt, og et nyt lag kunne lægges på. Det krævede lidt håndelag at få det glat og pænt. Det var et usundt arbejde, men det var der ingen der tænkte på dengang. Jeg ved ikke om arbejdstilsynet eksisterede.

Jeg havde en god ven Laurits, hvis forældre havde et privat plejehjem. Der kom jeg en del. Laurits havde også en søster, som jeg pjankede lidt med. Det var et rart sted at være, altid mulighed for kaffe og mad, hvis man trængte til noget. Laurits og jeg fulgtes til gymnastik og til fester og havde det rart sammen. Vi havde selvfølgelig også lidt kærestes. Laurits var nok lidt mere erfaren på det område end jeg. Han havde et flot bølget sort hår og pænt tøj og løb gerne af med sejren. Engang var han kæreste med lægens husassistent. Jeg kom lidt med hos hende og fik lidt kaffe, men det var Laurits hun ville have.

Engang vi var på besøg hos husassistenten, mødte jeg så lægefruens søster i huset. Hun var vel på ferie eller hvad? Jeg fik så et godt øje til hende, og det var ikke så ringe. Hun så godt ud og jeg var med hende på familiebesøg i Vejle. Hun var lidt ældre end mig, og jeg tror familien tænkte: "Hva vil du dog med ham?" Og jeg kunne vist heller ikke rigtig leve op til, hvad hun forventede, men vi havde da en dejlig tid sammen. Hun var sygeplejeelev på Rigshospitalet, og jeg besøgte hende en enkelt gang, inden det hele gik i glemme.

Svendeprøve

Efter de fire års læretid og bestået lærlingeskole på Teknologisk Institut kom jeg til svendeprøve i Randers. Svendeprøverne blev arrangeret forskellige steder i landet fra år til år. Der afholdtes svendeprøver to gange om året. Jeg husker ikke meget fra min svendeprøve, men dog den stiskorsten, jeg måtte igennem. Mor og far var med og overværede forestillingen. Det var en kulfyret bageriskorsten i Storegade. Hvor høj den var, husker jeg ikke, men jeg er sikker på, den var høj nok. Skorstenen var fra et bageri i en sidebygning til en firetages ejendom. Der var kun en vej – se at få det overstået. Vi var to lærlinge, der havde den skorsten. Vi var sorte – se billedet. Jeg ved egentlig ikke, hvordan mor og far de tog den oplevelse, men jeg tror i hvert fald

Svendeprøve i Randers. Fra venstre far, jeg og mor. Til højre en medlærling og hans far.

Jeg blev soldat i 1951.

mor var meget optaget af det og havde en vis stolthed over, at de nu havde de en søn, der var udlært skorstensfejersvend. Om aftenen var der på en restauration på Frederiksplads den sædvanlige uddeling af svendebreve med efterfølgende middag for de nye svende og deres forældre. Det var i sig selv en begivenhed og en oplevelse for såvel mig som for mor og far.

Jeg kørte til Randers sammen med mester og hans kone. Han havde lånt eller lejet en bil i Uldum. En Citroën Berlina, tror jeg den hed, en fin bil. Det var vel for at det skulle se lidt godt ud at komme i bil, for ellers benyttede man toget.

Jeg arbejdede kort tid hos min læremester. Nu skulle der ske noget nyt. Jeg havde været på session og skulle være soldat. Jeg ville ikke være i min læreplads mere og tænkte mest på at finde et andet arbejde.

En isolatør i Kolding søgte folk, og jeg fik arbejde der i en tid. Det var ikke lige det jeg havde drømt om, så da min gamle mester skrev til mig, at jeg var rejst i utide dvs. uden opsigelse, og at han agtede at klage til fagforeningen, hvorefter jeg kunne forvente pålagt en bøde, besluttede jeg at rejse tilbage og arbejde der i den korte tid, der var tilbage, inden jeg blev indkaldt til militærtjeneste i luftværnsartilleriet i Esbjerg den 1. maj 1951. Det var nu nok noget af en tom trussel, for jeg var færdig med min læretid og dermed en fri mand. Men jeg befandt mig ikke så godt i Kolding.

Kapitel 8.

Jeg møder Aase

Jeg vil springe let hen over soldatertiden og alle soldaterhistorierne, som nok ligner de fleste andre, der er blevet fortalt. Dog havde jeg jo den gode historie, at jeg mødte Aase, som blev min store kærlighed.

Efter korporalskolen i Holbæk kom jeg tilbage til regimentet, men blev straks efter sammen med et hold nye rekrutter sendt til Padborg lejren. Her gjorde jeg tjeneste i et halvt år indtil hjemsendelse.

Det var en lidt trøls tid. Aase var stadig ansat hos Fru Knudsen på Jerslev Telefon Central, hvor hun også boede. Der gik en del breve gennem postvæsenet begge veje – det var dengang man også kunne sende søndagsbreve. Enkelte gange havde jeg også forlænget orlov, så jeg kunne besøge hende. Det var bedst, hvis man kunne komme med et af de internationale tog fra Padborg mod København. De standsede i Slagelse, hvor jeg så skiftede mod Kalundborg.

I de internationale skulle man have pladsbillet, og det kunne man ikke altid få. Engang jeg skulle med toget fra Padborg, kunne jeg ikke få nogen og var helt fortvivlet, for jeg havde jo forlænget orlov og, hvis jeg nu ikke kunne komme af sted? Jeg havde hørt om andre i samme situation, og de havde kontaktet lokoføreren, så det prøvede jeg også. Lige inden afgang fik jeg lov at smutte op i det store lokomotiv, uden at togføreren blandede sig.

Det blev noget af en oplevelse, at se, hvordan de arbejdede der. Der var to mand – lokoføreren og fyrbøderen. Føreren drejede på et stort håndtag ved sin plads. Han regulerede selvfølgelig dampmaskinen og farten. Fyrbøderen fyrede kul på i ét væk. Der var lidt halvkoldt og det trak, det var åbent i siderne bagud, og der blev kørt meget hurtigt. Det var jo et gennemgående tog, og da vi kørte gennem Tinglev Station, som i hvert fald den gang var et trafikknudepunkt med et virvar af skinner på kryds og tværs, var det et ret

skræmmende syn at komme kørende med den hastighed gennem alt dette virvar.

Jeg nåede dog sikkert med toget til Jerslev, hvor Aase tog imod, men jeg tror næsten, jeg var sort som en skorstensfejer af alt det kulstøv. Det var på en gang en forfærdelig tur og en stor oplevelse.

Mens jeg var soldat, døde min Bedstefar Marius. Jeg nåede dog at besøge ham i uniform. Jeg tror han var glad for mit besøg, for han gav mig hundrede kroner. Det var ret flot.

Bedstefar boede, som nok tidligere nævnt, de sidste år han levede i huset ved gården sammen med faster Ingeborg. Han havde afstået gården til farbror Søren. Søren skulle bruge et hus til en fodermester, og ved hjælp fra farbror Oluf fik de nu ordnet det sådan, at Søren købte huset i Hwollern, og derved kunne far købe det lille landbrug i den anden ende af byen. Der blev omrokeret med både hus og jord, men de nærmere omstændigheder husker jeg ikke. Jeg ved dog, at fars bror Oluf var en stor hjælp i den handel. Ejendommen, de nu overtog, havde den samme ejer, som havde haft huset i Hwollern, dengang det var en landbrugsejendom.

Mor og far overtog landbrugsstedet Hollandsbjergvej 43 i 1952, og det var en rigtig landbrugsejendom med dyrehold. Men det var et elendigt hus og stald. Stald, lade og stuehus sammenbygget i en vinkel med gårdsplads mod syd – fin beliggenhed. Meeen, men, hvor så der ud alle vegne. Fra stalddøren i gavlen blev der kørt møg ud på en mødding næsten lige uden for stalddøren. Bag møddingen var der et gammelt rundt stråtækt grisehus, i hvert fald gik der en gammel so eller to med grise derinde. Jeg har været i huset før mor og far købte det, og jeg husker roderiet derfra. Hele ejendommen var og er stadig stråtækt. Der var også en ailebeholder, hvor dækket ikke var for godt.

Midt på gårdspladsen – egentlig lige udenfor køkkendøren – lå der et stort faldefærdigt hønsehus – uden høns. Jeg var soldat dengang, men hjemme på orlov.

Nu skulle det gamle hønsehus fjernes, og Fatter og jeg gik i gang. Måske der var flere der hjalp, selve arbejdet husker jeg ikke så meget om, men lopperne –hønselopperne! Det var varm sommerdag, og vi havde ikke meget tøj på. Lopperne sad i et tykt lag over hele kroppen på os. Det var temmelig ubehageligt.

Der blev efterhånden sat orden på ejendommen fra ende til anden. Der

Hjemmet på Hollandsbjergvej 43.

kom nyt stråtag på, der blev bygget om og indrettet, der kom oliefyr og badeværelse, murværket blev repareret, og der blev isat nye vinduer. Over et længere tidsrum blev alt lavet om, og resultatet var et lille idyllisk sted, som på et tidspunkt blev præmieret for fin og nænsom restaurering af byens Byfornylsesudvalg eller måske bygningskulturudvalget. Det var også et meget nydeligt sted, og det glædede mor og far og selvfølgelig også alle os andre.

Det blev her, de kom til at leve den meste og bedste tid af deres liv. Far havde fået det landbrug, som han altid havde ønsket sig, og som han var god til og glad for at arbejde med. Han elskede sin selvstændighed, selv om han brokkede sig højlydt over det ene og det andet som for eksempel brændpletter i kornet, manglende vand fra oven, ukrudt og utøj i afgrøderne osv. Han bandede lidt over det, og når han rejste sig fra middagsbordet, var det tit med en bemærkning om, at "No skal a ue å si po ål elendihiden" ("Nu skal jeg ud og se på al elendigheden").

Efterhånden blev der længere mellem mine besøg i Hollandsbjerg, og mine erindringer fra den tid, mor og far boede i Hollandsbjergvej 43, begrænser sig til oplevelser i forbindelse med ferier og besøg på fødselsdage og andre mærkedage. Samt jagtdage.

Efterhånden var flere af mine søskende rejst hjemmefra, havde fået forskelligt arbejde eller var under uddannelse. Vi var nok lidt dygtige til at ringe hjem. Og det var i flere år, inden mor og far fik telefon. Så ringede vi til Jens Skipper (fars fætter), som boede på den anden side vejen.

Forbindelsen blev holdt, og en eller anden løb over til Asta og Jens og råbte med det samme, de kom ind i gården: "Der er telefon!" Og så smed mor Asta, hvad hun havde i hænderne, og løb hurtigt ude af døren. Vi var jo mange til at ringe hjem, så måske det blev misbrugt lidt? Senere fik de selv telefon, og det var til stor glæde for os alle, måske specielt for mor. –Men ikke mindst for genboen.

Min soldatertjeneste var nu forbi. Jeg havde fået godt arbejde i Esbjerg og boede i et rimelig godt kælderværelse. Aase flyttede nu også til Esbjerg, selv om hun blev advaret af sin far. Han syntes ikke, at hun skulle flytte helt til Esbjerg efter et stykke mandfolk og så en soldat. Det gjorde hun altså alligevel, og vi oplevede en god tid der. Jeg fik tid til at tage min mesterskole på Teknologisk Institut. Det foregik i ferietiden og jeg husker, at Aase var blevet fyret, så hun tog hjem til Uby. Der kunne jeg så besøge hende i weekenden.

Jeg fik mit mesterskolebevis og var nu nået så vidt, at jeg kunne søge en mesterplads. Det var mit mål hurtigst muligt at få en selvstændig ansættelse, hvor i landet det end måtte være, uden egentlig tanke på min unge alder.

I Esbjerg var Aase husassistent hos en syerske i den første tid. Aase var god

til syarbejdet, og det endte med, at syersken vel nærmest udnyttede hende. Aase var jo ansat som husassistent, men når husarbejdet sluttede, blev hun sat i gang på systuen. Aase ville gerne sy, og der blev syet mange spændende ting, så hun var ikke helt så ked af det. Efterhånden blev det med husarbejdet kun en lille del, men nu skulle hun så alligevel arbejde både i huset og på systuen uden nogen form for ekstra vederlag, selv om hun syede på lige fod med ansatte syersker og selvfølgelig var lige så dygtig som dem. Det ansættelsesforhold fik en ende, og Aase blev ansat på Esbjerg Kittelfabrik. Hun var nok glad for den faste arbejdstid og faste løn, men arbejdet var jo ikke særligt spændende eller så udfordrende som i systuen.

Vi fandt nu et par værelser i hos et ungt par i en villa i Blichers Allé, og vi flyttede sammen. Det gjorde man ellers ikke den gang, men ingen i vore respektive familier kunne jo vide, at vi boede på samme adresse.

Peer melder sin ankomst

Nu skulle Aase bare sy, og det arbejde var hun glad for, og hun fik en rimelig løn ud af det. Vi blev som bekendt gift i Ubby Kirke den 31. oktober 1953 og var stadig bosiddende i Esbjerg. Det kneb lidt med at finde en passende lejlighed dengang, så vi boede tre-fire forskellige steder i byen, og vi var enige om, at vi skulle vente med at få børn, til vi havde ordentlige boligforhold.

Der skete nu altså bare det, at Peer meldte sin ankomst, før vi var helt klar med boligforholdene. Jeg ved, Aase var glad, da graviditeten viste sig. Hun var alligevel ikke særlig glad for arbejdet på kittelfabrikken, og så skete der det, at hun og flere andre blev fyret. Og det blev hun nu rigtig glad, for nu blev hun fri for nysgerrige blikke på fabrikken, når graviditeten begyndte at kunne ses! Nu kunne hun vel få lidt understøttelse, og jeg tror hun nød sin graviditet, og vi glædede os til det barn der skulle komme, vi talte hele tiden om, "når Peter kommer". Men så var det, at morfar Folmer blandede sig og sagde : "Jeg håber faenedeme da ikke, de kalder ham for Peder. Det gjorde vi så ikke, og alligevel – noget der lignede.

Vi boede i en stue med adgang til køkken og bad hos en ældre dame, Fredensvej 11 i Jerne, en forstad til Esbjerg. Vi klarede os – kærligheden tåler alt! Peer blev født her en søndag eftermiddag den 8. august 1954 om eftermiddagen med hjælp af den gamle jordemoder Frk. Steen Madsen. Aase fødte på vores gode udtrækssovesofa. Jordemoderen dirigerede rundt med mig, og blandt andet fik jeg besked på at hente et par mursten. Så jeg hen-

tede mursten på en byggeplads. De skulle varmes over gassen og derefter pakkes ind i aviser og lægges i sengen, så mor og barn kunne holde varmen. Det var dog den 8. august, men stuen vendte mod nord, og der var vist også lidt fugtigt. Jeg husker, at vi i lang tid undrede os over nogle blanke striber på gulvet om morgenen, indtil vi fandt ud af, at det var snegle, der kravlede over gulvet, når der var mørkt. Nej – det var ikke et særligt godt sted at bo med et nyfødt barn, så vi fandt et andet sted.

Det blev et havehus, en slags sommerhus i en villahave. Det var et rødstenshus på en byggegrund. Huset var godt nok et rødstenshus med kælder, men det var ikke ret stort. Alligevel vi havde det dejligt der. Et mere sundt sted at bo, og udlejerne var nogle søde mennesker. Ikke fordi det blev brugt til udlejning, men da vi spurgte og fortalte om vores boligforhold, fik vi lov at leje det. Det var skønt at kunne bo for os selv. Der var lidt urter i haven, som vi måtte bruge så meget vi ville, så Peer fik grøntsager og en sund kost. Vi var meget glade og lykkelige i de nye omgivelser, og Aase var rigtig i sit es med at gå derhjemme og passe barnet, og jeg nød det lige så meget. Vi følte os som landets rigeste. Det var dejligt at bo i hus for os selv og uden snegle.

Viborg

Det varede ikke ved. Jeg blev fyret, det vil sige, jeg fik besked om, at nu havde de ikke arbejde til mig i et par uger. Det var jeg ikke tilfreds og meddelte, at jeg så ville finde et andet sted at arbejde.

Jeg kunne selvfølgelig have fået understøttelse, men det med at gå arbejdsløs havde jeg ikke prøvet før og havde i øvrigt heller ikke lyst til at prøve det.

Jeg blev anvist arbejde i Viborg, så vi drog af. Det vil sige, jeg drog af, Aase og Peer tog ophold i Hollandsbjerg, indtil jeg havde skaffet et sted at bo i. Hvor lang tid der gik, husker jeg ikke, men jeg husker lejligheden jeg fandt, og den var ikke noget særligt. Det var egentlig ikke en menneskebolig efter , men jeg ville jo gerne have Aase og Peer hos mig.

En baggårdslejlighed i en sidebygning. En lille stue, en entré på én kvadratmeter. Og et lille køkken med et gasblus samt et køkkenbord med en vandhane.

Det var en vognmand fra Hollandsbjerg, der flyttede for os, og Fatter hjalp. De kørte til Esbjerg læssede alt indbo på (det var nu ikke så meget), kørte det til Viborg og læssede det af i sidehuset. Far har senere sagt: "A turde dæleme endt se på Aase, så vi so etter å kom afstei!" – Det kan jeg godt forstå! Om aftenen, når Peer skulle i seng, satte vi sengen ud i køkkenet,

mens vi sad og hørte radio. Når vi skulle i seng, bar vi ham tilbage i stuen. Derefter satte vi vores få møbler over til den ene side for at få plads til at slå sovesofaen ud.

Taget på bygningen var af blik, og i regnvejr trommede det, så man ikke kunne sove om natten. Jeg savnede jo min familie, men jeg burde nok have ventet på et bedre tilbud. Men vi boede der ikke så længe, for min kollegasvend boede hjemme hos sine forældre i en villa, og da deres lille lejlighed blev ledig, overtog vi den. Et dejligt sted i villakvarteret og hos nogle søde mennesker.

Aase havde også fået arbejde på Amtshospitalet. Peer var i børnehave. Det var der nu hverken Aase eller Peer særligt glade for. Aase mødte ligesom mig kl. 7 om morgenen, og vi fulgtes det første stykke af vejen til hendes arbejde, så Peer sad i cykelstolen. Jeg husker, når jeg så ham sidde og bide sammen i morgenkuld, og jeg husker, hvor lykkelig og glad han var, når vi hentede ham igen ved aftenstid.

Mange om badet

Trængslerne var nu ikke forbi. Min arbejdsplads var den dårligste, man kunne tænke sig. Vi kunne ikke få det værktøj, vi skulle bruge. Badeforholdene var under al kritik. Baderummet var et kælderrum med en badeovn og én bruser, som ragede hen over et metalkar på ca. en meter i diameter. Så kunne vi tre- fire svende stå rundt om og vaske os i vand fra bruseren eller fra karret. Ja, det var temmelig ulækkert. Rummet var kun opvarmet af badeovnen, og om vinteren stod dampen om ørene på os. Vores arbejdstøj hang i et stort fælles skab. Vi hængte vores dagligtøj om morgenen og tog det sorte på. Skabet var halvfyldt med gammelt muggent tøj, som bare var efterladt. Når vi havde fået tøj på efter badet ved fyraften, forlod vi det dampende rum hurtigst muligt, og der blev aldrig luftet ud. Når vi kom og skulle skifte om morgenen var arbejdstøjet både fugtigt og klamt og i frostvejr stift som en pind.

Der havde været skorstensfejerbaderum også i den forrige mesters tid, og jeg er ret sikker på, at der ikke i mange år var blevet gjort rigtig rent og slet ikke malet, hverken loft eller vægge.

Enhver kan vel forestille sig, at det ikke var holdbart selv ikke på de tider. Når så vores mester var en temmelig arrogant, sur og i øvrigt træls fyr, som jeg havde meget svært ved at komme til rette med, ja så søgte jeg igen ny arbejdsplads.

Gladsaxe

En af de andre svende var blevet kontaktet og havde fået tilbudt arbejde af en mester i Bagsværd. Det afslog han, og i stedet tog jeg kontakt til denne mester, Børge Heilesen. En ansættelse kom i stand. Han var forholdsvis nyansat som den ene af to mestre i Gladsaxe kommune.

Vi sagde begge to vores arbejde op og forlod Viborg. Det blev nu ikke helt samtidig. Aase boede igen lidt i Hollandsbjerg og lidt hos sin mor og far i Uby. Jeg havde påbegyndt arbejdet og var meget tilfreds med det. Det var anderledes på den måde, at det nu mest var villaarbejde, tilsat lidt industri og boligblokke. Alt sammen i en slags københavnermiljø, som var helt forskelligt fra det, jeg kom fra, med besøg hos en landbefolkning i det midtjydske.

Jeg havde fået lov at bo og spise hos min morbror Harry en tid, som han sagde var de jo mange om bordet alligevel, og jeg var glad for det. Men jeg savnede jo Aase og Peer, og det endte med, at de også kom. Vi boede i et af loftværelserne, og det gik rimeligt godt. Tanten var nok ikke helt så omgængelig for Aase i det daglige, men vi fandt os i forholdene som den slags gæster vi nu var.

Min nye mester og jeg ledte med lys og lygte efter et sted at bo, og efter et par måneder lykkedes det. En dag havde jeg det held, at finde et rækkehus i Buddinge. Vi bestilte hurtigt et flyttefirma, som hentede alle vores ting i Viborg, pakkede og satte det hele af på Valdemarskrogen nr. 8, og her boede vi rigtig godt, om end det var dyrt 252 kr. om måneden, ca. det samme som jeg tjente om ugen.

Når det var fredag og lønningdag, kom Aase mig i møde, hun skulle lige have lidt penge og i byen efter aftensmad.

Aase havde lidt hjemmearbejde engang imellem. Det var noget med at lave membraner til et eller andet firma. Hun fik stumperne udleveret og havde så akkord på at lime dem. Der var også engang hun limede eller svejsede plastposer. Jo – vi hjalp hinanden.

Lars bliver født

Lars blev født her. Aase var lidt bekymret, vi havde jo ingen telefon, og naboerne var nye. Jeg kunne ikke holde fri og sidde hjemme og vente på begivenheden, som jo skulle foregå derhjemme, og Aase var ked af at komme til at stå alene med Peer, når hun skulle føde.

Det endte med, at hun aftalte med jordemoderen, at det så vidt muligt

skulle det foregå i en weekend, hvor jeg var hjemme.

Det blev det så. Jordemoderen satte fødslen i gang, og vi fik en dejlig dreng – alle var glade. Mens det stod på, var Peer hos naboen i nr. 6. De havde flere børn, og Peer havde haft det dejligt hos dem. Elly, min svigermor, var hos os et par dage, indtil Aase var på benene igen.

Jeg forsøgte vist at lave lidt sjov med hende engang imellem og sagde om aftenen : ”Så Marie nu må De gerne servere Theen”, så da hun tog af sted sagde hun: ”I skal altså ikke regne med mig næste gang!” (Hun hed i øvrigt Marie til mellemnavn).

Vi havde en god tid, mens jeg arbejdede i Bagsværd. Jeg var eneste svend, og jeg tror nok jeg arbejdede lidt hårdt engang imellem. Der var megen kulfynging og kedelrensning i de store ejendomme, natarbejde hvor jeg var alene i de store kanaler, det var jeg ikke altid så glad for, og der skulle vel egentlig også have været en mand mere ifølge reglementet.

Vicevært og varmemester

En dag på arbejde fik jeg tilbudt et job som vicevært og varmemester i en ejendom på Buddinge Hovedgade. Der hørte en lille toværelses lejlighed med til jobbet. Det var for fristende, vi havde ikke så meget at rutte med, så vi sagde ja til det. Aldrig har vi dog fortrudt noget som det.

Lejligheden og ejendommen, lå lige ud til den stærkt befærdede hovedgade, og der var ingen legeplads for børn. Peer sad og så ud af vinduet og plagede ”mor må jeg ikke komme ud at lege”, men der var ingen legeplads. Vi blev hurtigt klar over vores fejltagelse, og måtte erkende, at penge er ikke alt, men uden at vi vidste det, var løsningen på vej.

Som tidligere nævnt var mit mål, så hurtigt som muligt, at blive ansat i et eller andet distrikt, hvor i landet det end måtte være. Jeg søgte nogle enkelte opslåede ledige distrikter. Blandt andet et ensomt sted så langt ude som på Anholt – det var nok lidt skørt. Senere var et distrikt i Fensmark ledigt, og det søgte jeg af al kraft.

Aases morbror var mejeribestyrer i Veterslev i nærheden af Fensmark. Hos dem boede vi et par dage, mens jeg på en Knallert kørte rundt og besøgte samtlige medlemmer af sognerådene og gav dem hver især et eksemplar af mine papirer. Dengang var det amtmanden, der ansatte en skorstensfejmester efter indstilling fra kommunerne – derfor mine besøg hos sognerådsmedlemmerne. Jeg husker specielt mit besøg hos amtmand Wechselmann i Næstved.

'De skal komme i betragtning'

Jeg kom ind i forkontoret og bad om at møde amtmanden. og fik den besked, at det kunne jeg ikke komme til, for han havde ikke tid. Jeg var skuffet og ærgerlig, for jeg manglede bare at hilse på amtmanden og så lige politimesteren, og så var jeg færdig.

Jeg tog mod til mig og sagde, at så ville jeg bede om lov til at sidde og vente, til amtmanden havde tid. Det var de vel nødt til at give mig lov til. Der gik ikke lang tid, før jeg fik foretræde og kunne aflevere mine papirer. Jeg husker endnu det kæmpekontor, jeg kom ind i med det største skrivebord, jeg havde set, og jeg var vel lidt beklemt ved de store forhold. Men amtmanden viste sig, at være en meget flink mand, som tog vel imod mig og vi havde en god samtale. Han sluttede samtalen med, at sige de ord som jeg jo aldrig har glemt: "Jeg skal sørge for, at De kommer i betragtning." Så da jeg forlod kontoret, var jeg nok i lidt løftet stemning.

Det blev nu ikke her i det distrikt, jeg kom i betragtning, og nogen skuffelse var det. Skuffelsen var vel også medvirkende til, at jeg sagde ja til viceværtpladsen og den mindre lejlighed.

Men måske det alligevel var medvirkende til at gøre endnu mere for at få ændret på vores situation. Mulighed kom i sommeren 1957, da Møndistriktet, som ligeledes hørte under Præstø Amt og amtmand Wechselmann, blev opløst ledigt. Jeg var fast besluttet på, at nu skulle det store slag slås.

Jeg gjorde mit bedste med mine papirer og ansøgning. Gennem Kommunal Årbog fandt jeg frem til samtlige sognerådsmedlemmer og amtsrådsmedlemmer i alle de østmønske kommuner og Nyord kommune.

Jeg lavede nu et sæt papirer til hver enkelt sognerådsmedlem i alle otte kommuner. Så lejede jeg en bil og kørte mod Møn. Da jeg nærmede mig Lendemark, holdt jeg stille på bakken. Jeg satte mig i vejgrøften og så ud over Stege Bugt og ind mod byen. Det var en vidunderlig stund, og jeg bad nok en stille bøn om, at jeg en dag, sammen med familien, måtte opleve en tilværelse i disse skønne omgivelser. Med tanke på de omgivelser vi levede i, ville der lige nu ikke være større ønske end at komme til at bo og virke lige netop her.

Jeg fik nu et par travle dage med, at hilse på alle Mønboerne. Det blev nødvendigt at bo i Stege i et par dage, så jeg indlogerede mig på hotel Harmonien, et lille hotel på Storegade. Det blev nogle ret spændende og positive dage. Jeg mødte kun søde venlige mennesker. Enkelte besøg husker jeg endnu. Sognerådsformanden i Magleby Kommune, som altså også samtidig var amtsrådsmedlem, hed – pudsigt nok – også Aage Nielsen. Det skulle se-

nere vise sig som noget positivt ved ansættelsen. Sognerådsformanden eller sognerådene skulle jo indstille til amtet og amtsrådet skulle ansætte. Senere fortalte denne sognerådsformand (som altså som nævnt hed Aage Nielsen) mig, hvordan min ansættelse var kommet i stand.

Aage Nielsen havde 70 års Fødselsdag, hvor amtmand Wechselmann var gæst. Ansættelse af den nye skorstensfejer blev omtalt af amtmanden på den måde, at han på et tidspunkt bemærkede til fødselaren, at han mente, Aage Nielsen var et godt navn. Det var de enige om, og derved blev det. Jeg fik min ansættelse, og dermed havde amtmanden holdt sit ord om, at han ville sørge for, at jeg kom i betragtning.

Nyord var også en selvstændig kommune og sognerådsformanden Evald Lolle var ligeledes amtsrådsmedlem. Jeg var klar over, at det nok var lidt besværligt og tidskrævende at komme til Nyord, men jeg havde besluttet, at jeg alligevel ville besøge øen. Måske man på Nyord ville føle sig overset, hvis jeg ikke ville have den ulejlighed.

Jeg fik kontakt med færgemanden, Jacobsen hed han og boede ved færgestedet i Ulvshale. Jacobsen roede mig over, og vi aftalte, at jeg kunne ringe til ham, når jeg var på vej tilbage.

Mit besøg hos Evald Lolle blev et meget hyggeligt møde. Efter en god lang snak ved kaffebordet, meddelte han, at jeg bestemt ikke behøvede at besøge de øvrige sognerådsmedlemmer for, som han sagde, dem skulle han nok tale med. Jeg lånte en cykel og Lolle ringede til færgemanden og gav besked om, at jeg var på vej.

Drømmen går i opfyldelse

Vi nærmede os den 1. oktober, der var ansættelsesdagen, men ingenting skete. Vi havde vel regnet med besked i god tid, og da vi ikke havde hørt fra amtet den sidste dag i september, vidste vi jo godt, at drømmen ikke var gået i opfyldelse. Aase og jeg havde selvfølgelig gået og ventet spændt på, hvad svaret kunne blive og set langt efter posten.

Den 1. oktober arbejdede jeg lige i nærheden af, hvor vi boede, og var derfor hjemme til frokost. Mens vi spiste kom posten, og der dumpede en stor kuvert ind fra Præstø Amt. Vi holdt vejret mens vi åbnede kuverten og så hurtigt, hvad det handlede om. Jeg havde fået stillingen og var ansat fra den 1. oktober – lidt sent, men en dejlig besked, og vi faldt hinanden om halsen af bare glæde, næsten inden vi havde læst papiret til ende. Ja jeg tror, vi blev helt euforiske – det var virkelig et stort øjeblik for os. Jeg skulle selvfølgelig passe mit arbejde resten af dagen, men Aase havde da ringet til

Uby og fortalt nyheden. Jeg bad Aase købe et par øl, hvis der nu skulle komme nogen.

Det gjorde der, Rosa og Aases broder Kurt kom og ønskede til lykke, så det blev fejret med de øl, som Aase havde købt.

Kapitel 9.

Møn

Dagen efter gik jeg straks i gang, så vi hurtigst mulig kunne flytte til Stege. Jeg lejede en bil og kørte til Møn. I første omgang med henblik på at finde et sted at bo og blive etableret med forretningen. Min arbejdsplads i Bagsværd var jeg straks løst fra, og dermed var der jo ingen løn at hente, så der var lidt travlhed fra starten.

Stege faar Danmarks yngste Skorstensfejermester

26-aarig Skorstensfejersvend fra Søborg indstillet som Nr. 1 til den ledige Stilling.

Præstø Amtsraad har nu foretaget den endelige Indstilling til den ledige Stilling som Skorstensfejermester i Stege-Østmøn-Distriktet. Indstillet som Nr. 1 blev Skorstensfejersvend Aage Nielsen, Søborg, der om kort Tid kommer til Stege for at afløse Skorstensfejermester Jørgensen, som har fungeret, indtil hans Afløser var fundet. Aage Nielsen er kun 26 Aar gammel og bliver Danmarks yngste Skorstensfejermester.

Da jeg kom til Stege og parkerede bilen for at kontakte kommunen, så jeg mælkeemanden komme med sin mælkevogn og tænkte: Mælkeemanden kommer alle steder, han må da vide, hvor der er et ledigt hus eller lejlighed. Jeg præsenterede mig for mælkeemand Madsen, som jeg selvfølgelig senere lærte at kende. Vi mødtes lige midt på Storegade, og jeg fortalte ham, hvad jeg søgte. Det var ikke forgæves. Jo, sagde han, du kan gå ind

Avisudklip fra Møns Folkeblad, oktober 1957.

Balancegang på taget hos købmand Brandt Jørgensen i Storegade i 1957.

til skomager Brasen i skotøjsforretningen, han har et hus på Storegade nr. 100, måske du kan leje det.

Det skulle vise sig at være et godt råd. Jeg blev meget vel modtaget, vi så på huset i fællesskab, og jeg lejede det på stedet. Et kæmpe hus med plads til det hele. Tre kæmpestuer, den ene stue i forbindelse med en ligeså stor glasveranda, køkken og en entre. Entreen, som jeg nærmest vil benævne en hall. På 1. sal var der fem værelser. Derudover var der et lille badeværelse under trappen, desuden et stort bryggers med et tilstødende rum og en bryggersdør ud mod haven. Jeg kunne nu drage tilbage til familien og med glæde meddele, at vi flytter, så snart vi kan få en flyttemand.

Jeg havde dog det problem, at jeg var varmemester og vicevært i ejendommen. Jeg skulle altså opgive såvel jobbet som lejligheden – helst lige med det samme – alting kunne næsten ikke gå hurtigt nok.

Jeg fik lavet en aftale med en kollegavicevært fra Bagsværd om, at han passede mine pligter i opsigelsesperioden, og glad som jeg var, gik jeg til administratoren for ejendommen og meddelte, at vi fraflyttede lejligheden, og at jeg havde sørget for en afløser indtil der kunne blive ansat en ny mand til både job og lejlighed. Jeg var jo i forvejen godt klar over, at denne her administrator kunne være en rigtig sur snegl, men det rørte mig ikke så meget i situationen. Jeg blev dog noget overrasket, da han kom med et stort vredesudbrud om, at jeg skulle overhovedet ikke sørge for noget som helst, det skulle han nok ordne. Hvorvidt han var utilfreds med mig eller ej, ved jeg ikke, jeg havde jo kun været der i en måned. Det var mig i øvrigt også ganske ligegyldigt, for jeg skulle bare flytte til Stege, og det kunne kun gå for langsomt.

Vi tømte lejligheden og den 5. oktober kørte vi alle fire med i flyttevognen til Stege, og lykkelige var vi.

Et stort hus

Det var at komme direkte ud i friheden, en frihed, der godt nok føltes lidt voldsom fra den lille to værelses lejlighed til et hus af den kaliber. Det var ikke det store flyttelæs vi kom med, og vi ville vel end ikke have været i stand til at sætte stol i hvert rum. Eneste opvarmning var en koksfyret kalorifæreoovn, og der var ikke varmt vand. Der var absolut ikke nogen form for luksus.

Aase tog det pænt – hun havde jo ikke set forholdene før, men var heldigvis lige så begejstret som jeg. Og der var et par drenge, som var lige så vildt begejstrede – nu kunne de fare rundt i et stort hus og ud og ind af

Villa "Pax" på Storegade 100. Vi flyttede ind i oktober 1957.

dørene, de var som små føl, der var sluppet løs på marken.

Jeg for mit vedkommende skulle hurtigst muligt på arbejde og tjene nogle penge til livets opretholdelse. Nå jeg kom hjem og skulle i bad, måtte vi jo varme vand på gassen – der var bygas i Stege på den tid.

Som nævnt var skomageren en flink mand – og en rig mand, så jeg kontaktede ham ret hurtigt med henblik på, at få lavet centralvarme i huset. Det var heldigvis ikke noget problem. Skomageren gav mig den besked, at han nok skulle bede smeden om at lave arbejdet hurtigst muligt og i øvrigt, hvis jeg ville sørge for det blev lavet rigtigt, og som jeg kunne ønske det. Jeg var vist lidt overrasket over al den velvilje og imødekommenhed, jeg mødte, og der gik ikke lang tid, før vi følte os ret godt tilpas i det store hus, i Stege og på Møn i det hele taget.

Vi fik en god start der, og på et tidspunkt lejede vi et værelse ud for at drøje lidt på huslejen, som var på den formidable sum af 175 kr. pr. måned. Det var måske det normale leje, men vi var yderst tilfredse. Herudover fik vi et tilbud som vi eller jeg var dum eller uerfaren nok til at sige nej til. Skomageren sagde flere gange: "Nielsen få nu lavet centralvarmen og badeforholdene som De vil have dem, for jeg synes, de skal overtage huset – de skal få det for 40.000 kr. og uden udbetaling, de kan bare betale husleje som de plejer".

Jeg må indrømme, at jeg ingen forstand havde på penge og måske heller ikke på så meget andet. Jeg mente ikke, at vi kunne købe hus på den måde, så jeg sagde nej tak. Tænk, hvor uforstandigt og i øvrigt næsten uforkammet over for sådan en gestus, men sådan var jeg altså – en klovn!

Et dårligt hus

Og ikke nok med det, vi – jeg – købte et andet og lille hus – et dårligt hus, men til kun 26.000 kr. Der var svamp i det, vi førte retssag, som vi tabte og måtte betale 4.000 kr. i sagsomkostninger, ligesom vi også selv måtte betale for reparation og fjernelse af svampen.

Skrivebordsarbejde

Jeg var nu kommet lidt i gang med mit arbejde. Jeg havde haft kontakt til myndighederne – kommune og politi– Politimesteren i Vordingborg Politikreds var jo min nærmeste foresatte og i Stege var der på den tid politistation og dermed både ordens- og kriminalpoliti.

Jeg var naturligvis uddannet i mit fag og havde bestået min mesterskole. Lidt regnskabsføring havde jeg jo også lært, men jeg må nok indrømme, at jeg med mine 27 år var temmelig uerfaren og egentlig ikke klædt særlig godt på til at varetage hvervet da det kom til stykket. Men nu havde jeg jo altså søgt stillingen og fortalt alt og alle omkring mig, at jeg følte mig i stand til at klare den sag.

Det skulle nu vise sig, at selvsikkerheden sivede lidt ud. På det tidspunkt, i 1957, havde man ikke nogen egentlig byggelovgivning. I købstæder havde man en form for bygningsreglement, men på landet gjaldt Brandpolitiloven af 1927 som den eneste byggelovgivning. Ved siden heraf kom der dog en mængde bekendtgørelser.

Alt det, som jeg selvfølgelig var bekendt med, men egentlig ikke rigtig havde haft praktisk føling med, kom nu væltende i en lind strøm, syntes jeg. Hvis der for eksempel var en skorstensbrand eller anden brand, var det altid en sag for kriminalpolitiet, som rettede henvendelse til skorstensfejeren om en udtalelse vedrørende skorstene og ildsteder. Nybyggerier og eventuelle dispensationer blev rettet til amtet, som også bad om min mening, og der skulle skrives skorstensattester. Dér kom jeg på arbejde, og jeg var lidt overvældet over alt det skrivebordsarbejde. Jeg fik dog købt en skrivemaskine – skrev og skrev – og rev i stykker og rev i stykker. Det var en side af min

uddannelse, der havde manglet på mesterskolen. Men Aase hjalp. Hun læste mine rapporter, og når hun havde rettet fejlene og selv kunne forstå, hvad det handlede om, kunne rapporten afsendes.

En skideballe

Jeg har lyst til at nævne Magleby Alderdomshjem, som blev færdigbygget omkring 1958. Der skulle udstedes skorstensattest, men jeg mente der var lidt fejl og mangler og kunne derfor ikke skrive den. Det kom jeg nu til. De nærmere omstændigheder husker jeg ikke, men en ting husker jeg! Det var en Bygmester Winther, som havde tømrerarbejdet, han ringede en morgen kl. 7.00, og der fik jeg den største skideballe, jeg nogen sinde har indkasseret for min kritik. Jeg husker såmænd heller ikke selve problemet, men den morgen vil jeg aldrig glemme.

Jeg skal indrømme, at jeg ikke var ret stor. Jeg følte mig nok ikke rigtig klædt på til opgaven, og det gav mig gennem årene nogle mavesmerter og angstfølelser at slås med. Det forsøgte jeg at undertrykke, så godt jeg kunne, og der er vist heller ikke nogen, – jeg ved det ikke – der tænkte på det eller fornemmede det, men jeg sov ikke altid lige godt om natten.

Jeg bevarede heldigvis det gode forhold til skomageren, men jeg gad nok vide, hvad han har tænkt om mig. Vi boede i huset et par år og også i det lille dårlige hus på Katedralvej 75 i et par år. Det var et år med små og store begivenheder.

En sprængt blindtarm

Den største var jo, da Lone blev født på Grundlovsdagen 1960. En anden ikke særlig rar oplevelse var, da Lars var ca. fire år og blev alvorligt syg med blindtarmsbetændelse. Vi havde vores huslæge på besøg og han gav os næsedråber – det hjalp ligesom ikke rigtigt. Dagen efter, en søndag formiddag havde vi bud efter vagtlægen, en rigtig rar ældre mand. Han så kort på Lars og sagde så: ”Nielsen tage lige drengen og kør på sygehuset med ham, jeg ringer og giver besked.” Allerede her var vi lidt rystede. Aase og jeg var lidt senere med hinanden på sygehuset og talte med reservelægen. Det var en meget nedslående besked vi fik. Han forklarede, om Lars’ sprængte blindtarm og om, hvor alvorlig situationen var. Videre forklarede hanom den behandling der var sat i gang. Vi ville naturligvis gerne besøge Lars, men det var ikke tilladt. Vi måtte nøjes med at se igennem den lille dørspion. Det hele var så forfærdeligt og vi har vist aldrig før eller siden haft det så

svært. Vi klamrede os til hinanden om aftenen, når vi kom i seng, og bad en stille bøn med hinanden for vores lille dreng. Der gik nogle få dage, hvor det kunne gå begge veje, og vi var ”overglade” og taknemmelige, da risikoen mindskedes, og vi endelig kunne hente ham hjem igen.

Den befærdede Katedralvej

Engang, mens vi boede på Katedralvej, var drengene og jeg en aften i Circus Benneweis. Under forestillingen var der en vist lidt bedugget herre, der væltede en gasafbrænder, og der gik ild i hele cirkusteltet. Jeg tog en dreng under hver arm og løb bagud af teltet med dem – jo, det var også en dramatisk oplevelse.

Vi boede lige ud til den noget befærdede Katedralvej og vi indprentede til stadighed drengene, at de skulle passe på vejen. Engang kom Peer ind og var meget betuttet og havde tisset i bukserne. Han havde været oppe på kølerhjelm af en forbi kørende bil. Heldigvis uden legemlig skade, men vi var alle lidt chokerede, ikke mindst Peer.

Lars og Peer havde en veninde, som de besøgte engang imellem. En ældre dame, Fru Hansen, som boede et par huse længere nede mod vandet. Juleaften blev der banket på vores hoveddør, drengene lukkede op, men der var ingen udenfor. Derimod hang der et par små pakker fra julemanden. Det var jo en ret spændende optakt til juleaften.

I 1961 købte vi byggegrund på en ny udstykning Syrenvej 12. Her byggede vi et ”Feminahus” Et lidt specielt, men dejligt hus, hvor vi blev meget glade for at bo, Trine blev født her. Vi var nu så godt etablerede i distriktet på Møn og glade for tilværelsen her.

Mønboerne blev ofte omtalt som rigtige øboere, men sådan har jeg nu aldrig tænkt. jeg følte altid, at jeg havde et godt forhold til beboerne i distriktet, og vi fik mange venner, som vi den dag i dag stadig har forbindelse med.

Møn var allerede dengang beboet af kendte personligheder, med hvem jeg har haft et par oplevelser.

Kunstmaleren Anne Marie Telmanyi boede om sommeren i et gammelt landbrugssted i Råbylille. Hende talte jeg godt med og nød tit en tår kaffe, når arbejdet var færdigt. Engang jeg var der i tjenstligt ærinde, spurgte hun mig, om jeg ville stå model. Hun ville gerne male et billede af en skorstensfejer til en udstilling på Charlottenborg. Det ville jeg naturligvis gerne, og jeg blev stillet op ad den hvidkalkede mur ved bryggersdøren. Jeg var der

nogle gange, før billedet var færdigt og fik som tak en god flaske rødvin.

Senere fortalte hun, at nu skulle billedet på udstilling, men hun mente samtidig, at det, skønt det ikke var noget portræt, havde et personlige præg, og derfor ville hun tilbyde mig at løbe billedet – om jeg var interesseret i det, hvilket jeg selvsagt var. Hun var ligesom lidt forlegen ved at sige det, men som hun sagde, ”Jeg plejer jo at få en god pris for mine billeder”, så hun måtte altså have 600 kroner. Men jeg måtte endelig ikke føle mig presset, og hun tilbød mig en god afdragsordning på 50 kroner om måneden. Den modtog jeg med glæde.

Billedet blev udstillet på Charlottenborg med et solgt-skilt på. Om hun senere fortrød, at hun havde solgt det til mig, ved jeg ikke, men hun fortalte, at der havde været stor opmærksomhed omkring billedet, og at en amerikaner havde budt en pæn pris for det.

Billedet har nu hængt i vores stue lige siden, og jeg har en avisomtale vedhæftet bagpå.

En anden nævneværdig oplevelse, som jeg havde i min tid som skorstensfejer på Møn, var i forbindelse med en byggesag hos forfatteren Karl Bjarnhof. Kar Bjarnhof boede på en lille landejendom mellem Råby og Busemarke. Ejendommen skulle renoveres, og det var Poul Henningsen, der var arkitekt på ombygningen. Der skulle også opføres en pejs i stuen, og denne skulle tilsluttes en nyopført skorsten.

Renoveringen af huset var efterhånden tilendebragt, Karl Bjarnhof flyttede ind og ville selvfølgelig fyre i sin nye pejs. Der var bare det, at det gav en masse røg i stuen i stedet for op af skorstenen. Til sidst blev det for meget, og jeg fik en henvendelse om problemet. Der blev aftalt et møde på åstedet, hvor Bjarnhof, Poul Henningsen, muremester Anders Hansen fra Mandemærke og skorstensfejeren deltog.

Problemet var kort fortalt den store åbning i pejsen samt en lang vandretliggende kanal med en for lille 15 cm. lysning og skorsten med en tilsvarende lysning, altså at skorsten og ildsted var projekteret forkert.

Vi talte stille om problemet, jeg foreslog – nærmest som en nødløsning – at man måske på en eller anden måde kunne mindske pejsens åbning mod stuen med en skærm eller en plade foroven i åbningen. Arkitekten tryggende lidt på det, han kunne godt følge min teori. Så tændte han sig endnu en cigaret, sad lidt tavs, og sagde så stille måske mest henvendt til sig selv. ”På sådan en skærm kunne så passende stå: ’Arkitekten var en idiot!’”

Der var lidt stille i stuen, men så løftede mureren stemningen med en bemærkning om, at man da kunne skrive det på bagsiden!

Til Vordingborg

På et tidspunkt skete der nogle rokeringer og distriktsomlægninger som gjorde, at vi søgte og fik Vordingborg distriktet. Den 1. september 1967 rykkede vi til Vordingborg og etablerede os som bekendt på Hammerichsvej 11. Her startede nu en helt ny epoke af vores liv som jeg ikke behøver, at beskrive nærmere – den er alle i familien bekendt med, og nu står det frit for om nogen vil fortsætte historien.

Kapitel 10.

Eftertiden

Eftertidens eftertænksomhed er begyndt – det kunne blive en hyldest til Aase.

Tiden med Aase er forbi. Det er underligt at skrive sådan.

Eftertænksomhedens sære tanker kommer underligt snigende, men rummer uendeligt meget, og alligevel føler jeg, at jeg nu står her, mutters alene. Jeg føler mig så alene som aldrig før – så alene som dengang, før det hele begyndte. Dengang, da jeg længtes efter et eller andet, men ikke rigtig vidste, hvad det var jeg søgte, ville eller kunne, men dengang havde jeg dog en vilje og et håb og en tiltro til en fremtid.

Jeg vidste det jo ikke, men Aase kom, vi elskede hinanden, og hun tog mig virkelig med, viste vejen og vi kom videre, og langt, i det samliv, der så altså sluttede her. Vi levede og oplevede, ubekymrede og heldigvis i mange år uden tanke for den dag, hvor jeg er nået til nu.

Dér– lige der, – står jeg nu, rådvild, uden min sædvanlige tro medarbejder og med den alvor, at nu har jeg haft det hele – forestillingen er forbi. Aase fyldte og var jo det hele – det hele kom fra hende – og jeg elskede hende, og nu mere end nogen sinde, men jeg kan ikke nå hende mere. Jeg ser hende stille forsvinde ud i horisonten og blive væk et eller andet sted– Jeg ved hun er der og alligevel ikke – men jeg tror på, hun er derude –et eller andet sted, på en eller anden måde. Det er så svært at erkende, at jeg nu er nået hertil, men tror på og håber, at jeg skal gense hende engang, Det er som om fremtiden er blevet revet væk under mig, jeg kan ikke rigtig føle eller tro på den.

Jeg føler samtidig, og måske mere nu, en ubeskrivelig stor rigdom og sam-

Aase.

hørighed med mine børn og børnebørn, men som de gode børn de er, har de skabt deres egne hjem, og er i gang med en ny historie. Jer erindrer nu et lille citat ,der hedder "*Dine Børn*" skrevet af en for mig ukendt forfatter

Khalil Gibran

”Dine børn tilhører dig ikke. De er sønner og døtre af selve livets længsel. De kommer gennem dig, men ikke fra dig. Og skønt de er hos dig, tilhører de dig ikke. Du kan give dem din kærlighed, men ikke dine tanker, for de har deres egne tanker. Du kan huse deres legemer, men ikke deres sjæle. Thi deres sjæle er i morgendagens land, om du ikke kan besøge, selv i dine drømme. Du kan stræbe efter at ligne dem, men forsøg ikke, at gøre dem lig dig, for livet går ikke tilbage og tøver ikke ved i går”.

De har nu deres egen familie og samhørighed, hvor jeg nu er det led, der er på vej ud. Men jeg kan alligevel med glæde sige, at jeg har været her, og at livet med Aase har haft og givet mig alle sider af tilværelsen. –Tiden er gået, arbejdet er færdigt du kan ikke mere sige, at det og det laver vi om på, ”skal vi ikke lige gøre”, og ”nu tror jeg nok vi kan det,” det ene eller det andet. Jeg bør jo nok også sige, at vi med lidt held og med Guds hjælp sammen har skabt det vi ville eller kunne. Nu bør du nok – ja, du skal kunne nyde udsigten – lære at leve i og med alle de gode minder.

Jeg må skrive lidt mere –

Eftertænksomheden melder sig igen – ville du det anderledes ? – nej vel – altså en lykkelig situation. Der er bare det, du er alene. Da vi mødtes var det som om vi begge havde gået og ventet på hinanden. Det var hende der skabte det, hende der gav det hele en sammenhæng, hun er med et gået – pist væk. Hende du elskede i hele dit voksenliv. Hende der i hele dit liv, gav inspiration og kærlighed – til børnene og til mig, og som gav modet på fremtiden og livet, fordi jeg elskede hende.

Jeg kan tænke på familiens de første fødselsdage. Aases lykkeligste stunder. Hun var så glad for de nyfødte, og det var i høj grad vore stjernestunder, da de kom til verden. Aase nød at ligge i sengen i et par dage sammen med de små nyfødte. Det var virkelig plusdage og livet for hende – ja for os begge to. Hun elskede små børn, som kunne tage imod hendes omsorg. Jeg havde det dejligt med serviceringen.

Aase dirigerede. Jeg bragte vandfad og ble m.v., og Aase sad i sengen og puslede og ordnede selv den lille, i sandhed vidunderlige stunder. Jeg fik så de nødvendige instrukser vedrørende huset og madlavningen – det oplevede vi fire gange – forskellige ja, men lige lykkelige.

Når jeg sidder med alt det i tankerne, kan jeg ikke lade være med at skrive om det.

Peer blev født i Fredensgade 11 i Jerne ved Esbjerg, midt på eftermiddagen om søndagen den 8. august 1954. Jordemoderen som ikke boede så langt derfra, blev hentet. Aase blev tilset – fødslen var i gang.

Der var trange forhold. Vi boede i én stue med adgang til køkken. Jeg fik mine instrukser af jordemoderen, og Peer blev født på sovesofaen i stuen. Aase syntes, det var en slem omgang og bedyrede, at det var første og sidste gang. Jordemoderen svarede ”ja, ja fru Nielsen, der kan jo ske et uheld!”

– Jeg garanterer for, at der ikke gik ret lang tid, før Aase glemte alt om smerterne ved den fødsel. Jeg tror allerede det var glemt, da hun lå med den lille i armen.

Det var selvfølgelig slemt og gjorde ondt at føde, for der var jo ikke tale om nogen form for smertestillende midler, ej heller var der en læge til stede, og der kom heller ikke nogen. Da det hele var overstået, cyklede jordemoderen hjem igen, men kom så på besøg et par dage senere.

Lars blev født i Valdemarskrogen 8 i Buddinge den 24. november 1956, så der gik to år, og Aase havde med garanti glemt den sidste fødsel. Hun ville gerne have det overstået, vi gik jo bare og ventede. Vi fik en aftale med Jordemoderen om, at sætte fødslen i gang, og Lars blev født en lørdag ved aftenstid. Det blev arrangeret til weekenden af hensyn til mit arbejde – man kunne ikke bare få fri fra arbejde.

Mens fødslen stod på var Peer inde hos naboen, der var tre børn og hele familien var inde og se og beundre barnet. Senere kom også Dyveke og N. Aage og beundrede. Nyfødte er jo i reglen ikke særlig kønne, men Lars var en meget køn lille dreng. Glæden var stor, endnu en dejlig dreng. Fødslen forløb nogenlunde ligesom sidst, og hvor havde vi det dejligt.

Pigerne er født i Stege. Lone på Katedralvej 75, Grundlovsdag 1960, om formiddagen.

Det var da også noget af en begivenhed – Mælkemanden kom midt i det hele.

Denne gang havde vi så alligevel en læge i huset, fordi jordemoderen havde forlangt det. Det var dr. Mortensen, en meget rar ældre mand, som tog situationen meget roligt, for mens det hele stod på, sad han inde i stuen og læste avis. Da det hele var vel overstået, kom han ind i soveværelset og

sagde til lykke. Vi fik et lille glas og sagde skål og til lykke – Aase lå i sengen og så undrende på os og sagde ”Hvorfor skal jeg ikke have noget?” – Det fik hun. Lægen trykkede Aase lidt på maven og så klarede vi selv resten, og det passede os fint.

Som jeg havde gjort tidligere, ringede jeg til bedsteforældre og andre med nyheden. Jeg husker endnu mormorens bemærkninger om mit pjat, da jeg meddelte, at de faktisk flagede over hele byen – ja over hele landet. Der gik lidt tid før hun tænkte på, at det var Grundlovsdag.

Trine blev født på Syrenvej 12 den 24. juli om formiddagen. Jordmoderen, Fru Levring, kom helt fra Mern. Jeg ringede til vores egen jordemoder i Stege, men hun var optaget af en anden fødsel, og hende i Stensved kunne heller ikke komme. Panikken bredte sig, først nummer tre, fru Levring, kunne komme – og hun nåede det heldigvis. Men sikke en jordemoder, en meget sød, venlig og glad dame, og jeg må sige, at vi havde et meget fint samarbejde. Aase var jo nu – om jeg så må sige – vant til situationen. Vi havde endnu en dejlig dag.

Et par tildragelser : Trine fik det obligatoriske dryp i øjnene – det havde jeg ikke lige set, og da jeg senere kom ind til dem, syntes jeg hun så lidt mærkelig ud i øjnene og fik uden omtanke sagt: ”Nåååå – det er vist en lille kineserpige vi har fået!”

Det var lidt synd for Aase, hun blev lidt ked af det, men vi var jo nok klar over, at alt var ok.

Nu var det blevet middagstid, og vi bød jordmoderen på lidt mad. Jeg smutter op til slagteren og henter lidt smørrebrød, men da jeg skal ud af døren, får fru Levring fat i mig og siger: ”Nielsen, tag lige en ren skjorte på!” Der var kommet blod på skjorten.

Aase er nu gået foran – til et sted vi ikke kender, men inderst inde alligevel håber og tror på, at det er et godt og fredfyldt hvilested efter alle hendes trængsler. Et sted, hvor vi engang, på en eller anden måde, skal mødes igen.

Begravelsen ved Hardy L. Olesen, blev, midt i al elendigheden en god oplevelse. Hardy talte pænt, og vi sang ”I Østen stiger solen op” og ”Han som satte millioner af stjerner”. Jeg sad med mine børn og børnebørn i kirken og havde dem ved hånden, da vi gik til kirkegården. Det var, på en gang så trist og knugende, og samtidig var det en god oplevelse at have børnene i hånden

– de var jo ligeså kede af det som mig. På en måde bar de det hele for mig. Vi fik eftermiddagskaffe på hotel Borggården og ca. 100 deltog, tror jeg. Det var godt nok rart med alle de mennesker, der alle var søde mod både mig og børnene. Selv Lotte og Linda, der havde passet Aase, kom til begravelsen. Børn og nær familie var bagefter ved graven og se på det væld af blomster der lå der. Vi var en tur hjemme, derefter aftensmad på hotellet og sagde dermed farvel.

Jeg er nu alene – her er stille, men jeg er træt – og det er nok meget godt.

Jeg må skrive lidt videre igen.

Hverdagen er kommet, jeg er nok lidt rådvild, på en eller anden måde, tænke, tænke –

Måske skulle jeg – nej, – jeg skulle måske hellere, – nej, hvis jeg nu, – så måske? Jeg kender ikke mig selv i øjeblikket – usikker på den kommende tid – har jeg noget, at bruge den til? I dag føles den værdiløs uden Aase. Jeg ved udmærket, at du kommer ikke mere, min elskede, og alligevel er det helt og aldeles ikke til at forstå. Jeg kan sidde og nikke i den gode stol ved fjernsynet og vågner pludselig ved, at du sidder i sofaen og siger : ”Aage du sover” Jeg vågner, kaster et blik mod sofaen, ser dig for mig – men du er der ikke.

I dag samlede jeg alt dit gode tøj – to læs i bilen – og kørte det hele til Røde Kors forretningen. De var da flinke – de gav kaffe, og en del snak om alt muligt, men de kendte ikke mine tanker, jeg så dig for mig Aase, i dit fine tøj. Det tøj, der blev købt, og som du havde på ved særlige begivenheder og højtider, og hvor jeg var glad og stolt over at følges med dig.

Jeg tænker lidt på, når du var sat op til et eller andet, måske en fest vi skulle ud til. Du havde lakeret negle med den fine lyserøde neglelak. Du var så fin og sirlig – poserede foran det store spejl i gangen – drejede lidt rundt idet du slog ud med armene. ”Er jeg ikke fin”. Du havde samtidig en parfumeflaske i hånden og sprayede lidt på håndled og hals – pjankede, løftede så lidt i kjolen, og gav et lille pust op under skørterne – du var en rigtig pige, og vi havde det dejligt!

Vi vidste det, – engang ville det komme dertil, for en af os. Vi talte om det – ikke meget – ikke tit, men i bevidsthed om vores alder, blev det til en snak om det. Måske mest, når der var dødsfald omkring os, som om vi ville prøve, forberede os – det kan man ikke, – det ved jeg nu. Alligevel tror jeg, vi begge to følte, at vi havde forberedt os lidt på situationen. I dag ved

jeg det – man kender ikke situationen, før den er der. Jeg har tænkt meget over det, har ellers været ret overbevist om, at Aase og jeg har talt ud om alt muligt, også om det, der ville komme en dag. Som tiden går, og tankerne omkring den sidste tid på en eller anden måde bliver mere og mere klare, kan jeg komme til at tvivle på, om vi nu også fik talt nok, specielt i den sidste tid.

Men Aase var i den sidste lange tid lidt tavs og alvorlig. Når jeg tænker nærmere over det, bliver jeg lidt ked af det, for måske kunne jeg have blødt hende lidt op på en eller anden måde, – og alligevel hun tillod det ikke. Dagene går, tankerne rører stadigvæk rundt i og om den forgangne tid.

Jeg har ellers været ret sikker på, at vi havde haft al den snak vi ville have, og vi talte altid godt sammen – og fik i hvert fald al den snak, som Aase ville, men som tiden går, er jeg måske kommet lidt i tvivl – kunne – skulle jeg – have siddet lidt mere på sengekanten i den sidste tid? Jeg tror nu også, hun gerne ville have lidt ro og fred. Hun bad ikke selv om, eller lagde op til mere snak. Og alligevel – tankerne kan måske komme lidt i selvsving.

Det er fredag – jeg har gjort fredag til rengøringsdag. Det er faktisk hårdt arbejde – den dårlige samvittighed vælder ind over mig. Jeg kan godt huske, hvor glad du var, når jeg engang imellem kom i tanke om, at jeg skulle hjælpe og være lidt huslig. Vi hjalp hinanden med at lægge rent sengetøj på, og du sagde ”Åhh, tak skal du ha’, det var dejligt, nu blev det gjort.”

Jeg skal også huske blomsterne – dine orkideer, du var så glad for – jeg tror de savner dig, for de er ikke så fine, som de var, dengang du selv passede dem. Jeg går og drømmer, gør de ting du gjorde, så godt jeg kan. Når du havde ordnet i stuen, var det næsten som en fornyelse – jeg kunne mærke, du havde været der, og det var rart og ret hyggeligt at sætte sig i stolen.

Vi havde ikke altid så megen snak, men kunne være stille sammen, vi forstod hinanden, også når forskellige emner kom op på en eller anden måde, måske på fjernsynsskærmen. Vi drøftede sjældent små hverdagsdetaljer eller alle de almindelige kedelige emner, men kunne ind imellem pludselig blive optaget af et eller andet usædvanligt. Det kunne sagtens være den moderne børneopdragelse, som hurtigt gik over til en snak om, hvor dejlige og rigtige vore egne børn og børnebørn rigtignok var, eller måske undrede vi os over dem eller det de gjorde eller ikke gjorde, og/eller måden de gjorde det på.

Herfra kunne snakken så gå videre, hvis den ene eller den anden havde ringet og haft et eller andet emne, som lige skulle vendes i luften – med mor – for hende kunne man betro alting, og det kunne man, og hvis ikke man skulle kunne brokke sig til sin mor, hvor skulle man så kunne brokke sig? Ingen ved det bedre end jeg.

Det er al den fortrolighed, jeg nu må lære at leve foruden. Det skal jeg, og det kan jeg, og det bliver svært, det har jeg allerede lært. Min kontakt til børnene er blevet halveret. Når jeg sidder og skriver, er det jo også lidt for at genopleve og for så vidt muligt ikke at plage mine omgivelser med beklagelser.

Vi – børnene og jeg selv – oplever vel denne eftertid på hver sin måde, og nu sidder jeg så og prøver, at skrive mig lidt ud af det. Det er måske noget underligt noget, og noget underligt vås, men det er alligevel, som om det hjælper mig lidt – måske jeg også hellere skal slette det hele igen, men foreløbig sidder jeg bare og lader tankerne flyve – genoplever.

Jeg ved, hvordan jeg selv føler det, og tænker på, hvordan mine børn nu har det. Peer er rejst hjem til sit, og er i forvejen rejst langt væk fra Danmark og familien – måske er han den, der klarer det bedst. Lars har været her hjulpet, hvor han kunne, og dagligt set, hvilken vej det gik. Han var her, pigerne var her, vi snakkede, græd lidt og grinede lidt sammen ved køkkenbordet. Det var så rart med den udveksling, vi havde. Så kom den ene, og så kom den anden, efter at have klaret det nødvendigeste på hjemmefronten, og for hver gang så det ringere ud.

Pigerne – med deres tætte forhold til deres mor, har kæmpet sammen med hende – og jeg ved, at det er noget meget værdifuldt de har mistet. En mor – og hvilken mor – en kreativ mor fra første færd. En mor, der betroede sig til, uden tanke på andet end bare at betro sig om alt, hvad der var behov for, at få ud – det nåede kun hende – jeg ved det!

Jeg ved også nu, at den kommunikation, der var mellem hende og hendes piger, og som jeg altid fik del i, den må jeg nu undvære, den tilkommer heller ikke mig. Jeg ved også, at Aase måske selv sorterede det fra, som hun mente mig uvedkommende, men hun gav mig altid følelsen af at være en betroet ægteemand, vi havde vist svært ved at skjule noget for hinanden.

Det har jeg det godt med også nu. Hun var bundløst ærlig, hun var end ikke til en nødløgn, så hellere tavshed. Det er mine tanker om, hvad pigerne har mistet – også det må jeg nu se at komme ud over. Det er deres del.

Nu skriver jeg så lidt igen.

Når jeg skriver, er det med en lidt underlig følelse – jeg nyder lidt, at skrive og derved igen opleve det hele, samtidig med, at jeg har tårer i øjnene, og mit mellemgulv snører sig sammen og hopper lidt.

Jeg taler lidt i telefon med Moster Bente – der bliver nok små pauser, hvor jeg går i stå, men vi ringer lidt til hinanden, og det dulmer lidt. Jeg føler det godt at sludre med Bente, hun har en del Aase i sig. Hun giver mig lidt mod, og i erkendelse af hendes erfaring på området – af egne erfaringer i at miste, beundrer jeg hende for hendes evne til på trods af sorgen at se realiteten i øjnene. Hun kan tale om det hele med glæde i stemmen, fortælle om alle oplevelserne med såvel Aase som de andre af hendes mistede. Det skal jeg vist prøve at blive bedre til.

Jeg gør mig daglige tanker om tiden med Aase. Jeg kan ikke lade være – ja, altså daglig at have tanker omkring hende, vores ægteskab i det hele taget – samtalerne over bordet som jeg har i tankerne lige nu. Vi kunne sidde og snakke, vende og dreje tingene, analysere forskellige emner og, synes jeg, supplere og inspirere hinanden godt. Vi fortalte hinanden om barndom og ungdom. Jeg tror på mange måder, vi har haft de samme tanker og problemer undervejs, og måske derfor havde vi altid en god snak og en forståelse for hinandens gode og mindre gode oplevelser.

Det er næsten værst, når jeg sidder alene ved bordet og spiser for mig selv, med mine egne tanker og analyser. Jeg synes næsten, der dag for dag dukker nye tanker og erindringer op. Det er en del tanker om tiden og årene umiddelbart før og efter, Aases brystsygdom brød ud. Jeg kunne næsten sige, at den forpestede vores sidste seks-otte år. Ikke helt på den måde, som vi levede sammen på, men på en lidt undefinerlig måde – noget der, uden videre kom snigende ind mellem os. Aase kom aldrig over, at hun var blevet spoleret af sin brystoperation. Hun følte sin kvindelighed amputeret – det ramte hende hårdt.

Hun fik hurtigt en protese og kunne derved se normal ud, og jeg syntes det var fint, og at hun så godt ud, men det generede hende morgen og aften – ja, og selvfølgelig i det hele taget, hun gemte sig. Jeg tror hun følte sig ikke alene amputeret, men måske ligefrem degraderet? Og det kunne jeg, forståelig nok, ikke få hende fra. Jeg kan dog med en god samvittighed sige, at hun var den samme for mig, men vores ægteskabelige samliv blev aldrig det samme igen.

Hvis hun nu bare ville have beklaget sig lidt, bare havde villet betro sig lidt mere, som hun ellers gjorde i sin ærlighed. Jeg synes næsten ikke jeg kan sige det, men lige der slap hendes ærlighed, op, Måske det bundede i ærlighed over for hende selv. Jeg sukkede jo efter bare lidt om, hvad der plagede hende. Hun talte kun lidt om sygdom og kun i vendinger som, man ved jo ikke – måske? Men gå til læge og få en snak, det skulle der mere til.

Set i bakspejlet tror jeg nu, at Aase var syg, længe før hun fik konstateret sin brystkræft.

Når jeg i dag har tankerne tilbage, var det begyndelsen til enden. Aase mistede lidt efter lidt kræfterne og livsmodet. Jeg kunne ikke rigtig forstå, at hun ikke mere havde lyst til forskellige ting og arrangementer. Det første var nok Pinsetræf i sommerhuset. De sidste gange vi holdt det, var hun ret ked af det. Jeg ville jo egentlig gerne, men hun var træt af det, orkede det ikke mere. Forståeligt nok, hun var jo ikke helt ung længere, –hvem tænkte på andet?

Jeg kan mindes mange situationer og oplevelser – små som store. Heldigvis husker man altid kun de gode stunder. Skulle jeg nævne en, som i dag står som en af de bedste blandt mange, så var det oplevelsen, når jeg kom hjem. Jeg gik som regel ind gennem garagen, og Aase stod ved køkkenbordet eller sad i sin stol ved chatollet. Det var og er ikke mindst i dag store øjeblikke, fordi hun altid lyste op i et smil – det smil som jeg altid fik, og som jeg aldrig vil glemme.

Jeg er sikker på, alle børnene kender det, alle der kendte hende, kender også det smil, hvis de tænker over det. Det var ikke påtaget – det var hun slet ikke i stand til, hun var så ærlig – hun var ganske enkelt den, hun var. Det smil udtrykte glæde over gensynet, og disse billeder er for mig i dag skønne uvurderlige minder.

Når jeg nu nævner det, er det fordi disse smil og tilkendegivelser langsomt svandt hen. Min kvide er, hvordan jeg opfattede det, at smilene ændrede sig og langsomt til dels udeblev, ja, jeg opfattede det jo desværre nok efterhånden som noget negativt, og hvordan kunne jeg andet, men hvorfor? Aase beklagede sig jo ikke, men blev mere tavs, vi var selvfølgelig stadig glade for hinanden, men kærligheden og samværet, samtalerne – der blev mere stille mellem os. Vi kunne sidde ved køkkenbordet i tavshed. Jeg kunne se, at Aases tanker svævede et eller andet sted, og jeg kunne sige:

”Hvad tænker du på Aase – vil du ikke nok – men, svaret var altid ”Åh, ikke noget særligt”. Men efterhånden fik jeg dog sagt noget om at ”du har det jo ikke ret godt?” Hun sad lidt og så på mig og sagde ”neejj det har jeg ikke.” Det var alt – det var ikke til diskussion, og jeg kunne ikke mere som tidligere, følge hendes tankegang.

Hvad hun følte, og hvad hun tænkte, og hvorfor, forbliver ubesvaret. Men i dag tror jeg, at jeg ved lidt om det.

Det skulle så vise sig, at de tanker hun holdt for sig selv, var hendes egne, og hendes sidste inderste tanker. Hvis jeg nu i dag skulle bebrejde mig selv noget, kunne jeg blive lidt ked af det ved at tænke på, at jeg var for længe om at se, hvordan det egentlig stod til. – Og alligevel, vi havde jo tit talt om, at vi er ved at blive gamle, og der kommer jo noget til, og vi kan jo ikke forvente, at blive ved, så det var vel bare sådanne tanker? Om den slags snak. Det var nok andre og mere direkte tanker?

Aase og jeg talte alligevel om mange ting, og vi var også kommet så langt i vores livsforløb, at vi talte om, hvordan og når vi skulle herfra. Ikke i panik, men rolig og stille snak, lidt praktiske ting. Hvor og hvordan, men vi nåede aldrig så langt som til følges ad på kirkegården for at vælge gravsted. Aase sagde hver gang :”Det kan du bare gøre”, og slog det hen, men vi var enige om kirkegården ved Noret og med en ”gammeldags begravelse”, selv om hun i lang tid sagde: ”Jeg vil til Ubby, der ligger alle dem jeg kender”.

Selv havde jeg tanker om, at det sagtens kunne blive mig der rejste først. Jeg syntes Aase havde klaret sine kræftsygdomme ret godt, og hendes familie blev jo gamle, så det kunne lige så vel blive den ene som den anden.

Nu ligger hun så der, på en fredelig plet under den store kastanie. Det er også det smukkeste sted lige neden for den gamle ruin. Stedet blev valgt i enighed mellem mand og børn– alene det ville have glædet hende, men hun ville have sagt, at det havde hun også regnet med.

Hun regnede altid med, og stolede altid på os alle i familien – ja, hun tog det såmænd som en selvfølge, vidste altid, hvordan mand og børn reagerede i forskellige situationer og forhold.

De sidste måneder tør jeg næsten ikke beskrive. Jeg har i lang tid tøvet med beskrivelse af dem– måske skulle de slet ikke beskrives – de var onde ved os alle sammen, men selvfølgelig mest ved Aase. Tiden fra vi havde fødselsdag i april, hvor Aase var til røntgenundersøgelse, var svær. Ingen af

os vidste heldigvis på det tidspunkt, hvor svært det ville blive.

Det tog hårdt på os alle. Jeg var nok temmelig pirrelig og vanskelig. Børnene havde meget omsorg for deres mor og jo også for mig, men jeg rendte jo nok lidt rundt om mig selv og var vanskelig. Fik vel også sagt ting, som hellere skulle have været usagt. Jeg gik nogle gange rundt i haven og hulkede for mig selv, og når jeg så kom ind og så, at pigerne også var kedede af det – ja så har jeg nok ikke været så nem at omgås.

Vi var alle trætte efter for lidt søvn. Peer kom hjem for at sige farvel til sin mor, i sig selv en meget svær situation. Måske derfor fik jeg skældud, for min opførsel fra både nu og tidligere. Men situationen var svær.

Peer måtte sige farvel og rejse hjem. Jeg kunne næsten ikke holde det ud. Jeg tænkte på Peers situation og på Aases. De havde en stund alene med hinanden, hvor Peer fik sagt farvel.

Aase og jeg græd med hinanden bagefter. Jeg tænkte på, at Aase alligevel på det tidspunkt var meget svækket.

Der fulgte flere svære dage, med problemer med, at tackle de sidste svære smerter. Jeg mindes min sidste kontakt med Aase. Jeg var alene hos hende og hviskede hende stille i øret ”Jeg elsker dig,” og hun svarede ”i lige måde” og spidsede mund til et lille kys – det blev det sidste.

Nu har jeg fået lidt luft for mine oplevelser. Måske jeg skulle snart prøve at komme videre.

Jeg har nu læst det igen – og igen – og måske skulle jeg snart få det slettet, men det hjælper lidt hver gang jeg læser det, – som om jeg ikke kan undvære det! I det ene øjeblik tænker jeg, det er godt for hende, nu har hun fået fred og har det godt, og i næste øjeblik er jeg lige ved at gå i panik ved tanken om, at hun er væk, og nu er det halvandet år siden. Hun vil altid være hos mig.

Jeg sletter det ikke lige nu.

Måske skulle jeg ringe til Bente!

Aase blev født i Ubby, den 17. april 1929 som nummer to af fire, hele familien på begge sider stammer fra Kalundborg egnen. Farfar var møller i Klovby og morfar var tømrer og drev forretning i Ubby. Farmoderen døde – vist i barselseng i en ung alder og fra en stor børneflokk. Der kom kort efter en husholderske i huset. En sød dame som senere giftede sig med mølleren, og som herefter blev en god moder og kone i huset.

Morfar Hans Andersen døde i en ung alder og mormoren, en fin og sirlig dame, drev herefter en lille bladhandel og herudover et lille vaskeri med fransk vask og strygning.

Aases far Folmer Larsen var mange ting: Han var vognmand, mælkekemand, tørvefabrikant, vejer på sukkerfabrik og murer. Moren Elly Larsen var Spirellakorsettiere, hvilket vil sige, at hun solgte korsetter til damerne i by og omegn. Herudover havde hun kontorjob for den lokale kvægavlforening.

Aase gik i skole i Uby Friskole. Der var ellers også en kommuneskole i byen, men Aase og hendes søskende gik altså i friskolen. Nok fordi hendes far Folmer Larsen på dette tidspunkt havde råd til, at sende børnene i friskolen, som jo var en betalingskole.

Der var 7 års skolegang, og Aase gik ud af 7. klasse. Hun var ret dygtig i skolen og blev anbefalet at gå videre til realskolen i Høng, men det var også en betalingskole og derudover kom transport til skolen. Det strakte pengene ikke til, og Aase måtte have plads i huset.

Jeg tror, den første plads hun havde, var i Brugsen – altså som køkkenpige. Den plads var hun glad for, der var liv og glade dage sammen med kommis'erne og måske også nogle elever. Det var før, der blev selvbetjening og supermarked. Alle varer blev af personalet langet over disken.

Aase fortalte, at de var seks-otte ansatte, det var en stor forretning. Alle ansatte boede og spiste hos brugsuddeleren – ja, sådan hed chefen i en brugsforening. Aase var altså medhjælp i husholdningen.

Senere blev hun ansat på en gård i nabobyen Klovby. Her var der flere karle, og Aase var pige på gården med alt hvad det indebærer. Aase fortalte om flere ting fra gården blandt andet om gårdejeren, Rasmus. Han var en stor og brovtende mand og ville gerne lave lidt spøg med tjenestepigen.

Når der efter middagen var ryddet af bordet, kom Rasmus gående gennem køkkenet, med en bog under armen, idet han henvendt til Aase sagde: "Hva tror du nu jeg skal lille Aase?" Det vidste hun naturligvis ikke, så grinede han og sagde: "Jeg skal ud og skide," og så gik han, og Aase syntes vel det var yderst pinligt. Den historie gentog sig hver dag, og til sidst sagde Aase selvfølgelig: "Ja du skal vel ud og skide!" Næste dag fortalte han højlydt til alt og alle: "Ved i, hvad Aase hun siger, når jeg kommer med en bog under armen? Hun siger, nu skal du vel ud og skide". Alt sådan noget

måtte hun stå model til. Jeg kan godt forestille mig, at den næsten nykonfirmerede Aase var træt af at høre på ham og til sidst tog til genmæle ved, at sige: "Du skal vel ud og skide". Det var samme Rasmus, der ved vores bryllup i forsamlingshuset, holdt tale til brudeparret. Han sagde da blandt andet: "Jeg havde jo engang troet at du Aase, skulle være min svigerdatter, men du sagde, du ikke ville have en landmand med sådan et beskidt arbejde, og så gifter du dig gud hjælpe mig med en skorstensfejer". At han i det hele taget var med til brylluppet, var vist noget med lidt venskab med Elly og Folmer.

Tidligt op for at lave morgenmad til folkene, derefter husarbejde med rengøring, sengeredning m.v. herefter madlavning og servering til middag. Opvask og oprydning efter middagen, mens alle andre på gården sov til middag. Når gården så vågnede efter middagsøvnen, skulle kaffen være på bordet, hvorefter alle gik til deres arbejde. Hvis det var om sommeren, måtte tjenestepigen med i marken eller i laden resten af dagen. Hendes middagsstund forløb med opvasken.

Aase omtalte lidt kæresteri med en af karlene og lidt med sønnen på gården, men det var ikke så godt, for det var jo en stor gård, og Aase kom jo fra arbejderstanden, så det blev ikke til noget.

Hun blev der vist kun i et halvt årstid – det der landmandsliv var ikke rigtig noget for Aase. Hun kom vel også kun derud, fordi hendes far Folmer spillede lhombre med gårdmanden, det var vist en aftale, de havde lavet.

Om det nu var herfra, Aase kom til Jerslev Telefoncentral, er jeg ikke helt klar på, men hun blev altså ansat hos hr. og fru Knudsen på telefoncentralen, også som husassistent. Det skulle så vise sig, at blive et nært, familiært ophold. Knudsen var glad for Aase, fordi hun var så god til at stryge hans skjorter – det havde hun lært hos sin mormor – hende med fransk vask. Aase var faldet godt til der, også fordi der var to andre piger, der passede omstillingsbord, og Aase fik efterhånden lov til at være med "bordet". Det var der tid til om eftermiddagen, og det var meget sjovere end at arbejde på en gård ude på marken.

Videre tror jeg nok, Aase fik en kæreste i Kalundborg. Dem havde hun vist haft så mange af. Jeg husker hendes mor fortælle, at da hun fyldte atten år, spurgte "Smens Hans" hendes mor: "Er det så alle Åses gamle kærester, der er inviteret" og Aases mor svarede: "Neej, det er det skam ikke, for jeg kan kun dække op til tolv!"

Aase havde altså fået en kæreste i Kalundborg, så nu ville han selvfølgelig, at hun skulle flytte til Kalundborg. Hun forlod telefoncentralen, og blev så husassistent hos en tandlæge. Hun har fortalt mig lidt om sit arbejde der, og det blev vist en brat overgang fra, hvad lille Aase kendte til. Det var nogle "fine" mennesker, som afholdt nogle fine selskaber. Nu var Aase jo ikke i forvejen lige den, der sprang ud på det dybe vand, men det var hun nu lidt uforvarende kommet ud på. Fruen skulle have sin morgenkaffe serveret på sengen, og senere, når fruene havde været i badeværelset, sagde hun: "Frk. Larsen, jeg vil gerne have, at de kæler lidt for mit badeværelse". Det ville sige oprydning i badeværelset og soveværelse, fruens nattøj og undertøj til vask og så altså kæle med fliserne. Aase var febrilsk og urolig for fruene var gået på indkøb og forventede, at tjenestepigen var færdig, når hun kom hjem med varer til køkkenet. Herefter var det nemlig tid for anretning og servering af frokost til fruene og tandlægen.

Jeg husker Aase fortalte, at hun efter servering af eftermiddagskaffen havde fri et par timer. Aase fortalte også, at hun samme sted fik besked på at lave mad til tandlægens gæster. En eller anden kødret, som jeg ikke husker, men lad os sige svinekam med gemyse. Aase var ude af sig selv over at skulle lave gæstemad, og hun vidste ikke hvad gemyse var, men det fik hun lært på den hårde måde. Hun kunne efter middagen høre tandlægens højlydte beklagelser over den ødelagte middag. Der i huset havde de også rengørings- og vaskekone en gang om ugen. En dag hørte Aase, at fruene instruerede rengøringskone om hendes arbejde og sluttede med en bemærkning om, at tal nu ikke for meget til frk. Larsen, for så kommer hun aldrig i gang igen.

Aase blev i pladsen, men vist kun af hensyn til kæresten.

Forholdet til kæresten og så altså også til hendes plads i huset hos tandlægen blev efterhånden temmelig anstrengt. Hun sagde sin plads op og flygtede tilbage til telefoncentralen i Jerslev, hvor Knudsen hilste hende velkommen hjem Aase.

Hvor lang tid hun nu var i Jerslev, ved jeg ikke rigtig, men der var mere vrøvl og problemer med den kæreste, og det drev hende til at rejse langt væk til en anden plads i huset hos en læge i Næstved. Det har jeg ikke hørt noget negativt om. Aase fortalte hun var med familien i sommerhus på Bornholm, og hun omtalte turen og pladsen godt.

Kæresten fra Kalundborg havde hun tabt alt for, men han var svær at blive fri for, også i Næstved. Aase har fortalt mig om forholdet, og det var vist ikke nogen rar tid for hende.

Hun tog nu igen en periode på centralen, hvor der også var frihed til, at tage cyklen og smutte hjem og få en sludder med sin mor. Aase og hendes mor havde et rigtig godt forhold til hinanden, og Aase nød også det, hver gang hun var på centralen. Hun søgte lidt ud og fik så plads på et børnehjem i Holbæk. Det var vist det bedste sted for hende, næstefter centralen. Her var mange andre piger ansat, og det var vist lige, hvad Aase havde brug for. Hun var vist nærmest både husassistent og barneplejerske. Det var et hjem for forældreløse børn, og Aase var jo glad for børn. Forstanderinden var vist ellers en skrap dame, men det var måske også nødvendigt med al den ungdom.

Aase omtalte et møde mellem forstanderinden og en oversygeplejerske på sygehuset, hvor infirmeriet og kasernen blev omtalt. Forstanderinden på børnehjemmet havde en bemærkning om alle de soldater, der kunne finde på at stå og vente ved havelågen, når pigerne fik fri. Oversygeplejersken kunne kvittere med en bemærkning om, at så stod resten af regimentet ude hos dem på sygehuset. Det kunne der nok være noget om, jeg blev jo selv en af dem ved havelågen til børnehjemmet.

Det blev hurtigt klart for mig, at hende jeg her havde mødt, var noget særligt. Jeg tror det var en ganske ren kærlighed, hvor vi begge følte, at nu var alt udenfor os uvedkommende. Jeg tror virkelig, vi havde brug for hinanden.

Aase var glad for sit hjem og var morsyg, men hun havde haft nogle slemme problemer med den gamle kæreste og derhjemme i forbindelse med ham, og hun havde prøvet, at vriste sig fri og det var så lykkedes i forbindelse med hendes flytninger, først til Næstved og senere til Holbæk. Det kan i dag nok ses som lidt mærkeligt – der er dog ikke langt til Kalundborg, hverken fra Næstved eller Holbæk. Det tror jeg nu nok der var dengang, og i hvert fald for Aase.

Det var ikke så lang tid, vi havde med hinanden i Holbæk, men længe nok til, at vi var enige om, at det skulle fortsætte. Efter skolen blev jeg som bekendt sendt til Esbjerg og senere til Frøslevlejren sammen med et nyt hold rekrutter, med et halvt år foran os.

Det bevirkede så, at Aase hurtigt forlod Holbæk. Jeg kunne være så fri, at sige noget om, at når jeg ikke var der, ville hun heller ikke være i Holbæk. Aase rejste ret hurtigt "hjem" til fru Knudsen på centralen igen, og jeg ved, de morede sig lidt og sagde: "Velkommen hjem Aase – hva' har du nu oplevet", og Aase var så glad så glad. Nu havde hun det godt igen, og kunne også tage sin cykel i fritimerne og køre hjem til sin mor og få en god snak med hende.

Det blev en god tid for det danske postvæsen. Det var jo ikke bare hverdagsbreve der gik frem og tilbage, men også søndagsbreve som der var noget der hed på de tider – ganske vist med dobbelt porto.

Mens jeg var soldat i Frøslev var jeg på besøg hjemme hos Aase og skulle præsenteres for hendes familie. Kort besøg fra lørdag aften til søndag eftermiddag – lang rejse med toget fra Padborg.

Jeg blev taget vel imod. Aases mor var som bekendt en glad dame, og Aases far serverede sine soldaterhistorier for mig – første gang – dem fik jeg så igen mange gange senere. Aase fortalte mig senere lidt om familiens kommentarer og hendes fars kommentar var: ”Hm – en soldat. Synes du ikke snart, vi har set nok”. Ja, jeg ved ikke rigtig, hvad der var gået forud.

Aase skulle så også præsenteres i Hollandsbjerg. Det forløb på følgende måde. Aase rejste med rutebåden fra Kalundborg til Aarhus, hvor jeg var kommet og tog imod. Vi tog bybussen op til Moster Karen og blev vel modtaget. Vi skulle så videre til Hollandsbjerg. Med toget kunne det tage mindst et par timer eller mere, så vores meget rare onkel Jørgen fik hurtigt arrangeret en transport på anden måde. Han havde en bekendt, som havde en stor lastvogn, og han ville gerne køre os til Hollandsbjerg, og sådan gik det til, da Aase indtog Hollandsbjerg.

Jeg tror nu nok, det var lidt af en ny oplevelse for Aase på flere måder, men jeg vil lige nævne den med, at hun skulle sidde ved grebningen, når hun skulle både bimmelim og bummelum.

Hun vidste slet ikke, at sådan noget eksisterede – derhjemme i Ubby havde de badeværelse. Mor var ked af den situation, og det resulterede i, at hun selv tømrede et rigtigt gammeldags das op. Mor og far var nylig flyttet til Hollandsbjergvej nr. 43, så det var lige i starten i det gamle hus. Aase og jeg tog afsked med hinanden ved båden i Aarhus havn, og jeg rejste tilbage til Padborg.

Hjemme i Ubby stod mor Elly spændt ventende for at høre, hvordan Aase mon havde haft det, og hvordan der var i Jylland, men hun måtte vente lidt, for Aase strøg ind af døren og sagde: ”Jeg sådan skynde mig, for jeg har ikke været på WC, siden jeg tog af sted” Og så kunne hun bagefter fortælle alt, hvad hun havde oplevet.

Min soldatertid var forbi oktober 1952. Herefter havde jeg uro med hensyn til arbejde. Var en kort tid i Uldum hos læremesteren, det gik ikke så godt. Herefter en kort tid hos en isolatør i Kolding – det gik heller ikke så godt. Det eneste jeg tænkte på var vel at få Aase til Jylland. Jeg flakkede

lidt, men endte med fast arbejde hos skorstensfejermester Ejner Wesman i Esbjerg.

Jeg fik mig et værelse i Gormsgade 16, og så kunne jeg endelig invitere Aase på besøg og hun tog imod invitationen på trods af, at hun havde armen i gips med et brækket håndled. Men hun ville gerne på besøg i Esbjerg, på trods af hendes fars advarsler om, at hun skulle fandeme da ikke rejse efter en soldat, men det gjorde hun altså – enda med en brækket arm.

Aase fortalte bagefter, at hendes mor jo var nysgerrig for at høre, hvordan hun havde haft det. Og hvordan klarede du det med tøjet og den brækkede arm. Jeg tror nok, Aase forklarede hende lidt om, at jeg havde været flink til at hjælpe med tøjet.

Det var starten på vores lykkelige samvær, som jo altså endte den 10. september 2008.

Aase!

Mine notater til Præsten den 12/9/2008

Aase var noget særligt fordi!

Hun var en stærk og måske også derfor en smuk kvinde. Hendes personlighed gjorde hende endnu smukkere, og jeg vil mindes hende som en god og trofast og inspirerende hustru. Hun var god i samtale og kunne altid sætte ting i det rette perspektiv. Hun kunne ikke imponeres af pomp og pragt eller store ord. Hun var fri af ydre påvirkning. Selv havde hun ikke brug for at imponere noget eller nogen. Hun var altid i balance, hun var forstående og lyttende, men kunne også sætte grænser.

Hun var hurtigt opfattende og satte pris på en god vittighed – gerne lidt underfundig.

Hun var særdeles kreativ, når det handlede om sytøj og skulle jeg nævne hendes stjernestunder, må det være, når hun sammen med sine piger talte om sytøj og strikketøj. Hun læste et utal af bøger, gerne historiske eller en god krimi. De senere år løste hun mangan krydsord og var glad for søndagsavisens den svære.

Jeg er glad og stolt og taknemlig over at have været gift med hende i 55 år, og jeg er stolt over de børn hun har skænket mig. Hun var en god mor for sine børn – hele vejen.

Jeg vil savne hende som hustru ved bord og seng, men også alt det andet lige fra hendes syltede asier og vildtsovsen til de brune kager til jul.

Kære Hardy

Dette skrevet med tårer i øjnene – jeg kan ikke sidde ved bordet i dag sammen med dig og mine børn og beskrive mine tanker og minder. Jeg beder dig bruge det, du kan af min beskrivelse og i den ånd, som du formentlig kan læse ud fra disse linjer.

Jeg ved, mine børn har meget på hjerte og jeg ved også, at der er grænser for, hvor meget vi kan læse på, men det må blive din opgave at sortere, og det har jeg tillid til, at du kan.

Jeg er glad for, at det er dig der er præsten på tirsdag.

Aage.

Tale ved Aase Eger Nielsens begravelse

Hardy L. Olesen
Vor Frue Kirke, Vordingborg
16. september 2008

Trosbekendelse

Salmer: 749 - 787 - 754 - 784

Ef. 3.14-21

Derfor bøjer jeg mine knæ for Faderen, efter hvem hvert fædrenehus i himlene og på jorden har navn, og beder om, at han i sin herligheds rigdom med kraft vil give jer at styrkes i det indre menneske ved hans ånd, at Kristus ved troen må bo i jeres hjerter og I være rodfæstede og grundfæstede i kærlighed, så at I sammen med alle de hellige får styrke til at fatte, hvor stor bredden og længden og højden og dybden er, og til at kende Kristi kærlighed, som overgår al erkendelse, så I fyldes, til hele Guds fylde nås.

Ham, som formår med sin kraft, der virker i os, at gøre langt ud over alt, hvad vi beder om eller forstår, ham være ære i kirken og i Kristus Jesus i alle slægtled i evighedernes evighed!

AMEN

Kære Aage, kære familie, kære venner!

Der findes vendepunkter, steder i tiden og livet, som vender op og ned på alt. Hvor smerten bliver til glæde, hvor sorgen lettes af taknemmelighed, hvor nærvær gør ensomhed til fællesskab. I dette lillebitte, smalle rum mellem angst og tryghed, mellem sorg og glæde, hvad er der dér, som kan gøre dette muligt? Hvad sker der i det ordløse mellemrum?

Hvor krav bliver til nåde. Hvor sliddet med at få livet til at lykkes, bliver helt uvæsentligt og overtaget af trygheden. Hvor stress og jag afløses af øjeblikke af klarhed og hvile. Dér, hvor jeg med mig selv ved, at nu skal det knuste ikke ødelægges mere. Øjeblikke af kærlighed, af værdighed, af tro. Hvad er det, som sker i disse ordløse mellemrum?

Svaret er naturligvis svært at finde. Fordi det er ordløst. Det hviler trygt i den spænding, der ligger mellem liv og død, smerte og glæde, sorg og taknemmelighed, dér, hvor jeg har givet mig livet – og døden – i vold. Sådan tror jeg, Aase havde det i den sidste tid. Hun lå i sit elskede værelse, i sit elskede hjem på Hammerichsvej. Her fik hun lov til, tid til, rum til, nu at sige farvel. At sige farvel til angsten og bekymringen og så bare være tryk og få fred med alle jer, der ville hende det bedste den sidste tid. I og Aase mødte vendepunktet, dér hvor de ordløse mellemrum er nok, fordi blikket, tavsheden, smilene, tårerne ligesom rummer, udtrykker, det hele.

Aase ville den afsked. Det var hende at gøre det sådan. Sådan havde hun altid været. Sin egen. Elskede at sidde ved sit lille chatol og være sig selv. Det var hendes stjernestunder, når man bare gav hende lov til at sidde dér og man måske kunne få en snak med hende. I sit værelse var hun parat til at rumme alles smerte over at se hende ligge dér og respektere alles ret til at vise sorg og tårer og så gjorde hun med sin humor og livsglæde det hele til glæde og smil og utroligt rigt nærvær. Med sin umådelige tapperhed tilsidesatte hun sig selv, som hun havde gjort det livet igennem, gjorde afskederne, farvellerne udratiske, uhøjtidelige lige til det sidste. Hun undte jer at have det godt sammen ude i køkkenet eller i stuen og der er blevet grædt og grinnet.

Jeg elsker dig. Det er kærlighedens grundsætning. Den, som tager imod de ord, der ved sig elsket, kan give dem videre, tør selv elske. Det er måske så forunderligt nært og selvfølgelig, som at trække vejret og høre hjerteslaget. Jeg er elsket og jeg elsker. Men denne evne til at genkende kærligheden, når den er på spil, at leve sig ind i de tegn, kærligheden giver, små som store, var

én af Aases store forcer. Det forstod jeg på jer og på Aages smukke, smukke brev, at sådan var hun bare i det stille, i sin måde at være på, at lytte på, at kunne rumme jer alle sammen på. Omsorg, tryghed, kærlighed kæmpede, som I sagde, om førstepladsen i hendes stille og rolige omgang med jer. Hun var en stærk og måske også derfor, en smuk kvinde, med en personlighed, der gjorde hende endnu smukkere, som du skriver Aage, en ægte person, et helt menneske, der var sin egen og ikke til fals for noget ydre. I balance, hvad også hendes sidste tid afslører. Hun kunne rumme det sværeste og det svageste, fordi hun havde sin rod i de der ordløse mellemrum, tror jeg, havde denne evne til med sit blik at vurdere, genkende og acceptere folk, som de var, at leve sig ind i det, de rummede. Det kræver en stor sans for indlevelse og loyalitet altid at være parat til at sætte sig selv ind, investere sig selv, engagere sig i andres liv. Det gjorde hun for dig, Aage, sine børn, alle sine børnebørn, ja, alle dem, hun mødte på sin vej.

Og du, Aage, ja, du kendte Aase som din elskede, som hende, du delte alt med. Hende, der var dit liv, som du var hendes, uden at I tabte jer selv af syne. Alle de gode år I har haft sammen siden I den 1. oktober 1953 viede jeres liv til hinanden i Aases barndomskirke i Ubby. Jeres børn: Peer, Lars, Lone og Trine som i deres mor har haft al den tryghed og kærlighed, det bedste øre og de kærligste øjne, når I havde brug for støtte, råd og vejledning og for pigernes vedkommende den bedste veninde, når der blev talt om sytøj og strikketøj og patchwork. Hun elskede sit hjem, nød at gå derhjemme blandt alle sine smukke ting, og være den store ankermand, det faste holdpunkt, det trygge bagland i hverdagen for jer alle fem. Der er blevet smurt nogle madpakker og stegt nogle frikadeller. Og efter at børnene er flyttet hjemmefra er alt bare fortsat med søndagsaftener hjemme på Hammerichsvej med steg og is og senere med kaffe og boller og alle børnebørnene: Anni, Mikkel, Naja, Emil, Signe, Anders, Sophie og Gustavs glade stemmer i stuerne. Der blev også strikket og syet og lavet patchwork og malet porcelæn til den store guldmedalje. Der var brug for det hele og det hele blev taget i brug og har slidt smukt på jer allesammen, smukt også her til sidst, fordi hendes kærlighed i den sidste tid har styrket jer som mennesker, der nu skal leve videre med sorgen og savnet af hende.

Alle ordene, vi siger. Vi siger så meget. Men hvad havde alle ordene været uden mellemrummene. Er vi for eksempel ikke alle afhængige af, at nogen smiler til os og at nogen tager imod vore smil til dem. Begge dele er mellemrum, begge dele kærlighedens tegn. Så enkelt. Jeg ser dig, ser, at du smiler til

mig. Jeg behøver ikke sige noget, bare smile tilbage. Der er så meget rundt omkring i alle vore ord, men uden mellemrum, uden kærlighedens ordløse tegn, kunne vi ikke have skilt det ene fra det andet. Alt ville være flydt sammen uden mening og ende. Mellemrum er pause, mellemrum er plads og i en tekst gør det hele forskellen, som det gør det i musik, i livet er det en mulighed for at trække vejret, tid til eftertanke, til at mindes, at savne og så smile derved. Mange ord vil komme til jer, mange gøremål, mange tanker optage jer i tiden, der kommer. Men her er det yderst vigtigt at finde tid til pause og plads, som kan skille det ene fra det andet, det væsentlige i livet fra det uvæsentlige, sådan at I kan få mening i det, I nu har oplevet og hvilken betydning, det så skal have for resten af jeres eget liv. Hvad er det vi inderst inde længes efter. Er det en stilhed, vi ikke lader komme til orde? Er det et hvilested, som kan fortælle os noget om, hvem vi er og hvad det vil sige at høre til? Det er vigtigt for mig at vide, at kærligheden findes. Også udenfor mig selv. På de ensomme dage, på de dage, hvor jeg ikke føler mig særlig elskværdig, når jeg ikke synes at have noget at dele med nogen. Da er det vigtigt at vide, at kærligheden findes alligevel. Ja, det kan blive vendepunktet på en sådan dag at se, at kærligheden findes. Se, at nogen tør smile til mig. Se venner i fortrolig samtale. Se to, som giver hinanden hånden og lader hænderne hvile i hinandens. Se blik som mødes. Måske skaber de genkendelse, måske skaber de savn, men de bekræfter for mig, at kærligheden findes. De er alle små glimt af himmelen.

Det er også vigtigt, og her taler jeg først og fremmest til dig Aage, ind imellem at tage bolig i sig selv, at gå ind i mørket og tørre det grå støv af lampen, sådan at andre mennesker kan skimte lys i dine beboede øjne, det er at finde pause og plads på ny i sit liv, det er at finde mellemrum i livet, at komme ud af sorgen. For det er lige præcis dér, vi kan finde tilbage til os selv, finde noget, vi måske havde glemt eller gemt og så alligevel hele tiden opdage noget nyt. Det er dér, hvor rummene mellem mennesker ikke er afstande, som fjerner os fra hinanden, men som tværtimod kan give os en ny forståelse af, hvem vi er. Det er dér, hvor man kan finde hvile i at være elsket, hvor det at være tilstede for nogen, som har brug for det, er at elske Gud. I dag er kærlighedens tid kærlighedens rum. Det var da også tidlig onsdag morgen, hvor du holdt hende i din hånd, hvor I alle var rundt om hende og hun stille sov ind med sin lille trofaste guldelefant om halsen. Det var, som Aase havde ønsket det: stille og værdigt og bare tilstede. Sådan ønsker I også at huske hende, nu hvor I tager endelig afsked.

AMEN

Aage Nielsen er født den 17. april 1931 i landsbyen Bode på Djursland, en måned og to dage efter forældrenes bryllupsdag.

På fædrene side var slægten storbønder, Aages mor var ung pige på gården i Hollandsbjerg, og graviditeten faldt ikke i god jord! Aages far fik misbilligelsen at mærke, han fik den ringeste jordlod, og Aage og hans mindre søskende fik en fattig opvækst.

Heldigvis havde han sin mormor, der var farmoderens modsætning: Mild og omsorgsfuld, altid i stand til at sprede hygge omkring sig.

Aage Nielsen beretter om en barndom fra en svunden tid, der ikke er så langt væk endda: Slid og slæb, en ussel skolegang og tidligt ud at tjene. Hans hukommelse er enestående, og han leverer en både medlevende og kras realistisk beskrivelse af, hvordan livet dengang formede sig.

For enhver pris ville Aage Nielsen væk fra det hårde slid i landbruget, og det lykkedes, da han nærmest ved et tilfælde kom i skorstensfejerlære. Man får et indblik i en svunden tid med dens laugsskikke og et levende indtryk af det betydningsfulde, men beskidte og tunge arbejde.

Midt i det hele lyser ægteskabet med Aase op. Aage Nielsen kom til Møn som landets yngste skorstensfejermester, og her skabte Aase og Aage en lykkelig tilværelse sammen.

Han blev skorstensfejer er en fortælling om en tid, der ikke længere findes, men som ikke må gå i glemmebogen.

ISBN 978-87-993134-4-0

MUNK & SYBERG